

Biblioteka SVEDOČANSTVA

Br. 13

Ilija Đukić:

KOSOVO: REALNOST I MIT

IZDAVAČ:

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

ZA IZDAVAČA:

Sonja Biserko

* * *

UREDIVAČKI KOLEGIJUM:

Latinka Perović

Sonja Biserko

Seška Stanojlović

PRELOM:

Nebojša Tasić

UNOS TEKSTA:

Budo Lazović

KORICE:

Ivan Hrašovec

ŠTAMPA:

"Zagorac", Beograd 2003.

TIRAŽ: 500

ISBN - 86-7208-076-9

***Zahvaljujemo se Vladi Sjedinjenih Američkih Država
na pomoći za objavljivanje ove knjige***

Napomena autora

Izbor tekstova je izvršen iz nekoliko desetina napisa, izjava i intervjuva vezanih za kosovske teme nastalih u vremenu od maja 1996. do jula 2000. godine. Za prostor bivše Jugoslavije to je postdejtonski period na čijem je početku već bila propuštena poslednja šansa da se spreči da kosovski problem postane regionalno i evropsko krizno žarište i poprište novih oružanih sukoba, nasilja sa svih strana i stravičnog raketiranja Jugoslavije, Srbije i Kosova od strane NATO.

Izdavaču i autoru se učinilo da može biti korisno da se ovaj izbor tekstova nađe u jednoj publikaciji kao svedočanstvo o jednom vremenu i izraz kritičkog odnosa prema politici sva tri aktera na Kosovu. To se odnosi na zvaničnu politiku beogradskog režima prema Kosovu, na albanski etnički nacionalizam koji je bio i ostao u biti ratovanje za teritorije i na manjak stvarne političke strategije evropskih i vanevropskih centara moći da odigraju ulogu koju su na sebe preuzeli.

Zahvaljujem se izdavaču, kao i kolegama i prijateljima iz Foruma za međunarodne odnose koji su neretko bili inicijatori ali i prvi kritičari mojih tekstova.

O SPOLJNOJ POLITICI SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE POSLE DEJTONA

I

Međunarodni položaj Srbije i SR Jugoslavije i dalje je izuzetno složen i nepovoljan. Karakteriše ga:

– Ukupno i veliko zaostajanje za promenama do kojih je došlo u svetu i posebno u Evropi, pa čak i pružanje otpora oficijalne i srpske politike (ali ne samo nje) tim promenama. Propuštene su godine i vreme, u kojima je trebalo da se izvrši usklađivanje kako spoljne politike i međunarodnih odnosa Srbije i SRJ, tako i njihovog unutrašnjeg razvoja sa dalekosežnim i temeljnim promenama u Evropi i svetu.

– Produženo odsustvo stvarne i pune normalizacije odnosa sa glavnim centrima moći u međunarodnim odnosima. Postojeći kontakti se svode i dalje na razgovore i pregovore u funkciji primene mirovnog paketa sporazuma iz Dejtona. Uz to, ovi kontakti su po pravilu inicirani od strane međunarodne zajednice, odnosno nosioca njenih obaveza proizašlih u Dejtonu, a ne na inicijativu Srbije i SRJ, pa i ne idu dalje od iznuđene "kooperativnosti" srpsko-jugoslovenske strane.

– I dalje su neregulisani odnosi sa zemljama u neposrednom okruženju, posebno sa novonastalim državama na tlu bivše Jugoslavije, zbog čega SRJ trpi dodatnu izolaciju u sopstvenom regionu i ne samo tu.

– Postepena normalizacija diplomatskih odnosa sa pojedinim zemljama do koje dolazi posle Dejtonskog mirovnog sporazuma i iznuđena normalizacija odnosa sa Republikom Makedonijom, samo je početni korak, samo je otvaranje jedne od brava iza koje nas je dovela dosadašnja zvanična politika i njeni porazi.

– SRJ je i dalje van svih političkih i ekonomskih, globalnih i regionalnih međunarodnih organizacija.

– Do najavljivanog (i tako potrebnog) priliva stranog kapitala (krediti, ulaganja, zajmovi, investicije, obećani "juriš" stranih biznismena u Srbiju) nije došlo i očigledno još neće. Strane privredne delegacije koje u poslednje vreme posećuju Beograd najčešće su samo "izvidnice", što samo po sebi može biti i jeste logično). Međutim, odlaze natrag uglavnom s nepovoljnim utiskom o mogućnostima stvarne saradnje na osnovama i u okvirima zatečenog privrednog sistema i njegove pravne regulative.

– Put suštinske i pune rehabilitacije Srbije i SRJ, tek počinje i neće biti nimalo lak. Ne radi se o brzopoteznoj šah partiji. Međunarodni položaj Srbije i SRJ zahteva hitno formulisanje osmišljene, realistične, efikasne i uverljive spoljne politike i odgovarajuću diplomatsku aktivnost kako bi se ona dosledno sprovodila. Imamo li to?

II

Srbija i SRJ nemaju *spoljnu politiku u punom značenju tog pojma i te delatnosti*. Ne postoji, nije poznata ni koncepcija spoljne politike i njena doktrina, a ni njeni razrađeni pravci i prioriteti. Postoje potezi i iznuđene akcije. Postoje aktivnosti, a ne politika. Ni posle Dejtona koji je velika i ozbiljna prekretnica, ključni korak ka miru posle četiri godine rata, sa izgledom da ostvari završnicu jugoslovenske krize, vladajuća državno-partijska elita nije izašla sa javnim, jasnim i bar koliko toliko zaokruženim ciljevima i programom spoljne politike. I dalje nemamo javno i jasno formulisane i izložene nacionalne i državne ciljeve spoljne politike. To nije učinio predsednik Srbije Milošević koji vodi spoljnu politiku SRJ, na što po Ustavu nema pravo, ni premijer Kontić koji treba da je vodi, što je njegovo ustavno ovlašćenje i obaveza, a ni savezni ministar koji treba da je sprovodi. Nastavlja se sa dnevnim reagovanjem. Ne vidi se da postoji anticipacija događaja i izbegavanje neizbežnog: promene, definisanje spoljne politike u skladu sa realnostima, u skladu sa bližim i daljim okruženjem, i, što je važnije, u skladu sa objektivnim i nasušnim potrebama i interesima same Srbije i SRJ.

Spoljna politika Srbije i SRJ, to će reći i njeno formulisanje i njeno ostvarivanje, imaju svoje *uslovljenosti* koje je u izvesnom smislu ograničavaju, ali i usmeravaju.

Prva uslovljenost je spoljnog karaktera i tu je "dejtonski patronat" nad SRJ, i ne samo nad njom. To je kompleks obaveza koje

proističu iz Dejtonskih sporazuma na čijem striktnom poštovanju i primeni insistiraju svi, od Ujedinjenih nacija, Evropske unije, preko OEBS-a, Kontakt grupe, do SAD i Rusije. Tu je i tzv. "spoljni zid sankcija", a njegovo demontiranje je povezano sa uslovljenostima i očekivanjima, kao što su poštovanje ljudskih prava i građanskih sloboda, rešavanje pitanja Kosova i prava nacionalnih manjina uopšte, zatim da se Srbija i SRJ demokratizuju u političkom i ekonomskom pogledu. Sva ta očekivanja su, očigledno, u nacionalnom, društvenom i državnom interesu i Srbije i cele SRJ.

Drugi krug uslovljenosti je unutrašnjeg karaktera. To je "unutrašnji zid" sankcija i blokade. To je rigidni, nedemokratski, autoritarni sistem u samoj Srbiji "sveto trojstvo" političke moći, izvršne vlasti i monopola nad društvenim bogatstvom. Sistem koji nas čini jedinstvenom zemljom u krugu zemalja centralne, istočne i jugoistočne Evrope, koje su sve krenule i već odmakle u svojim društveno-ekonomskim promenama. U Srbiji je, međutim, u toku dokidanje demokratije i parlamentarizma, gušenje slobodnih medija i represija nad neistomišljenicima. Kako je nedavno pokazao "Korak u XXI vek", Srbija bi trebalo čak da ide natrag, u prošlost.

Opređenost vladajuće elite i njenih struktura da izbegavaju i odlažu, čak da krivotvore promene, direktno proizvodi i spoljnu politiku kontinuiteta odlaganja i izbegavanja, politiku sitnih koraka i cenjkanja. Ovakva spoljna politika ne može biti demokratska, javna i uverljiva, pa ne može biti ni prihvatljiva. Ona bi morala biti pragmatična i rasterećena svake ideologije. Takva spoljna politika moguća je samo kao izraz demokratske unutrašnje politike. Sve drugo dalje zatvara Srbiju kao groteskni ostatak sistema, odnosa i odgovarajuće ideologije, koji su već sišli sa istorijske scene.

III

Na uslovljenostima stvorenim u Dejtonu (uspostavljanje stabilnog mira, sporazumno rešavanje spornih problema između novih državnih subjekata na Balkanu, odricanje od nametanja rešenja, uvažavanje i tuđeg interesa i traženja kompromisa), kao i na uslovljenostima koje proizilaze iz objektivne izmenjene realnosti u našem susedstvu i u svetu, na uslovljenostima koje diktira sopstveni interes (mirni razvoj, otvaranje uslova za političku i ekonomsku demokratizaciju, za demokratski nacionalni program, za otvoreno evropsko društvo), ne na inatu i postavljanju uslova (primer: nedavni

razgovori sa MMF) – ne samo da je moguće, već je i *nužno formulisanje (pre ili posle, a bolje pre) demokratske i celovite, realistične i fleksibilne spolj-ne politike*. Osnovni pravci za njeno formulisanje i operacionalizaciju nameću se sami.

1. Jedini put za vraćanje kredibiliteta u svetu ovoj zemlji, njenoj politici i njenom narodu je *izvršavanje međunarodno preuzetih obaveza*. Zato je Dejton sa svim onim što on znači ispit kredibiliteta aktuelnog srpskog režima, bez čega nema stvarnog "povratka u svet". Zato je njegova primena, poštovanje, sprovođenje preuzetih obaveza, neminovnost, bez obzira što ko misli o njemu ili o putu i načinu kojima se do njega došlo. Zvanični i ovlašćeni predstavnici SRJ (razume se, ne samo oni) su znali što potpisuju i zašto to potpisuju i sad to treba da izvršavaju, i to u svim aspektima: vojnim, civilnim, humanitarnim, u odnosu na Haški tribunal. itd. To je prilika da se narodu povedenom u rat za nerealne ciljeve i nastradalom u tom krvavom košmaru realno pomogne. Sve to jača udaljevanje od rata i vodi ka stvarnom miru, čime se otvaraju mogućnosti da se sve demokratske političke i druge snage okrenu brojnim vitalnim problemima i temeljnim promenama u pravcu stvarne demokratizacije društva i države, pa i njihove spoljne politike.

Suštinski problem sa Dejtonom je to što je on zaustavio rat, ali nije uklonio njegove izvore, njegove protagoniste i njihove ciljeve. Što su sad ratoborci postali mirotvorci; što su oni sad najglasniji zastupnici mira, a istovremeno su stvarni protivnici prave i pune demokratizacije. Mir kao spoljna i unutrašnja politika i nedemokratsko vladanje i procesi ne idu, nikad nisu ni išli zajedno! Dejton još uvek nije shvaćen kao zbir uslovljenosti i obaveza koje se imaju izvršavati, a koje nisu u neskladu sa našim osnovnim interesima. Sva tri potpisnika sporazuma sa ovih "naših prostora" nastavljaju sa odlaganjima i izbegavanjima držeći se svojih ciljeva iz vremena rata, kao da je mir produžetak rata drugim sredstvima, kao da se radi o miru na određeno vreme. Istovremeno shvaćen je kao paravan, čak kao opravdanje pred svetom da se kod kuće može raditi, svim silama i sredstvima, na razvijanju i jačanju nedemokratske i autoritarne vlasti. Zar bi u suprotnom bili zamislivi koraci kao gušenje sredstava javnog informisanja u Beogradu, odbijanje priznanja izbornih rezultata u Zagrebu i jačanje islamsko-fundamentalističkih stavova u Sarajevu. Iz svega toga je puna svest "domaćih" potpisnika dejtonskih sporazuma da su oni za međunarodnu zajednicu instrumentalni na određeno vreme, da nužne

temeljne promene spoljne i unutrašnje politike treba pre ili posle da odnesu i njih.

2. *Drugi pravac je stabilizovanje prilika i odnosa u regionu Balkana.* To je naš nesumnjivi interes, a proizilazi kao očekivanje svih ostalih partnera s kojima računamo, a u najdirektnijem je interesu same Srbije. U srži tog procesa je normalizacija odnosa između SRJ i novonastalih država na tlu bivše Jugoslavije. I tu smo, nažalost, svedoci otpora u vidu rastezanja i odlaganja donošenja odluka i preduzimanja pravih koraka. Primer je Makedonija, gde je upravo kontinuitetom odlaganja i cenkanja zarađeno novo uslovljavanje od strane Evropske unije, umesto da se upravo tu iskaže opredeljenost za politiku dobrosusedstva i građenja stabilnih odnosa. Slično je i u slučaju Slovenije s kojom više i nemamo zajedničku granicu, a koju je ranija, legalna i legitimna vlada SRJ priznala još 1992. godine.

Nužno je da se brzo deblokiraju pregovori o sukcesiji koji se vode sa drugim bivšim republikama SFRJ i time skinu opterećenja i ograničenja koje spoljna politika SRJ ima. Uslovljavanje priznanjem kontinuiteta SRJ sa ranijom državom pretvorila su se u podizanje "Kineskog zida" za koji nikad nije objašnjeno šta nam daje (ili oduzima) osim prava na neprekinuto članstvo u međunarodnim organizacijama u koje bismo se ionako vratili. Možda je pravi razlog što bi priznanje takvog kontinuiteta dalo kakvu takvu političko-pravnu osnovu da se iz Beograda i dalje tvrdi kako su svi drugi krivi jer su secesionisti, a zvanični Beograd je samo čuvao Jugoslaviju?

Unutrašnja situacija i razvoj u Srbiji i Jugoslaviji nisu nikad tako tesno bili povezani sa spoljnom politikom i obrnuto, ova sa unutrašnjim stanjem. Položaj nacionalnih manjina i, posebno, Kosova imaju svoju međunarodnu dimenziju iz koje proističu precizne obaveze, a u odnosu na susede posebno. Ustvari, ni pitanje Kosova, ni pitanje nacionalnih manjina, odavno nisu unutrašnje pitanje, odavno su internacionalizovani, ali svi se slažu, posebno relevantni međunarodni faktori, da treba da se rešavaju u okvirima Srbije i SRJ. Bez rešenja pitanja Kosova, koje je i jedno od čvorišnih u unutrašnjoj politici, nema ni pune normalizacije odnosa sa susedima. Dijalog sa legitimnim predstavnicima Albanaca sa Kosova jedini je put kojim se, kad je reč o demokratskom političkom rešenju, ono može naći. Sadašnje stanje je samo sebi dokaz da vodi u iscrpljivanje, represiju iznutra i držanje Srbije i SRJ pod pritiskom spolja.

Sređivanje i razvijanje odnosa sa susedima jedino može dati kvalifikacije da se predlažu i zastupaju bilo koje ideje i inicijative o

balkanskoj saradnji. Sve dotle to su prazne priče koje mogu da pokrivaju neke druge namere i drugčije ciljeve. To je i put koji vodi u svet, u Evropu.

3. *Treći pravac je povratak Srbije i SRJ u političke i ekonomsko-finansijske međunarodne organizacije.* Kopča za to putovanje vodi preko bilateralne i multilateralne regionalne saradnje, ali ne deklaratorne i putem praznih izjava, već kroz stvarno uvažavanje potreba u okruženju u usklađivanju sopstvenog interesa sa njima, i to od transporta i komunikacija, preko energetike, ekologije, bezbednosti i drugih regionalnih i dvostranih projekata, do cirkulacije ljudi, robe, usluga i poštovanja ljudskih i manjinskih prava, slobode medija i parlamentarizma kao izraza suštine demokratskog političkog sistema. Tek takva politika i ponašanje mogu biti legitimacija za stvarnu regionalnu saradnju u svim sferama – političkoj, ekonomskoj i sferama nacionalne i kolektivne bezbednosti. Samo tako Srbija i SRJ mogu postati i biti tzv. ključni faktor na prostoru bivše Jugoslavije i Balkana.

Drugi krug uslova za ovo putovanje je ekonomske prirode i vezan je za demokratizaciju u ekonomsko-finansijskoj sferi. Obuhvata stvaranje i razvoj otvorene, tržišne privrede, što podrazumeva i proces privatizacije. Monopol vlasti preko društvene svojine, kontrolisanih banaka i finansijskih institucija uz monopolski položaj državnih preduzeća i nestabilnu pravnu regulativu, niti je legitimacija za ekonomske odnose sa razvijenim zemljama i tržištima na koja moramo računati, niti za stvarni i puni povratak Jugoslavije u MMF, Svetsku banku, Svetsku trgovinsku organizaciju i druge ekonomske i finansijske institucije u svetu, koje su nam neophodne u cilju sopstvenog razvoja.

To su osnovni pravci i elementi na kojima je iz obaveze i uslovljenosti i na suženom prostoru za spoljnu politiku moguće izvršiti njeno redefinisavanje uz očuvanje i unapređivanje sopstvenog interesa. Da bi Srbija i SRJ "ušli" u Evropu, da bi se uklopili u svet i u Evropu, neće pomoći politika odlaganja i izbegavanja neizbežnog. Ne mogu se pomoću parola i deklaracija o "opredeljenosti za mir i saradnju", o "integrisanju kao glavnom svetskom poljnoj politici nemoguća bez kon-kretnih promena u samoj zemlji.

Spoljnopolitičke sveske, Forum za međunarodne odnose,
br. 1, april 1996.

KOSOVO – MOGUĆNOST POLITIČKOG REŠENJA

raspada stare Jugoslavije postoje i danas u novoj Jugoslaviji i u Srbiji, uključujući i Kosovo. To su odsustvo demokratskih institucija i instrumentarija, autoritarna vlast, razlike između federalnih jedinica koje se rešavaju nagodbama i kompromisima, međunacionalni problemi, ekonomsko zaostajanje koje je sve izraženije. Izlaz je samo u promeni režima, zapravo u stvarnoj i potpunoj demokratizaciji zemlje.

Radio Slobodna Evropa, 21. maj 1996.

- *Radio "Slobodna Evropa" – Da li je moguće političko rešenje za Kosovo i nije li ono potencijalno ratno žarište?*

- *Ilija Đukić* – Rešenje za Kosovo može biti političko i demokratsko samo kroz dijalog dve strane. Za takav dijalog, koji bi vodio stvarnom rešenju, nužni su sasvim određeni preduslovi koji sami sebe nameću, odnosno, nameće ih objektivno stanje u Srbiji i na Kosovu.

To je, pre svega, demokratska vlast. Vlast koja uživa poverenje. Zatim, to je realistična pozicija druge strane, u ovom slučaju kosovskih Albanaca, što nije slučaj i koji, uz to nemaju poverenja u mogućeg partnera, tj. u postojeću vlast u Beogradu.

Ni jedan od ovih uslova nije ispunjen. Što se tiče vlasti, odnosno režima – on je nedemokratski, autoritaran. Njegova politička tehnologija je tehnologija vlasti: ili nameće ono što mu odgovara ili popušta kad mora. Sa druge strane kosovski Albanci idu na "sve ili ništa". Jedino rešenje vide u nacionalnoj državi i očekuju je od tzv. trećeg faktora, od posrednika.

Centralni problem je odsustvo postojanja stvarno demokratskih institucija, demokratskih mehanizama u Srbiji, a to znači i na Kosovu koji bi postali okvir za rešavanje i takvih pitanja kao što su ljudska prava (a nisu ugroženi samo Albanci već i Srbi i to ne samo na Kosovu već i u Srbiji), kao i prava nacionalnih manjina. Posredovanje, dobre usluge i slično, nikako ne treba unapred odbijati. Treba, međutim, imati u vidu da je to instrumentarij koji je u demokratskim društvima i normalan i koristan, a u ovdašnjim uslovima kontroverzan. Uspešan dijalog je moguć u demokratskom okviru, a mi ga nemamo. Kad je reč o Albancima, stoji i činjenica da i oni doprinose njegovoj nerazvijenosti apstinencijom od učešća u političkom životu Srbije i Jugoslavije.

Razume se, nažalost, Kosovo jeste potencijalno žarište otvorenih sukoba. Većina uzroka koji su postojali kao pretpostavke

NEDOVRŠENA POLITIKA NEDOVRŠENE DRŽAVE

Balkan je ostao dosledan sam sebi: u XX vek ušao je kroz krize, dinastičke prevrate, ratove i stvaranje novih država i na isti način izlazi iz njega. Ono što je stvarano u mirnijim ili mirnim razdobljima na Balkanu – u materijalnom ali i svakom drugom pogledu – dvadesetak godina između Prvog i Drugog svetskog rata i pedesetak godina između kraja Drugog svetskog i kraja hladnog rata – uglavnom je unazadivano ili rušeno u sukobima i ratovima na samom balkanskom tlu, koji su i početkom i krajem ovog veka stavljali ovaj region u centar evropskih i svetskih zbivanja.

Došlo je do političke fragmentacije Balkana raspadom bivše Jugoslavije na etničkoj osnovi, što je očigledno bez obzira što se većina novonastalih država konstitucionalno određuje kao građanska. Isti geopolitički prostor sad međusobno deli deset umesto ranijih šest država.

Jugoslovenska kriza, bar što se tiče deobe ranije zajedničke državne teritorije, privedena je kraju prihvatanjem granica bivših jugoslovenskih republika kao međunarodnih i međunarodno priznatih, odnosno, rešenjem koje je svojevremeno, pre poslednjeg balkanskog ratovanja zvanični Beograd odbio.

Dva "nova" naroda na Balkanu privela su kraju određene faze nacionalnog razvoja. Bošnjaci, raniji Muslimani u Bosni i Hercegovini, završili su svoje nacionalno, a Makedonci svoje državno-nacionalno uobličavanje.

Na Balkan su trajno stupila dva nova međunarodna i vanbalkanska faktora sa neusklađenim pa čak i oprečnim interesom, sa čijim produženim prisustvom i uticajem treba ubuduće računati uporedo sa već tradicionalnim vanbalkanskim faktormima. To su SAD i islamski radikalizam; SAD preko projekta Partnerstvo za mir i Dejton-pariskog mirovnog sporazuma za BiH i Balkan, a islamski radikalizam

preko odbrane i podrške muslimanskog stanovništva Balkana, posebno u Bosni i Hercegovini.

Skoro da nijedan od problema koje je Balkan uneo u XX vek, od razvojnih, preko državno-političkih do etničkih nije rešen, ali su zato umnoženi.

Međutim, i uz sve stare i nove probleme i nerešena pitanja, pojavila se i sasvim nova, izuzetno važna okolnost koja omogućava stabilizaciju balkanskog prostora, njegovo suštinsko ekonomsko, političko, strukturno i svako drugo povezivanje sa procesima razvoja savremene Evrope. Kraj hladnog rata i nestanak bipolarizma ukinuo je političko-ideološke i vojno-blokovske razlike i granice između balkanskih zemalja i doveo do (kao i u centralnoistočnoj Evropi) evropskog političko-ekonomskog modela, evropskog otvorenog društva, evropskih institucija, tržišne ekonomije, parlamentarne demokratije itd. To bi mogao i treba da bude magistralni put međusobnog povezivanja balkanskih zemalja i njihovog sa Evropom. Njegov oblik je regionalna saradnja za koju već postoji nekoliko raznih inicijativa, od tzv. regionalnog evropskog prilaza, preko Južnoevropske inicijative za integraciju (SECI) do sofijske inicijative. Prošlo je vreme klasične klijentele u međunarodnim i međudržavnim odnosima čiji recidivi, istina, postoje na Balkanu, ali i izvan njega. Reč je o prihvatanju generalnog prilaza, da ono što neko nije spreman da ponudi susedu ne može očekivati ni od nekog trećeg. To je razvojna jednačina pred čijim rešavanjem stoje sve i svaka balkanska zemlja pojedinačno.

Tri bitna pitanja: Ta magistrala nije ravna, neravnine su velike. Treba prethodno, a moguće je i uporedo, otkloniti prepreke na tom putu. Jer, stabilnost na Balkanu je još veoma krhka. Iz ugla Savezne Republike Jugoslavije čini se da su bitna tri pitanja od kojih svako ima nesumnjivu balkansku, i ne samo balkansku dimenziju.

Prvo, to su srpsko-hrvatski odnosi, zapravo odnosi između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske, jer su bili i ostali faktori (ne)stabilnosti na tlu bivše Jugoslavije i Balkana. Značaj tih odnosa ima bar dva pravca. Prvi je vezan za doslednost u izvršavanju obaveza preuzetih potpisivanjem Dejtonskog sporazuma u njegovim vojnim i civilnim aspektima, a drugi za bilateralne odnose. Suština prvog je stvarno (obostrano) odustajanje od podele Bosne i Hercegovine, a suština drugog se svodi na slobodni povratak izbeglica.

Razvoj u Bosni i Hercegovini, zapravo dalja primena Dejtonskog sporazuma, drugo je pitanje. Dejtonska formula, taj *Pax Americana* za bosansko-hercegovački čvor je elastična, u mnogim pitanjima precizna, ali i nedovršena, pa i nedovoljno pravedna formula. Zaustavljen je rat i uspostavljen mir, ali nisu uklonjena njegova izvorišta i njegovi protagonisti. Zato se može govoriti o nedovršenom ratu, o ratu bez pobjednika, kome logično sledi nedovršeni mir, nestabilan mir. U toku je druga faza primene tzv. civilnih aspekata dejtonskog mira (uhodavanje administracije Unije, lokalni izbori, pojačavanje gonjenja za ratne zločine, početak povratka izbeglica). Svako narušavanje iznutra predviđenog i stvorenog balansa na nivou Unije između državnih entiteta kao i između tri konstitutivna naroda, pogotovo ako bi bilo podsticano sa strane ili od onih koji su preuzeli ulogu garanta sporazuma, može voditi samo u još dublju agoniju Bosne i Hercegovine, a u novu dramu ceo Balkan.

Treće pitanje Kosova je pitanje njegovog statusa i ljudskih prava kosovskih Albanaca kao i ostalih koji tamo žive. Pitanje Kosova dugo je već pitanje stabilnosti ili nestabilnosti ne samo Srbije i Jugoslavije, već i južnog Balkana pa i celog balkanskog prostora. Zbog toga ovo pitanje i njegovo internacionalizovano demokratsko političko rešenje jeste preduslov demokratske budućnosti Srbije i Jugoslavije, njihovog reintegriranja u evropsku i međunarodnu zajednicu, ali bitno je i za punu stabilizaciju Balkana. Parametri za ovakvo rešenje postoje, a u vezi sa njima postoji i međunarodni konsenzus. To su: širok automatski status, nepromenljivosti postojećih međudržavnih granica i dijalog neposredno zainteresovanih strana. Hoće li neposredno zainteresovani i odgovorni naći dovoljno demokratske, građanske odgovornosti i državničke mudrosti da se oslone na te parametre? I ovde, kao i u pitanju srpsko-hrvatskih odnosa i stabilizacije Bosne i Hercegovine nužne su demokratski orijentisane snage i demokratski programi umesto političkog manipulisanja.

Državni ispit: SRJ je jedina balkanska zemlja sa nereguliranim međunarodnim statusom. Ona je jedina među zemljama regiona van svih međunarodnih organizacija. SRJ je jedina koja još nema ni diplomatske odnose sa svim zemljama u regionu (BiH i Slovenija), a sa nekima (iako s njima ima ozbiljna pitanja koje treba rešavati) odnosi su skoro na rudimentarnom nivou (Albanija).

Deklarativno prihvata regionalnu saradnju ali, kao po pravilu, nalazi i načine da je stavi pod znak pitanja u ime apstraktne ravnopravnosti i suprotstavlja se navodnom paternalizmu inicijativa

koje dolaze od evropskih ili drugih vanbalkanskih činilaca, i nema ozbiljne, rea-listične sopstvene inicijative.

Koči promene i reforme za koje se, inače, izjašnjava (i nastoji da ih lažira održavajući postojeći sistem), zaostajući u tranziciji za većinom drugih balkanskih zemalja. Generiše unutrašnje krize i nestabilnosti kao što je nedavno bila politička kriza usled krivotvorenja izbornih rezultata na izborima za lokalnu vlast, ili najnoviji politički sukobi u Crnoj Gori.

Zbog svega toga, Jugoslavija i Srbija su stalno pod lupom svojih suseda, koji i kad krenu u susret potrebama razvoja međusobnih odnosa, sa oprezom, a često i rezervom, primaju ukupnu politiku Beograda.

U celini gledano, sadašnja Jugoslavija deluje, i to ne samo u svom regionu, kao nedovršena država sa nedovršenom politikom, što je objektivno problem i za Balkan a ne samo za Jugoslaviju i Srbiju. Sve analize stanja i razvoja u regionu Balkana nedvosmisleno ukazuju na nužnost korenitih političkih i ekonomskih promena za sve zemlje, a posebno za Srbiju i Jugoslaviju: na potrebu stvarnog prihvatanja evropskih standarda demokratije, parlamentarizma, tržišne privrede i privatizacije, slobodne štampe i ljudskih prava.

U slučaju Srbije i Jugoslavije, to je ne samo u njihovom interesu već i u interesu njihovog okruženja. To je i najbolji način da se valorizuje središnje mesto koje SRJ i Srbija imaju na prostoru Balkana, što se često ističe kao njihova prednost. Zbog zaostajanja za drugima, zatvorenosti i nestabilnosti, takav geopolitički i geostrateški položaj može postati teret, uzrok pritisaka sa strane, kao i realnog potiranja samostalnosti, ravnopravnosti u odnosima sa drugima i sopstvenog suvereniteta. Više je nego očigledno da put Jugoslavije i Srbije u Evropu i u svet vodi preko Balkana. Metaforično govoreći, bivša Jugoslavija, sa političkim i moralnim kapitalom s kojim je izašla iz Drugog svetskog rata, mogla je da ide na Balkan preko sveta, dok treća Jugoslavija i Srbija sa političkim i drugim deficitom posle raspada bivše Jugoslavije, kao i zbog udela koji imaju u odgovornosti za raspad i način raspada druge Jugoslavije, mogu ići u Evropu i svet samo preko Balkana. Takvo putovanje je teško, ali nema alternativu.

Vreme, 7. jun 1997.

NOVA REKOMPOZICIJA BALKANA – ISKLUČENA

Situacija u Srbiji koja se nalazi u ozbiljnoj i dubokoj političkoj, ekonomskoj i socijalnoj krizi, stanje na samom Kosovu i njegova upotreba i zloupotreba od strane aktuelnih vlasti, situacija u regionu Balkana i posebno na prostoru bivše Jugoslavije, nesretni i dramatični razvoj u susednoj Albaniji vremenski se poklapaju i sa novim naporima međunarodne zajednice i njenih institucija usmerenim, posle dosadašnje primene Dejtonsko-pariskog mirovnog sporazuma, na dalju i puniju stabilizaciju ukupnog prostora bivše Jugoslavije na Balkanu. U "paket" tih poteza, očekivanja pa i direktnih traženja spada i rešavanje kosovskog pitanja.

Demokratsko rešenje kosovskog čvora u međunacionalnim odnosima je od izuzetnog, presudnog značaja za ukupni demokratski razvoj našeg zajedničkog prostora. Tolerantan dijalog i izgradnja mera međusobnog poverenja između srpske i albanske strane na Kosovu mogu biti važan podsticaj traženju takvog rešenja.

Kao prilog tom dijalogu hteo bih da spomenem neke zablude.

Prva zabluda koja se uporno i smišljeno servira i nama i drugima van Srbije i Kosova jeste da kosovsko pitanje ne postoji. Upotreba ove opasne i neodgovorne zablude s predumišljajem eskalirala je drastično dolazeći u najnovije vreme s najvišeg mesta u Jugoslaviji (i to u dva navrata, valjda da ne bude zabune).

Druga zabluda je da Kosovo ima autonomiju. Nema je! Ono što piše u Ustavu Republike Srbije krajnje je sužena autonomija, iscedena od svega što znači teritorijalnu i etničku autonomiju, a predstavlja smokvin list centralizovane države i autoritarnog režima. Dovoljno je zaviriti u praksu te autonomije u drugoj pokrajini u Vojvodini, pa videti da je to "suva drenovina".

Treća zabluda, takođe s predumišljajem, jeste da je Kosovo unutrašnja stvar Srbije i Jugoslavije, te da ne može i neće biti internacionalizovana. Pitanje Kosova nije samo unutrašnja stvar Srbije

kad se na zabrinjavajući način odražava ne samo na njen ukupan život, već i na njene susede, a internacionalizovano je odavno, jer problem ljudskih i nacionalnih prava i stabilnost jednog regiona ne mogu biti "čisto unutrašnja stvar". To je jasno i sejačima ove zablude.

Četvrta zabluda je da se sadašnje stanje administrativno-policijske uprave može dalje održavati. Dejtonski mir za Bosnu i Hercegovinu i rešenost SAD, UN, Evropske unije i OEBS da se do kraja i svestrano primeni ukinuli su takvu mogućnost, jer Dejtonski mirovni sporazum tera na gašenje svih kriznih žarišta na prostoru bivše Jugoslavije i na Balkanu. Dalje održavanje takvog stanja vodi samo u gomilanje materijalnih i svih drugih gubitaka, održava izolaciju Srbije u svetu, a hraneći ekstremizam na svim stranama predstavlja direktnu pretnju stabilnosti južnog Balkana, njegovog šireg geostrateški izuzetno važnog prostora za balkanske i vanbalkanske zemlje. Zato je pitanje Kosova ušlo u novu fazu. U fazu koja ga približava rešenju. U taj voz, koji već kreće, režim u Srbiji izbegava da se ukrca, umesto da postane njegov mašinovođa.

Sve četiri zablude smišljeno se podstiču, podređuju dnevnim potrebama vlasti, a uvijaju u šuštavi celofan legendi, mitova i namenskog rodoljublja, na čemu je, nažalost, angažovana ne samo vlast, već se mogu čuti i iz redova političke i intelektualne elite u Srbiji.

Postoje, međutim, i druge zablude. Zablude na drugoj strani. Jedna od njih, koja može nositi i nosi dramatične reperijske, je ona o nacionalnoj državotvornosti kao čarobnom štapiću za rešenje svih zala na putu u slobodno, demokratsko i razvijeno društvo. Iako nije nerazumljiva, ona danas, na pragu trećeg milenijuma, ne vodi demokratskom, tolerantnom i trajnom razrešenju problema. Realizacija takve ideje, njeno sazrevanje i materijalizacija na Balkanu u celini kasnili su i to ne samo "zaslugom", a možda i najmanje zaslugom samih balkanskih naroda. Danas ona vodi u izdvajanje, u razgraničavanje, u teritorijalne sporove, prekrajanje političke geografije i nacionalno-teritorijalne ratove. To je ceh koji su u raspadu druge Jugoslavije platili još i još plaćaju Srbi u Hrvatskoj, u Bosni i Hercegovini, kao i u samoj Srbiji, a istovremeno su naneli drugima, a i primili mnogo zla koje će se vrlo dugo lečiti.

Politika, uspešna politika, uvek je bila i ostala veština mogućeg, a moguće je ono što je realno. To istovremeno znači da nema konačnih, jednom za svagda datih rešenja. U svakom slučaju konačnost ne određujemo sami. To se pogotovo odnosi na Balkan. Ništa nije bilo konačno, iako se zamišljalo ili videlo takvim. Ni Dačani,

ni Tračani, ni Iliri; ni Rim ni Vizantija, ni Otomanska imperija; ni prva i druga Jugoslavija. Ništa nije bilo konačno! Bilo je trajno samo onoliko koliko je trajalo. Ni sadašnji modifikovani jednopartijski režim u Srbiji, koliko god trajao, nije konačan. Biće kratkotrajan za svako ozbiljno poimanje društvenih procesa koji danas teku krajnje ubrzano. Njegov kraj je, u stvari, počeo. Naša realnost je da se tom režimu nazire kraj, kao što se vidi i kraj jugoslovenske krize. Te realnosti čine mogućim i realnu politiku. Svaka ljudska generacija ima svoje mogućnosti i nijedna ne može sve i odjednom.

Tri stvari nagoveštavaju kraj vlastohlepnog režima u Srbiji. Nakon poraza napolju, već duže vreme, a poslednjih sedam-osam meseci intenzivno generiše konflikte i krize na sopstvenom tlu, demonstrirajući neku vrstu samodestrukcije čime sebe uvodi u novu izolaciju i kod kuće i napolju. Nasuprot tome, raste demokratski duh, demokratska svest u Srbiji. Građani sve šire i u raznim oblastima odbijaju da budu podanici odbacujući, u suštini, kolektivističke ideologije, bilo socijalne, bilo nacionalne. Svet i njegove institucije, od Vašingtona preko Londona, Pariza, Bona i Brisela, u rešenosti da se jugoslovenska kriza završi a Balkan stabilizuje, pojačava svoje preporuke i zahteve da se i Srbija demokratizuje. Sve to stavlja sve rečene, a i mnoge druge zablude s one strane realnosti.

Visoko na toj listi kategoričkih preporuka je rešenje za Kosovo. Ako je tačno da je jugoslovenska kriza počela na Kosovu, ona će se tu i privesti kraju. Ako je tačno da je uspon autoritarne vladavine počeo na Kosovu upotrebom nacionalizma, taj autoritarizam i taj nacionalizam će tu i završiti, iako će njegovi recidivi, verovatno, još trajati.

U vezi s rešenjem za Kosovo suočeni smo (kao i na pitanju demokratskih promena u Srbiji) sa jasnim konsenzusnim stavom svih uticajnih međunarodnih faktora, evropskih i svetskih institucija. Prvo, to je očita rešenost da se jugoslovenska kriza završi utvrđivanjem bivših republičkih i državnih granica kao međunarodnih i međunarodno priznatih, što isključuje njihovu promenu nasilnim putem. Stav o nepromenljivosti državnih granica ustvari je kategoričan. Nova rekompozicija geopolitičke karte Balkana je isključena. (To je nedavno saopštila Evropska unija albanskim prvacima na Kosovu kao svoj stav, a ponavljaju ga i pre i posle, SAD). Drugo, to je puno uvažavanje i primena ljudskih i etničkih prava Albanaca i svih drugih na Kosovu u okvirima široke autonomije te pokrajine. Sadržaj ljudskih i nacionalnih prava u ovim stavovima podrazumeva međunarodno prihvaćene

standarde i njihovu praktičnu primenu. Autonomija, međutim, nije definisana ni po sadržaju ni po pravnom nivou. Ali, jasno je da ne podrazumeva samo ljudska i etnička prava, kao što je jasno da autonomija ne podrazumeva izdvajanje, odnosno secesiju Kosova od Srbije i Jugoslavije. Treće, mirno, dakle političko rešavanje, formulisano je kao neposredni dijalog republičke vlasti i legitimnih predstavnika kosovskih Albanaca. Takav dijalog, razume se, ne isključuje, naprotiv, podrazumeva dijalog intelektualaca i javnih radnika, jer bilo kakvo rešenje za Kosovo ne može i ne treba da bude rezultat samo međustranačke nagodbe, već izraz što šireg kruga predstavnika obe strane. Sadržaj dijaloga nije određen i niko ne očekuje da bude jednokratni. Jasno je da će biti dugotrajan i nimalo lak, kao što se smatra da više ne sme da kasni i da može i treba da obuhvati sve, od tačke na kojoj počinju ljudska i etnička prava, do crte na kojoj počinje secesija.

To su realnosti kad je reč o kosovskom pitanju. Razume se, to nije sve. Realnost je i to da vlast izbegava taj dijalog, da ga neće i da sadašnje stanje pretvara u *status quo* iako je suočena s dramatičnim posledicama koje onda rešava drastičnim merama. S druge strane, ciljevi koje su postavili pravci kosovskih Albanaca, danas su dalji od realizacije nego što su bili ili nego što se očekivalo. Štaviše, nailaze na nerazumevanje na mnogo više strana nego što se predviđalo, što nije rezultat zvanične politike Srbije prema Kosovu, već realnog sklopa ukupnih okolnosti u regionu i u Evropi kojoj pripadamo i što svi želimo da materijalizujemo.

Šta je u ovakvim okolnostima moguće? Može li se nešto učiniti da se stvari pomere sa mrtve tačke nepoverenja, tenzija i potencijalne tragedije. Možemo li korak našeg zajedništva i težnji za demokratskim rešenjima i demokratskim životom iskoračiti u susret današnjoj i budućoj Evropi, njenim vrednostima i standardima, ili ćemo ostati da plaćamo dug zakasnelim istorijskim težnjama i anahronim ciljevima? Kosovo ne sme postati kvadratura kruga.

Naša Borba, 8. avgust 1997.

Izlaganje na okruglom stolu srpskih i albanskih intelektualaca, Ulcinj, juni 1997, u organizaciji Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji.

UNUTRAŠNJE PITANJE ILI MEĐUNARODNI PROBLEM

Ništa što se događalo i još se događa "na ovim našim prostorima", kako se uobičajeno kaže, tj. na prostoru bivše SFRJ nije bilo, a ni sada nije samo unutrašnja stvar bilo koje novostvorene države: to važi i za ono što se događalo ili događa u Srbiji, odnosno SR Jugoslaviji koja pretenduje na ekskluzivni međunarodno-pravni kontinuitet sa SFRJ (što je jedan, iako samo dodatni razlog za laku i brzu internacionalizaciju nekih njenih problema).

Nestanak jedne ozbiljne državne tvorevine – bez obzira na uspone i padove kroz koje je prolazila, koja je trajala više od sedamdeset godina, a nalazila se na razmeđu Zapada i Istoka, duž kičme Balkanskog poluostrva kojim su odvajkada išli magistralni evropski putevi – sam po sebi je potres čije reperkusije zahvataju daleko širi prostor u političkom, ekonomskom i svakom drugom pogledu.

Nasilni raspad te države i njegovi unutrašnji generatori nikako nisu mogli ostati ničija unutrašnja stvar. Isto tako ni sakupljanje parčadi razbijene celine i njihovo uobličavanje u nove državne tvorevine, uključiv SR Jugoslaviju, nisu nikako mogli da ostanu unutrašnja stvar. To nije bio ni "pohod" JNA na slovenačke, tada i jugoslovenske granice, ni rat u Hrvatskoj, a još manje je to mogao biti rat u Bosni i Hercegovini, kao što to danas nije njen i balkanski mir. Balkanski ratovi, uostalom, nikada nisu bili samo "unutrašnja", ili samo "bilateralna" stvar direktno involviranih strana. Posle svega, povratak Srba u Hrvatsku nije samo unutrašnje ili samo srpsko-hrvatsko, već balkansko i evropsko pitanje. Funkcionisanje dejtonske Bosne i Hercegovine, zapravo primena Dejtonsko-pariskog mirovnog ugovora, tog pax Americana za prostor bivše Jugoslavije, nije ničije "unutrašnje pitanje". Može li onda iko ozbiljan, ozbiljno tvrditi da je pitanje stanja na Kosovu samo unutrašnja stvar Srbije? I još: zar iko ozbiljan može

takav iskaz – da je kosovsko pitanje isključivo unutrašnja stvar Srbije – primiti kao ozbiljan i odgovoran politički stav?

Podimo redom.

Jugoslovenska kriza u svom političkom iskazu, ne i u otpočinjanju nove serije balkanskih ratova, počela je na Kosovu kao kriza njene državnosti (tada još ne i kao kriza njene teritorijalne integralnosti). Jednostavna logika nalaže zaključak da će se tu i završiti, i to ne bez udela međunarodne zajednice, odnosno njenih ustanova. Rešenje za stanje na Kosovu odavno je sastavni deo ukupne aktivnosti i projekata međunarodne zajednice i njenih institucija za rešavanje jugoslovenske krize i njenih žarišta, kao i za stabilizaciju ukupnog prostora Balkana.

Fragmentacijom balkanskog prostora, tj. nastankom novih nezavisnih država na tlu nekada zajedničke države, kosovski prostor je geopolitički postao još osetljiviji, jer se nalazi između Albanije kao matične države većinskog stanovništva Kosova, i Srbije, Crne Gore i Makedonije, gde žive značajni delovi albanskog naroda. Druge južnobalkanske zemlje – Grčka, Turska i Bugarska, (od kojih su prve dve članice NATO, a treća uključena u Partnerstvo za mir) – imaju, sve zajedno i svaka za sebe, direktan interes za rešenje kosovske situacije, tj. za stabilizaciju svog okruženja.

Drugim rečima, prostor Kosova sa sadašnjim stanjem (dijametralno su postavljene pozicije aktuelne vlasti i većinskog albanskog stanovništva), postao je faktor od koga zavisi stabilnost južnog Balkana. Dramatični razvoj događaja u Albaniji i potreba međunarodne zajednice da tamo hitno interveniše politički, humanitarno i vojno, radi pacifikacije kriznog stanja i sprečavanja da se ono prelije i van Albanije, samo su ukazali koliko je Balkan trusno područje, te da je potrebna puna demokratizacija života i stvaranje materijalnih pretpostavki za takav razvoj.

Međunarodna zajednica, pre svega evropska, na primeru Albanije demonstrirala je svoju rešenost da na tek primirenom Balkanu spreči izbijanje novog kriznog žarišta i time je potvrdila da ništa što se događa na Balkanu nije ničija unutrašnja stvar.

Problem Kosova niko u međunarodnoj zajednici ne smatra isključivo unutrašnjim pitanjem Srbije. Zapravo, niko ne negira da je to unutrašnje – u smislu domaćeg pitanja – koje je dužna da rešava domaća vlast (kakve god provenijencije ona bila). Ali, svi smatraju da je pitanje Kosova i stanja na tom prostoru važno regionalno, a time i evropsko pitanje čije rešavanje ulazi u repertoar koraka i mera kojima

bi se tzv. jugoslovenska kriza privela kraju. Otuda se rešenje za Kosovo nalazi visoko na listi pretpostavki i uslova za reintegraciju Srbije i SRJ u međunarodnu zajednicu (tzv. spoljašnji zid sankcija). Za takvo rešenje na stolu je, već duže vreme, okvir oko kojeg u međunarodnoj zajednici i njenim institucijama vlada puna saglasnost. Izveden je iz principa na kome je međunarodna zajednica tražila i našla ("nametnula") rešenje za nasilni i krvavi raspad prethodne Jugoslavije: utvrđivanje nekadašnjih međurepubličkih granica bivših jugoslovenskih federalnih jedinica kao međudržavnih, odnosno međunarodno priznatih i nepromenljivih, što se odnosi i na Srbiju i Crnu Goru, odnosno "treću" Jugoslaviju. Time je sprečena dalja fragmentacija prostora bivše Jugoslavije, a to znači i Srbije, odnosno dalja rekompozicija Balkana, koja bi teško mogla da se zasutavi na Kosovu, odnosno samo na Srbiji.

Na toj osnovi okvir za rešavanje kosovskog pitanja sadrži tri bitna elementa s kojima moraju računati obe strane, i srpska i albanska. Prvo, nema promena granica, te prema tome, nema secesije, tj. otcepljenja Kosova. Drugo, puno uvažavanje ljudskih i etničkih prava Albanaca i svih drugih na Kosovu u okvirima pune i široke autonomije. Treće, mirno – znači, političko rešavanje putem direktnog dijaloga republičke vlasti i legitimnih predstavnika kosovskih Albanaca. Dok je prvi elemenat kategoričan, druga dva nisu definisana. Tako nije definisan državno-pravni status Kosova kao autonomne pokrajine, niti sadržaj dijaloga (postoje projekti nekih javnih stručnih institucija, gde su preporučeni i elementi za status autonomije i, posebno, sadržaj i faze dijaloga – ovde se bavimo samo onim što je konsenzusni stav međunarodne zajednice i njenih institucija). To praktično znači da takav dijalog može i treba da obuhvati sve što počinje sa tačke ljudskih i nacionalnih prava, do crte na kojoj počinje secesija. Poseban element je mogućnost korišćenja za ovaj dijalog trećih, dakle spoljnjih faktora u formi dobrih usluga i posredovanja, a pominje se i mogućnost međunarodne konferencije.

Bilo kako bilo, uspostavljanje mira u Bosni i Hercegovini, koliko god se taj mir teško učvršćivao, doprinosi stabilizaciji Balkana, a, izgleda, mir se primiče i drugim potencijalnim kriznim tačkama i pitanjima. U tom sklopu kosovsko pitanje dobija sve više na značaju. Nastojanje da se održi *status quo* i učvršćivanje već postojećih ukopanih pozicija ne donose rešenje, a sve manje mogućnost takvog rešenja čiji bi nosioci bile unutrašnje snage suprotstavljenih strana. Da li na obe strane ipak ima dovoljno političke mudrosti, nacionalne

odgovornosti i građanske hrabrosti za rešenja koja će doneti stabilnost i perspektivu demokratskog razvoja, pokazaće vreme pred nama.

Vreme, "Kosovo 1997", 15. avgust 1997.

IZIGRAVAMO BALKANSKOG NOJA

- *Ilija Đukić* – Okvir onoga što od srpskih vlasti traži međunarodna zajednica je manje više jasan, videli smo to u saopštenju Kontakt-grupe. Ono što traži međunarodna zajednica – SAD, EU, OEBS, to je dijalog u čijem centru treba da se nađu ljudska prava, ali i status Kosova. Što se tiče ljudskih prava, očigledno je da je potrebna primena svih evropskih i svetski prihvaćenih standarda zacrtanih u poveljama koje je potpisala ili preuzela ova Jugoslavija – kaže u izjavi za naš list g. Ilija Đukić, član Foruma za međunarodne odnose i bivši ministar inostranih poslova Jugoslavije.

- *Danas – Upitan da prokomentariše zahteve koje je međunarodna zajednica povodom događaja na Kosovu postavila pred srpske vlasti i predsednika SRJ Slobodana Miloševića, g. Đukić kaže:*

- Kod zahteva za rešenjem statusa Kosova postavljen je pre svega okvir, a tu je stav da nema nikakvog separatizma i secesionizma, da se to neće priznati. S druge strane, okvir je i to, a tu je terminologija različita, da Kosovo mora dobiti visok stepen autonomije, ili visok stepen široke samouprave. Sve se svodi na poruku – gospodo ovo je okvir koji vi sami treba da ispunite. Dakle, u tom okviru prepušta se i to da Kosovo bude unutrašnje pitanje koje će vlasti i predstavnici albanskog stanovništva na Kosovu sami rešiti. Lično verujem da na samom početku ne treba krenuti od definitivnih, konačnih rešenja. Bolje je ići postepeno i rešavati ona pitanja koja su sazrela za rešavanje, od kojih sam život na tom prostoru zavisi i primicati se krajnjem rešenju. Drugog puta nema. Došli smo do situacije iz 1992, nalazimo se pred sankcijama, one su već uvedene. To treba zaista krajnje ozbiljno shvatiti, prilagoditi se zahtevima, jer su zaista u našem interesu. Te korake treba preduzeti u našem sopstvenom interesu."

- *Povodom nekih reakcija po kojima plan Kontakt-grupe nije dovoljno balansirano, g. Đukić kaže:*

- Teza da je Kontakt-grupa postupila nebalansirano nije tačna. Kontakt-grupa je postavila određene zahteve predsedniku Miloševiću, jugoslovenskim i srpskim vlastima, ali je isto tako iznela vrlo decidan stav o stavu kosovskih albanskih prvaka prema situaciji na Kosovu. To je izneto u tačkama tri i devet, gde se jasno kaže, citirajući:

"U potpunosti osuđujemo terorističke akcije Oslobođilačke vojske Kosova ili bilo koje druge grupe ili pojedinaca. Oni koji u zajednici kosovskih Albanaca govore u ime različitih političkih grupa treba takođe jasno da stave do znanja da osuđuju terorizam. Takođe insistiramo da oni koji izvan SRJ finansijski, oružjem i obukom pomažu terorističke aktivnosti na Kosovu, odmah treba da prestanu da to čine". Oni, očigledno, obaveze pripisuju i drugoj strani. Da bi bili jasniji, kažu da ne podržavaju ni nezavisnost ni održavanje *status quo*, pa dalje ističu principe teritorijalnog integriteta SRJ, principe OEBS, helsinške principie i principie UN. Današnje pisanje kontrolisane štampe i komentari o duplim standardima, teško da mogu da opstanu. Ne može ni biti balansirano na taj način, jer vlasti su one koje drže moć oružja u svojim rukama, a ne teroristi".

- *Govoreći o zvaničnim reakcijama koje su ovde usledile po objavljivanju plana Kontakt-grupe, g. Đukić je izjavio za naš list:*

- Sa zabrinutošću čitam reakcije u kontrolisanoj štampi na stavove Kontakt-grupe i to nastojanje da se pozovu na Rusiju i Kinu kao zaštitu. Sve se ponavlja, ista situacija je bila 1992. godine, kada je od Kine otvoreno i direktno, u zatvorenom razgovoru kojem sam prisustvovao, traženo da stavi *veto* na zabranu izvoza nafte u Jugoslaviju. To Kina sa razlogom nije učinila. Traženje razlika u stavovima je čisto gubljenje vremena. Skoro da nije bilo situacije u kojoj Rusija nije imala drugačije mišljenje, a zatim ga zamenila za njihovo, zapadno mišljenje.

- *Na pitanje da li su se Demokratski savez Kosova i druge političke partije kosovskih Albanaca jasno ogradile od terorizma, g. Đukić je kazao:*

- Nažalost, to ne može da se nazove jasno artikulisanim ograđivanjem. Ono je dato uvek uz izvesne ograde. Nasilje se osuđuje, ali se izbegava termin terorizam ili je on uslovljavan.

- *Povodom zvaničnog stava srpskih vlasti po kojima je Kosovo isključivo unutrašnje pitanje Srbije, g. Đukić je rekao:*

- Kod nas postoji celi repertoar floskula koje se koriste, a jedna od njih je da je Kosovo naše unutrašnje pitanje. Druga floskula

je zabrana da nam se bilo ko meša u to unutrašnje pitanje. Treća floskula je odbrana suvereniteta i ravnopravnosti i tako dalje. To su sve poštapalice koje ćete naći u svim izjavama koje daju vladajuće stranke i njihovi lideri, njihova službena lica, počev od šefa države pa nadalje. Ni na koji način to nije unutrašnje pitanje samo Srbije. Ono je valjda i pitanje Crne Gore, kada je reč o našoj federaciji. A kada je reč o SRJ, to je pitanje od prvorazrednog značaja za sve zemlje u našem okruženju, pre svega za Albaniju gde živi matični narod albanske kosovske zajednice. Tu je zatim Makedonija, gde dvadeset i nešto odsto stanovništva čine Albanci. To je i pitanje Grčke. To je dakle regionalno pitanje, ako je regionalno onda je i evropsko. I nije stvar u tome da li je nešto unutrašnje pitanje. Ono može da bude i da postane unutrašnje ako ga oni koji su odgovorni i rešavaju. Nerešeno pitanje, nije unutrašnje, jer ono je problem. Otuda je to apsolutna zabluda, a tim više što je samo po sebi, posebno nakon poslednjeg prekrajanja političke karte Balkana, Kosovo dobilo na strateškom značaju. Nesređeno stanje koje može da vodi u ozbiljnu i krvavu krizu ne može ostati unutrašnje pitanje i ne može ostati neinternacionalizovano. Postoje različiti stepeni internacionalizacije i mi smo sada na jendom vrlo visokom stepenu internacionalizacije Kosova. I zašto onda guramo glavu u pesak, zašto izigravamo noja na Balkanskom poluostrvu, zašto govorimo o dijalogu koji nije ni počeo? Dakle, to da je Kosovo unutrašnja stvar Srbije je apsolutna i, takođe, smišljena zabluda".

Intervju: Sanja Ćosić, *Danas*, 12. mart 1998.

SVE ZABLUDE SRPSKIH VLASTI O KOSOVU

- *Nezavisni – Gospodine Đukiću, Vi već dugo veoma pažljivo i aktivno pratite situaciju na Kosovu. Da li Vas je iznenadila ova eskalacija nasilja?*

- *Ilija Đukić –* Eskalacija nasilja na Kosovu me nije iznenadila. Nije me iznenadila iz dva bitna razloga, ili, ako hoćete, dva paralelna toka događaja koji su se sve više razilazili, i tim stvarali sve kritičniju situaciju i doveli do ovakve eskalacije. Prvi tok je rigidna pozicija i delovanje aktuelne srpske vlasti na Kosovu i uporno nastojanje da se održi *status quo*, koji je podrazumevao, ne samo centralizovano administrativno upravljanje Kosovom, nego i potpunu kontrolu ukupnog života na Kosovu, posebno u odnosu na albansku populaciju. Možemo govoriti čak o jednoj vrsti prinude, represije pa i nasilja koje je tamo vršeno u raznim segmentima života, u pravnoj, administrativnoj, ekonomskoj i ostalim oblastima. Razume se, to je sve bilo praćeno stavovima o neodvojivosti Kosova od Srbije, o suprotstavljanju separatizmu i secesionizmu, o sprečavanju progona srpskog, crnogorskog i ostalog življa na Kosovu i slično. Znamo da je zbog toga došlo do značajne koncentracije represivnih, pre svega, policijskih snaga na Kosovu.

Drugi tok je bio otpor albanske etničke zajednice u principu, ne volim mnogo termin "nacionalna manjina", a u ovom slučaju posebno, jer se radi o velikoj koncentraciji jedne zajednice. Taj otpor je prevashodno dobijao nenasilno obeležje ili, kako je nazivan, pasivni otpor. On, međutim, nije davao rezultate i elementi radikalizacije na Kosovu se se odavno osećali. Moja zapažanja o postepenom zaoštavanju kosovske situacije zasnovana su i na izvesnim kontaktima koje sam imao, bilo sa albanskim, kosovskim intelektualcima, bilo sa nekom od poznatih ličnosti njihovog stranačkog života.

- *Situacija o kojoj pričate veoma dugo traje. Šta je razlog da nasilje na Kosovu eskalira upravo sada?*

- Širi kontekst u kojem Kosovo izbija na vrh rang liste nerešenih pitanja na prostoru bivše Jugoslavije jeste Dejtonski sporazum. I to ne zato što nije obuhvatio Kosovo, a takvih primedbi je svojevremeno bilo od strane stranačkih prvaka kosovskih Albanaca, već prosto zbog toga što je Dejtonskim sporazumom rešeno najveće ratno žarište na prostoru bivše Jugoslavije, ono u Bosni i Hercegovini. Stabilizacijom tog stanja i sprovođenjem Dejtonskog sporazuma, naročito zamahom u poslednje vreme, sa realizacijom takozvane civilne komponente, u prvi plan je definitivno izbačeno pitanje Kosova. Na Kosovo, kao potencijalno novo ratno žarište na Balkanu odavno su ukazivali mnogi analitičari.

- *Ako je to bilo odavno poznato, zar ovako težak sukob nije mogao biti izbegnut?*

- Svojstveno svojoj prirodi, naše aktuelne vlasti gurnule su glavu u pesak, ne preduzevši blagovremeno otvaranje ventila kroz dijalog, kroz realizaciju sporazuma o školstvu. To je sve propušteno. Razlozi zbog kojih je buknuo sukob bili su mi poznati i zbog toga me sve što se dogodilo nije iznenadilo.

- *Na susretu albanskih i srpskih intelektualaca prošlog juna u Ulcinju izneli ste tezu o četiri zablude srpskih vlasti o Kosovu. Prva zabluda vlasti je, kako ste tada rekli, da pitanje Kosova ne postoji?*

- Neposredni povod za ovu moju formulaciju jesu tadašnje izjave tadašnjeg kandidata za predsednika Srbije, gospodina Lilića. On je tokom svoje kampanje u nekoliko mahova izjavljivao da pitanje Kosova uopšte ne postoji, i da postoji samo pitanje separatizma. To je, očigledno, netačno. Ako tamo postoji problem ljudskih prava, problem građanskih prava, ako tamo postoji otpor dominantne, etnički dominantne populacije, ako tamo istovremeno raste otpor i srpske populacije – istina, onog dela srpske populacije koja je po sopstvenom priznanju "osedlala" belog konja na kojeg je uzjahao g. Milošević – dakle i kod tog segmenta kosovskog stanovništva raste nezadovoljstvo, čak i želja da sada jahača, ako ne skinu sa konja, onda da zaustave taj kas – onda pitanje Kosova postoji. Ako se na Kosovu drže koncentrisane policijske snage, onda očigledno to nije samo pitanje separatizma. Nešto što je moglo da bude političko i ekonomsko nezadovoljstvo, ili samo etničko nezadovoljstvo nedovoljnim etničkim pravima, preraslo je u nacionalni pokret. Taj nacionalni pokret isto tako lako može da pređe u nacionalistički pokret.

- *Je li to sada analogija sa raspadom prethodne Jugoslavije?*

- Dolazimo u situaciju u kojoj smo se već nalazili, sa Slovenijom, sa Hrvatskom, sa Bosnom i Hercegovinom. Predrasuda o kojoj sam govorio – da ne postoji pitanje Kosova i nije predrasuda, to je smišljeni stav. To su najčešće namerno stvarane, manipulisane predrasude s predumišljajem.

- *Šta je cilj tih namerno stvorenih predrasuda u ovom slučaju?*

- Vlasti nastoje da se vidi samo deo problema. Kao što su prethodno želele da se vidi samo jedan deo problema – separatizam, tako sada u aktuelnoj situaciji, u ovoj drami koja traje, one nastoje da se vidi samo problem terorizma. U ovom slučaju problem terorizma im služi kao tepih pod koji će biti pometeno sve drugo, pa tako srpska vlast, srpski režim, nazovite to kako hoćete, postaje sada najglasniji borac protiv terorizma i poziva svet da nam se priključi u borbi protiv terorizma, kao da ga je on otkrio. Mislim da se u celoj stvari radi o jednoj rigidnoj i kratkovidnoj politici, imanentnoj režimima u kojima se politika stvara na jednom mestu, koju definiše jedna ličnost ili njeno najbliže okruženje. Mislim da je to skoro karikaturna replika nekadašnje teze srpske političke i velikog dela intelektualne elite o tome da treba od jedne jugoslovenske, tadašnje jugoslovenske federacije stvoriti drugu, pravu, modernu, iza čega se ustvari krila federacija sa srpskom predominacijom. Od nje su drugi bežali i na kraju pobjegli.

- *Da li to znači da se sada povodom Kosova ponavlja scenario prethodnog raspada?*

- Radi se o logici održanja i očuvanja vlasti radi vlasti, ne radi upravljanja društvom i stvaranja okvira unutar koga zajednica može da funkcioniše.

- *Druga zabluda srpskih vlasti je, kako ste u Ulcinju rekli, da Kosovo ima autonomiju. Zašto je to zabluda?*

- Zato što je to autonomija, tako kako je definisana u Ustavu, ograničena u stvarnom sadržaju i značenju. Drugo i još važnije je to što ona nikada nije sprovedena na Kosovu. U Vojvodini jeste. Vojvodina je prostor koji demonstrira do koje mere je ta autonomija ograničena, te da se radi o jednoj ispražnjenoj ljušturi, tako da je od autonomije ostao samo termin, njegova fizička dekoracija u licu funkcionera koji nemaju apsolutno nikakve vlasti da bilo šta odluče. Hajde, recite mi, koji je to zakonski propis autonomnog nivoa koji je donela Skupština Autonomne pokrajine Vojvodine, a da se sada primenjuje. Ima li uopšte oblasti u kojima se u Vojvodini može govoriti o autonomnoj samoupravi? Umesto toga,

imamo nekakve okruge i okružne načelnike, piramidu centralizovane, rigidne vlasti. A na Kosovu čak ni to nije primenjeno. Možemo da se ljutimo na strane analitičare, posrednike, novinare, na koga god hoćemo, kad kažu da je ukinuta autonomija, pa da im pod nos guramo Ustav Srbije – to su isprazne odredbe koje nisu ni primenjene.

- *Treća zabluda srpskih vlasti, po Vama, je da je Kosovo unutrašnja stvar Srbije i Jugoslavije, a to je, sudeći po reakcijama iz sveta, prilično očigledna zabluda.*

- Kod nas postoji repertoar floskula koje se koriste, a jedna od njih je da je Kosovo naše unutrašnje pitanje. Druga je zabrana da nam se bilo ko meša u to unutrašnje pitanje. Treća floskula je odbrana suvereniteta i ravnopravnosti i tako dalje. To su sve poštapalice koje ćete naći u svim izjavama koje daju vladajuće stranke i njihovi lideri, njihova službena lica, počev od šefa države pa dalje. Ni na koji način to nije unutrašnje pitanje samo Srbije. Ono je valjda i pitanje Crne Gore, kada je reč o našoj federaciji. A, kada je reč o SRJ, to je pitanje od prvorazrednog značaja za sve zemlje u našem okruženju, pre svega za Albaniju gde živi matični narod albanske kosovske zajednice. Tu je zatim Makedonija, gde dvadeset i nešto odsto stanovništva čine Albanci. To je i pitanje Grčke. To je, dakle, regionalno pitanje, a ako je regionalno onda je i evropsko, i nije stvar u tome da li je nešto unutrašnje pitanje. Ono može da bude i postane unutrašnje, ako ga oni koji su odgovorni i rešavaju. Nerešeno pitanje nije unutrašnje, jer je ono problem. Otuda je to apsolutna zabluda, a tim više što je samo po sebi, posebno nakon poslednjeg prekrajanja političke karte Balkana, Kosovo dobilo na strateškom značaju. Nesređeno stanje koje može da vodi u ozbiljnu i krvavu krizu ne može ostati unutrašnje pitanje i ne može ostati neinternacionalizovano. Postoje različiti stepeni internacionalizacije i mi smo sada na jednom vrlo visokom stepenu internacionalizacije Kosova. Dva puta već Kontakt-grupa raspravlja o Kosovu, u ponedeljak smo dobili ozbiljno, dramatično upozorenje iz Londona. O Kosovu je već raspravljala Bonska konferencija, OEBS, Savet Evrope u kojem predstoji nova rasprava. O Kosovu je raspravljao i ovih dana treba da nastavi raspravu Savet NATO, o Kosovu ovih dana razgovaraju i neke nama susedne zemlje: Rumunija, Bugarska, Grčka, Makedonija, Turska. Stiglo je i saopštenje iz Atine. Što se tiče Kontakt-grupe, ništa ne vredi što se dnevnik "Politika" buni, otkud njima pravo da se mešaju. Kontakt-grupa je dala saopštenje u deset tačaka, uz deset mera koje treba preduzeti i uz uvođenje četiri sankcije. Pa je li onda kosovsko pitanje

internacionalizovano? Očigledno jeste, i zašto onda guramo glavu u pesak, zašto izigravamo noja na Balkanskom poluostrvu, zašto govorimo o dijalogu koji nije ni počeo? Dakle, to da je Kosovo unutrašnja stvar Srbije je apsolutna i takođe smišljena zabluda.

- *Četvrta zabluda u kojoj pre nekoliko meseci tačno predviđate ovo što će se dogoditi jeste, kako ste tada rekli, zabluda srpskih vlasti da sadašnje stanje administrativne i policijske uprave na Kosovu može da se održi u nedogled.*

- *Status quo* je već poremećen i sada se postavlja ozbiljno i temeljno pitanje, kako pronaći makar prelazno rešenje. Rešenje je moguće naći i predlozi međunarodne zajednice daju ozbiljan okvir unutar kojeg se to rešenje može kretati. U ostatku demokratske opozicije, u Građanskom savezu i Demokratskoj stranci data su neka stanovišta u kojima ne mora biti sve prihvatljivo, ali to vredi pogledati i o tim predlozima razmisliti. Dalje, u ponedeljak je objavljena i platforma u pet tačaka koju je dao JUL. Ona je kratka koncizna, naredbodavačka, tvrda, i uspeali su da ni u jednoj od pet tačaka ne upotrebe reč autonomija. To teško može tako, ali njima ostaje da se u to uvere.

- *Šta je po vama najprihvatljivije u stavovima ove dve stranke povodom Kosova?*

- I Građanski savez i Demokratska stranka polaze od toga da se pitanje Kosova može rešiti samo u demokratskoj Srbiji. I jedni i drugi polaze od toga da dijalog, kako to traži međunarodna zajednica, treba odmah početi. Po mom mišljenju, početna tačka tog dijaloga sigurno je školstvo, a ono ulazi u blok koji se danas jezikom međunarodnih organizacija zove izgradnja poverenja. Potom bi sledili drugi segmenti društvenog života na Kosovu – socijalna pitanja, zdravstvo, kasnije sudstvo i sve ostalo. Takav prilaz, na osnovu kojeg bi odmah bez ikakvih uslova počeo dijalog, nije neostvariv, iako sada, posle svega što se dogodilo, sve postaje veoma, veoma otežano. Ali, to je jedini način i okvir je manje više jasan. Ono što traži međunarodna zajednica – SAD, EU, OEBS, to je dijalog u čijem centru treba da se nađu ljudska prava ali i status Kosova. Kod ljudskih prava je očigledno da je potrebna primena svih evropski i svetski prihvaćenih standarda zacrtanih u poveljama koje je potpisala ili preuzela ova Jugoslavija. Kod statusa Kosova postavljen je, pre svega, okvir po kojem nema nikakvog separatizma i secesionizma, da se to neće priznati. S druge strane, okvir je i to, a tu je terminologija različita, da Kosovo mora dobiti visok stepen autonomije, ili visok stepen široke

samouprave. Sve se svodi na poruku – gospodo, ovo je okvir koji vi sami treba da ispunite. Dakle, u tom okviru dozvoljava se i to da Kosovo bude unutrašnje pitanje koje će vlasti i predstavnici albanskog stanovništva na Kosovu sami rešiti. Lično verujem da na samom početku ne treba krenuti od definitivnih, konačnih rešenja. Bolje je ići postepeno i rešavati ona pitanja koja su sazrela za rešavanje, od kojih sam život na tom prostoru zavisi i primicati se krajnjem rešenju. Drugog puta nema. Došli smo do situacije iz 1992, nalazimo se pred sankcijama, one su već uvedene. To treba zaista krajnje ozbiljno shvatiti, prilagoditi se zahtevima i u tom smislu preduzeti korake koji su u našem sopstvenom interesu.

- *Režimski mediji tako ne misle...*
- Sa zabrinutošću čitam reakcije u kontrolisanoj štampi na stavove Kontakt-grupe i to nastojanje da se pozovu na Rusiju i Kinu kao zaštitu. Sve se ponavlja, ista situacija je bila i 1991. godine, kada je od Kine otvoreno i direktno, u zatvorenom razgovoru kojem sam prisustvovao, traženo da stavi veto na zabranu izvoza nafte u Jugoslaviju. To Kina sa razlogom nije učinila. Traženje razlika u stavovima je čisto gubljenje vremena. Skoro da nije bilo situacije u kojoj Rusija nije imala drugačije mišljenje, a zatim ga zamenila za njihovo, zapadno mišljenje.

- *Da li je Kontakt-grupa dovoljno snažno osudila terorizam na Kosovu?*

- Kao prvo, teza da je Kontakt-grupa postupila nebalansirano nije tačna. Ona je postavila određene zahteve predsedniku Miloševiću, jugoslovenskim i srpskim vlastima ali je isto tako iznela vrlo decidan stav o stavu kosovskih albanskih prvaka prema situaciji na Kosovu. To je izneto u tačkama tri i devet, gde se jasno kaže, citiraću: "I, u potpunosti osuđujemo terorističke akcije Oslobođilačke vojske Kosova ili bilo koje druge grupe ili pobjedinača. Oni koji u zajednici kosovskih Albanaca govore u ime različitih političkih grupa treba takođe jasno da stave do znanja da osuđujemo terorizam. Takođe insistiramo da oni koji izvan SRJ finansijski, oružjem i obukom pomažu terorističke aktivnosti na Kosovu, odmah treba da prestanu da to čine". Očigledno, obaveze se pripisuju i drugoj strani. Da bi bili jasniji, kažu da ne podržavaju ni nezavisnost ni održavanje *status quo*, pa dalje ističu principe teritorijalnog integriteta SRJ, principe OEBS, helsinške principe i principe UN. Današnje pisanje kontrolisane štampe i komentari o duplim standardima teško da mogu

da opstanu. Drugo, ne može ni biti balansirano na taj način, jer vlasti su one koje drže moć oružja u svojim rukama, a ne teroristi.

- *Da li su se Demokratski savez Kosova ili druge bitne političke partije kosovskih Albanaca jasno ogradile od terorizma?*

- Nažalost, to ne može da se nazove jasno artikulisanim ograđivanjem. Ono je dato uvek uz izvesne ograde. Nasilje se osuđuje, ali se izbegava termin terorizam ili je on uslovljavan.

- *Ustav iz 1974. ukinut 1989. davao je pokrajinama konstitutivni status u federaciji. Po mnogima je i taj Ustav bio nesrećno rešenje, Jugoslavija se raspala.*

- Nisam ustavno-pravni stručnjak, a i mislim da o tome vremenu ne bih mogao da govorim nepristrasno. Mislim da je našim pokrajinama potreban određeni stepen regionalizacije kao samouprave. Dobro osmišljen i dobro organizovan sistem samouprave je nužan i ne mora da remeti neka osnovna ustavna načela. Ustav iz 1974. godine makoliko bio opširan, bio je i nedorečen i to je, između ostalih faktora, vodilo rastakanju ondašnje federacije. Usmeravao je porast republičke birokratije koja je dobrim delom prerasla u naciokratiju i vodila do raspada. Naš prostor je prirodno, po svojim odlikama, po svojoj konfiguraciji razdeljen i ti delovi imaju sopstvene karakteristike. To traži ozbiljno i temeljno razmišljanje o uvođenju prave samouprave, demokratske samouprave. To bi danas homogenizovalo naše društvo i uskladilo razne interese. Nije slučajno da i tamo gde nema problema kakvih imamo na Kosovu postoje zahtevi za autonomijom, a ovim ne želim da vučem paralelu između Kosova i Vojvodine, razlike su velike. Ali, sasvim je očigledno da ono što danas ima Vojvodina u političkom, ekonomskom, finansijskom obliku autonomije nije dovoljno. Ne radi se samo o finansijskim pitanjima, o formuli "moj novčanik u mom džepu", ili "tačka na pljačku". Radi se o stvaranju konkretnog društvenog, političkog i administrativnog ambijenta koji omogućava razvoj tih prostora.

Intervju: Sanja Ćosić, *Nezavisni*, vojvođanski građanski list, 13. mart 1998.

VRIJEME JE ZA DIJALOG

- *Gospodin Ilija Đukić, sagovornik "Pobjede nedjeljom" bio je karijerni, profesionalni, diplomata tako da je čitav svoj radni vijek proveo u diplomatiji. Hodao je svim stepenicama te službe, od početnih diplomatskih zvanja sve do saveznog ministra za inostrane poslove u trećoj Jugoslaviji. Dugo vremena bio je jugoslovenski ambasador u Bugarskoj i Kini. Danas je penzioner, bavi se publicistikom.*

Razgovor smo vodili neposredno nakon sastanka Kontakt-grupe u Londonu, pa smo tu stavili i prvi upitnik?

- *Ilija Đukić – Po meni, dogodilo nam se nešto vrlo logično: nalazimo se u predvorju novih sankcija u koje smo sami sebe uveli. Postojeći sistem koji imamo u Jugoslaviji i Srbiji, ako je to uopšte sistem, svojim tvrdoglavim ponašanjem i otporom međunarodnoj zajednici, savremenim društvenim i političkim tokovima, uveo nas je u novi tjesnac iz kojeg nije baš lako izići. Moramo konstatovati i tu činjenicu da je međunarodna zajednica ovoga puta reagovala mnogo brže nego 1991. i 1992. godine. Očigledno, glavni centri svjetske moći stekli su određeno iskustvo sa prostorima bivše Jugoslavije i sa ovdašnjim liderima, posebno sa Slobodanom Miloševićem sa kojim su, u dijalogu, imali tako česte i uspone i padove.*

Inače, kad je riječ o ovim, posljednjim sankcijama treba imati na umu da se radi o potpunom i kompletnom dokumentu:

Od deset njegovih tačaka najvažnije su šesta i sedma: šesta sadrži mjere u čijem se sprovođenju očekuje saradnja Jugoslavije, dok tačka sedam sadrži četiri mjere koje se odmah preduzimaju.

Suprotno onome što se tvrdi u kontrolisanoj štampi, Rusija se nije složila samo sa dvije od četiri mjere iz tačke sedam, i to samo uslovno. Razumije se, ovdje su se već čule kritike tog dokumenta kojem se prigovara da je neodmjeren, neuravnotežen, da ne proziva albansku, kosovsku stranu, što apsolutno nije tačno. U stavovima se toj strani posvećuje značajna pažnja, a jedan od stavova odbacuje secesiju, odnosno nezavisnost Kosova.

U dokumentu se, takođe, izričito osuđuje terorizam i nasilje od strane radikalnih elemenata albanskog stanovništva...

- *Da vas podsjetimo i na drugačije viđenje ovog problema: ovdašnji zvanični mediji već pišu o "takozvanoj Kontakt-grupi"?*

- Kontakt-grupa nije takozvana, ona nije ni samozvana. Kontakt-grupa je prihvaćena realnost sa kojom čelnik Jugoslavije i Srbije, gospodin Milošević, razgovara već nekoliko godina. Kontakt-grupa je proistekla iz Dejtonskog sporazuma, a u septembru mjesecu prošle godine, na sastanku u Njujorku, proširila je nadležnost – po mom mišljenju osnovano – na Kosovo, mada je prvobitno bila formirana samo za Bosnu i Hercegovinu.

- *Mnoge primjedbe kreću se u ovom smjeru: šta će nam Kontakt-grupa kad već imamo Dejtonski sporazum?*

- Eh, mnogi su sada spremni da se prisjete Dejtonskog sporazuma... A da je Dejtonski sporazum, u svom slovu i duhu, ispunjavan od početka, i to od svih strana, zar bi mi bili u ovoj situaciji? Ja bih želio da naglasim sljedeće: Dejtonski mir za Bosnu i Hercegovinu istovremeno je značio i uspostavljanje mira na čitavom prostoru bivše Jugoslavije. Jedino potencijalno žarište krize, koje je, u tom trenutku i dalje ostalo, po ocjenama svih analitičara, bilo je Kosovo. Održavati *status quo* na Kosovu bilo je prosto nemoguće, a to je upravo činio aktuelni režim, konzervirajući neprirodno stanje na krajnje osjetljivom prostoru, ne samo za Jugoslaviju već i za Balkan i Evropu. U tom kontekstu, aktuelna vlast je morala da racionalno priđe kosovskom pitanju, da počne sa stvaranjem uslova za političko i mirno rješavanje tog problema. Umjesto toga, održavanje *statusa quo* a na sve strane sijane su mnoge predrasude. Ko bi ih sve pobrojao: od one da ne postoji kosovsko pitanje već problem separatizma, do te, kako je to isključivo unutrašnje pitanje čija internacionalizacija neće biti dozvoljena, mada je ona tekla svo vrijeme, da bi u ovom trenutku dostigla vrhunac. U najkraćem, u posljednjih osam godina Kosovo je izolovano i držano pod represijom pa su, uprkos činjenici da se prevashodno radilo o mirnom otporu, ovakve mjere vodile ka homogenizaciji ukupnog političkog tkiva albanske populacije na tom području. Mi danas ubiramo plodove takve politike...

- *Kakvi su, gospodine Đukiću, izgledi da se polarizovani stavovi dvije strane konačno približe?*

- Ja vjerujem da će ti stavovi morati da se približe. Drugog izlaza nema – pred nama je vrijeme pregovora, razgovora i dijaloga. Vjerujem da će razum prevladati na obje strane, a da će dijalog početi

prije rata u čijem se predvorju ovih dana nalazimo. Uvjeren sam da međunarodna zajednica neće dozvoliti nijedno drugo rješenje sem onoga koje će se tražiti kroz dijalog. Štaviše, smatram da međunarodna zajednica nije spremna da prihvati dalju rekonstrukciju balkanskog prostora, tako da se jugoslovenska kriza privodi kraju na principu definitivnog utvrđivanja nekadašnjih međurepubličkih granica kao međudržavnih. Evropi više ne trebaju nove države, pogotovo ako su one slabe i politički trusne, a cio je prostor Balkana takav. Mišljenja sam da su to elementi koji će primorati obje strane na razuman dijalog.

- *Zvanična politika u Srbiji i ona na saveznom nivou, uporno insistira na tome da je Kosovo "unutrašnja stvar Srbije". Svojevremeno, bilo je mnogo ljutnje zbog toga što Kosovo nije jugoslovenski problem?*

- Kosovo je najprije ovdje proglašeno za unutrašnje pitanje Srbije. A ono, ustvari, to nije, niti može biti. Tu se radi o neadaptibilnoj politici koja se vodi iz Beograda.

Pogledajte sad ovu novu, a staru mitomaniju koja se raspiruje: Kosovo je srpski "Zid plača", Kosovo je "sveta srpska zemlja", Kosovu treba promijeniti ime u "Južnu Srbiju"... Baš kao da je samo to dovoljno da se promijeni i ukupna situacija na njemu. Od takvog ponašanja, s neskrivenim nabojem nacionalizma, mene, podilazi jeza.

Jer, Kosovo, prije svega, ne može biti unutrašnje pitanje ni Srbije ni Jugoslavije – zbog svog geopolitičkog položaja i značaja za stabilnost ovog dijela Balkana i Evrope u cjelini. Sta se to može desiti na Kosovu, a da se to ne odnosi i na Crnu Goru, na Albaniju, Makedoniju, Grčku? Nadalje, internacionalizacija tog pitanja već je otišla toliko daleko da u toj situaciji teza kako je Kosovo isključivo "unutrašnje pitanje Srbije" ne znači ništa drugo do guranje glave u pijesak...

- *Kako da objasnimo ovu protivriječnost: ako je Kosovo "unutrašnja stvar Srbije", zbog čega svi pregovarači hitaju u saveznu kancelariju u kojoj sjedi Slobodan Milošević?*

- Očigledno je da problem Kosova više niko ne smatra isključivo srpskim pitanjem, kao što ga ne smatra ni isključivo albanskim pitanjem. Gospodin Milošević je čovjek koji se nalazi na čelu svih ovih događanja u proteklih deset godina. Pa da i ja vama postavim jedno pitanje: zar nije onda pošteno njega "hvatati za gušu", što i čini međunarodna zajednica.

- *Je li jugoslovenska diplomatija, ovakva kakva je danas, uopšte u stanju da svijetu predoči suštinu kosovskog problema?*

- Neću reći ništa novo ako kažem da je istina ono što objektivno postoji, mada subjektivno može biti različito viđena. Drugim riječima, nemojmo se zavaravati – svijet zna istinu o Kosovu. Istina je da je tamo došlo do pojave terorizma, ali je istina i da je srpska policija djelovala prežestoko. I sada se postavlja logično pitanje: šta je istina i šta se tamo stvarno događalo, i to je jedna od poenti reagovanja u svijetu. Diplomacija, kao oruđe politike, može da uljepšava stanje i stvarnost, ali samo jedno vrijeme. Jedna anglosaksonska izreka može da bude poučna i u tom pogledu: možete lagati sve ljude jedno vrijeme, jedan broj ljudi – svo vrijeme, ali nikad, ama baš nikad, sve ljude svo vrijeme. Kod nas se, izgleda diplomatija shvata kao vještina uljepšavanja, vještina nadmudrivanja, vještina nadgornjavanja...

A diplomatija to nije, i to je suprotno diplomatiji. Nažalost, mi u Jugoslaviji danas nemamo pravu diplomatiju, a ono što sada postoji to je diplomatija pretvorena u sluškinju politike. Diplomacija mora imati mogućnost povratnog dejstva na politiku, a u našoj trenutnoj situaciji ona nema tu mogućnost. Činjenica je, međutim, da u našoj diplomatskoj službi rade i ozbiljni i sposobni ljudi koji znaju šta je diplomatija, ali oni nemaju prostor za stvarno djelovanje. Pa, kod nas je savezni ministar spoljnih poslova sveden na referenta za spoljnu politiku gospodina Miloševića i njegovog kabineta...

- *Poznato je da su diplomatski predstavnici Jugoslavije svojevremeno bili jedan Andrić, Dučić, Rakić, Crnjanski, Ristić, potom Koča Popović, Veljko Mićunović... Danas nas u svijetu zastupaju junaci "Osme sjednice" Bogdan Trifunović, Danilo Ž. Marković, Radoš Smiljković, Balša Špadljer...?*

- U vašem pitanju rečeno je već dosta toga. Ali, ne smijemo smetnuti s uma činjenicu da diplomatija, sama po sebi, nije samostalna djelatnost. Ona treba da sprovodi i tumači politiku svoje zemlje, da bude njen interpretator i realizator. Prema tome, mi, bez obzira na sastav kadrova, ne možemo očekivati neke spektakularne rezultate...

- *Ako smo Vas dobro razumjeli, ovakva politika vezala bi ruke i jednom Kisindžeru, na primjer?*

- Kadrovski izbor je stvar politike, u našem slučaju to je najdirektnija stvar. Nema nikakve sumnje da se naši diplomatski predstavnici biraju prema potrebama zemlje. Prema tome, da li ćete vi

u diplomatiji imati jednog ekonomistu, sociologa ili profesionalnog diplomatu zavisi od konkretnih interesa jedne zemlje. Da li mi o tome vodimo računa? Ja u to nijesam siguran, jer da je drugačije, ne bismo imali ovakav izbor šefova misija, ni ovakvu diplomatiju.

- *Postoji li tu, uopšte, kakva nedoumica; da li je za jednu zemlju bolje da u svojim diplomatskim predstavništvima ima diplomate od karijere ili ljude koji na taj posao stupaju direktno iz politike?*

- Ovo što ću reći nije samo iskaz nekakvog esnafskog opredjeljenja – ja, načelno, više vjerujem u profesionalnu diplomatiju. Jer ljudi – profesionalci znaju svoj posao, a diplomatija je, ne zaboravimo, i umijeće. S druge strane, moram da kažem i to da dolazak ljudi iz politike u diplomatiju nije naš izum, tako se radi i u drugim zemljama. Vidite, u jedan značajan finansijski centar treba poslati ekonomistu, isto kao što za kulturnu prestonicu treba odabrati ličnost koja će adekvatno predstaviti zemlju sa tog stanovišta.

- *Možemo li naš razgovor da zaključimo ovako: gospodin Ilija Đukić, eks ministar spoljnih poslova, uprkos svom znanju i iskustvu, danas ne bi mogao da bude jugoslovenski ambasador?*

- Ja sam vaše pitanje doživio kao kompliment i na njemu se najiskrenije zahvaljujem... Međutim, moram da vam sasvim iskreno, savjesno i odgovorno kažem – nikada ne bih prihvatio da budem diplomatski predstavnik ove spoljne politike.

Intervju: Šćepan Vuković, *Pobjeda*, 15. mart 1998.

MEĐUNARODNA ZAJEDNICA IMA PRAVO DA SE MEŠA U PROBLEM KOSOVA, JER SMO MI POKAZALI DA NE ZNAMO DA GA REŠIMO

- *Argument – Nakon događaja početkom marta, situacija na Kosovu postala je najaktuelnije političko i diplomatsko pitanje. Kakav razvoj događaja, prema vašem mišljenju, možemo u tom smislu da očekujemo?*

- *Ilija Đukić* – Verujem da će pritisak koji sada preduzimaju Sjedinjene Američke Države, OEBS, EU i ostale međunarodne organizacije dati rezultate, tim pre što taj pritisak sada ne dolazi sa zakašnjenjem. Desetodnevno odlaganje, koje je dala Kontakt-grupa, može samo dežurnim optimistima izgledati kao nepostojanje namere da se upozorenje i ostvari. Posebno ne bih povlađivao onima koji računaju na to što Rusija i Kina nisu odmah dale pristanak takvoj odluci, jer oni zaboravljaju da i ove zemlje imaju svoje probleme u čijem rešavanju će im stav međunarodne zajednice biti bitan. Mislim da je Kontakt-grupa izrekla ozbiljne mere koje bi izazvale teške posledice po našu privredu, a sigurno su toga svesni i predstavnici vlasti, pa će pregovorima ubrzo pristupiti.

ZAOBILAŽENJE CRNE GORE

- *Za sada se ipak čini da oni, kojima je poruka Kontakt-grupe upućena, smatraju da je to neopravdano mešanje u "unutrašnje stvari Srbije".*

- Naše reakcije su uvek najpre narogušene. Tako smo u komentarima prvo diskreditovali Kinkela, pa smo onda na tapet stavili Olbrajtvu, pa Kuka i Gelbarda, a oni nam samo u oči kažu šta nismo uradili, a trebalo je. Time ponovo ulazimo u sukob sa međunarodnim faktorima od kojih ne zavisimo samo mi nego ceo svet. U našem slu-

čaju taj sukob nije potreban, tim pre što su naši diplomatski odnosi i sa Makedonijom i sa Slovenijom u poslednje vreme ponovo pogoršani, a i sa Tiranom nisu više onakvi kakvi behu, ili izgledaše u trenutku kritskih pregovora Miloševića sa Fatosom Nanom. Mi imamo generirane godine pogrešne politike i tu nema mesta za ljutnju na međunarodnu zajednicu. Nažalost, zbog takvog našeg stava će ispaštati narod. Mada, ni on nije tako nedužan, ako su izveštaji RTS o podršci koju daje ovom režimu bar upola tačni.

- *Ipak, mesto "ljutnji" bi se moglo naći i u tome što međunarodna zajednica na odgovornost poziva samo srpsku stranu, dajući tako podršku albanskoj.*

- To, pre svega, nije tačno. Ako pažljivo proučite saopštenje Kontakt-grupe, videćete da se decidirano iznosi stav ovih zemalja da ne podržavaju terorizam, da traže od onih koji govore u ime albanske etničke zajednice da se jasno ograde i odrede u odnosu na pojavu terorizma na Kosovu, da od onih koji oružjem ili finansijama pomažu pojedince ili grupe u vršenju terorizma traže da odmah to obustave. U sledećoj tački koja se na to odnosi, jasno kažu šta to prihvataju od albanskih stavova, a šta ne i još jednom se izričito izjašnjavaju protiv secesije, a za visok stepen autonomije. Uostalom, svet se obraća vlasti koja drži konce političkog života, a ne Rugova koji te konce još ne drži?!

- *Dok međunarodna javnost insistira na Kosovu "kao pitanju Jugoslavije", ovde se u kosovskom problemu najčešće podvlači da je ono "unutrašnji problem Srbije". Da li je insistiranje na ovom drugom pristupu način da se u rešavanju kosovskog problema spreči mešanje predstavnika Crne Gore na čelu sa Milom Đukanovićem?*

- Mislim da se o tome može razmišljati. Problem jedne federalne jedinice mora biti i problem druge, posebno zato što je etnos Kosmeta prisutan i u Crnoj Gori. Osim toga nije bilo nikakve sumnje da će Crna Gora imati određeniji i drugačiji stav o Kosovu, nego vlast u Srbiji i Slobodan Milošević. Razmišljanje u smeru da Crna Gora nije poželjna u rešavanju tog pitanja podstiče i odlaganje sednice Vrhovnog saveta odbrane, jer je ovo trenutak kada bi to telo neizostavno moralo da zaseda i razmatra situaciju na Kosovu.

SLABA VLAST VLADA DEKRETIMA

Međutim, disproporcije u nadležnostima saveznih i republičkih organa postoje i inače. Na primer, inostranom politikom, odnosom

federalnih jedinica i sličnim stvarima se i dalje bavi gospodin Slobodan Milošević, koji nema ta ovlašćenja, a ne bavi se Savezna vlada, koja za to sve ima ovlašćenja. S druge strane, u Srbiji ne funkcioniše zvanični polupredsednički sistem, jer novi predsednik Milan Milutinović ne obavlja svoju ulogu u rešavanju i davanju smernica Vladi da rešava određena pitanja. A kad govorimo o nadležnosti paradoksalno je da nema međunarodnog foruma na regionalnom i globalnom nivou koji ne govori o Kosovu, a to ne čine naše skupštine, ni savezna, ni srpska.

- *Otkuda taj ignorantski stav prema gorućem pitanju? Neznanje, nebriga ili "vezanost ruku"?*

- Motiv takvog ponašanja je ukopanost i tvrdoća naše politike, kao i jedna vrsta političkog autizma i slepila u cilju obezbeđivanja i utvrđivanja kontinuiteta aktuelne vlasti. Činjenica da država i njeni organi postoje da bi organizovali i obezbedili funkcionisanje svih sfera života društva, potpuno je prenebregnuta i vlast je preuzela funkcije kontrole i dirigovanja. Naša vlast i država nisu nikada bili slabiji nego sada. Ostalo joj je vladanje dekretima, uredbama i proglasima, uz sporadičnu upotrebu sumnjivih i manje sumnjivih oblika represije.

Ako uzmemo u obzir sudbinu ovog problema samo u poslednjih deset godina, onda je više nego očigledno da se radi o temeljno zapuštenom pitanju. Toliko da se može pomisliti da je namerno zapušteno. Izgleda da su se tvorci celovite Srbije donošenjem poslednjeg Ustava i realizacijom zahteva koji je populistički formulisan u sloganu "Oj, Srbijo iz tri dela, bićeš opet cela", zadovoljili time da je Srbija postala cela, ali je nažalost, vreme potvrdilo da je ona postala razjedinjenija nego ikada. U toj situaciji nije čudo ni to što se događa na Kosovu.

- *Kako je kosovskom problemu taj Ustav doprineo?*

- Tako što je Kosovu njime faktički ukinuta autonomija. Ona postoji na papiru, to podrazumevam, ali nema stvarni sadržaj, ne omogućava ono što se može nazvati "autonomna samouprava". Kako na Kosovu, tako i u Vojvodini. Najbolji dokaz za to je da su svojim statusom nezadovoljni i Vojvođani. Na Kosovu je situacija još ekstremnija, jer autonomija na tom prostoru, za razliku od Vojvodine, nikad nije, zbog raznoraznih okolnosti ni primenjena. Ne postoje propisi zakonske ili podzakonske snage koje donosi i o kojima odlučuje, na primer, vojvođanska Skupština. Ne odlučuju o porezima, o svom učešću u saveznim porezima ... Sve se to razrezuje u Beogradu.

- *Hoćete da kažete da opravdavate kosovske zahteve za autonomijom?*

- Razume se da opravdam. U našim okolnostima, sa političko-državnim iskustvom iza nas, mi moramo imati oblasti koje uživaju autonomni status, a sasvim sigurno to su Vojvodina i Kosovo. Onima koji podsećaju na to da Kosovo nikada nije imalo takav status do avnojevske Jugoslavije, mogu da kažem samo to da se politička realnost sada izmenila i da iza nas postoji Jugoslavija koja se rascepila po nacionalnim šavovima. Imajući to u vidu, a nemoguće je nemati, nije nelogično što su i Albanci zatražili da se afirmišu na način koji bi nosio karakter državotvornosti. Tačnije, u opštem ludilu nacionalnih strasti mi smo na Kosovu dobili zakasnelu, anahronu aspiraciju nacionalnosti albanskog stanovništva. Ali, ma kakva da je, ona je politička realnost i prema njoj se tako moramo i odnositi.

- *Ipak, koraci ka autonomiji su i koraci ka otcepljenju i stvaranju sopstvene države.*

- To zavisi od stepena autonomije i njenog pravnog regulisanja. To je već konkretno pitanje u vezi sa konkretnom situacijom koja se zgusnula u poslednjih nekoliko meseci i nekoliko nedelja. Do sada smo to pitanje načelno razmatrali i autonomija o kojoj sam govorio trebalo je da bude deo našeg ponašanja prema ovom problemu u prošlosti. Sada, konkretno, potrebno je najpre rasterećenje od šema i klišeja i nalaženje takve platforme koja će otvarati mogućnosti integracije Kosova i kosovskih Albanaca u ukupan državni poredak, pa tek onda razmišljanje o konačnom ustrojstvu stvari.

OBOSTRANO ZASUTAVITI NASILJE

- *Prisutan je strah da bi davanjem autonomije i tretiranjem Kosova kao saveznog problema bio olakšan put albanskom secesionizmu. Šta vi mislite o tome?*

- Prvi koraci u pregovorima ne mogu da počnu od strahovanja da li će na kraju doći do uslova za stvaranje posebne države, već bi trebalo najpre učiniti korake ka normalizaciji stvari, a ostalo je pitanje formulacije Ustava i ustavnih propisa koji bi otcepljenje dozvolili ili ne.

- *Pitanje je da li bi davanje određene autonomije dovelo do normalizacije, jer to nije ono što albanska strana traži.*

- Podrazumeva se da se oni ne bi zadovoljili time jer to nije ono što je njihov krajnji cilj, ali sadržajna samouprava i široka autonomija nije ni krajnji cilj aktuelne srpske vlasti. O tome govori njen kompletan konceptijski i praktičan prilaz funkcionisanju ove države. To i jeste problem: imamo suprotstavljene i sučeljene dve krajnosti, a sredina će morati da se nađe. Razboritost će biti nužna i na jednoj i na drugoj strani. Mislim da je nemoguće odmah početi dijalog, iako se na tome insistira. preduslovi su nužni. Jedan od njih je obustava nasilja na svim stranama. Nužan je uverljiv potez aktuelne vlasti kojom će ubediti drugu stranu da će represija biti zaustavljena.

- *Hoćete da kažete da represija srpske vlasti nad albanskim stanovništvom Kosova postoji?*

- Da, jer se Kosovom upravlja administrativno i policijski već sedam-osam godina. To dokazuje da naše tvrdnje da na Kosovu nije vanredno stanje jesu samo tvrdnje, dok je realnost nešto drugo. Realnost je ta da teritorija na kojoj živi oko dva miliona ljudi nije integrisana u društvo koje normalno funkcioniše, nego se održava prinudom. Početni koraci u rešavanju tog stanja bili su pregovori oko školstva, ali tu postoje i drugi koraci, na primer u zdravstvu, koji bi omogućili da se i albansko stanovništvo uključi u politički život zemlje i koristi svoja građanska prava. To neće ići lako, ali se mora učiniti kao preduslov za trajno rešavanje problema.

- *Da li se kao dobar početni korak može oceniti poziv na dijalog Vlade Republike Srbije upućen predstavnicima albanske nacionalne manjine?*

- Saopštenje koje je dala Vlada Srbije više liči na neku vrstu deklaracije o dobrim namerama, na odbranu dosadašnje politike koja je neodbranljiva. Zato je takva ponuda neuveljiva. Na stranu to što je došla kasno. Do sada, u iole normalnim okolnostima, ono bi nešto značilo, ali sada je najpre potrebno smirivanje situacije i stišavanje strasti što naša vlast ne čini.

Kada bi stišavali situaciju ne bi nastojali da sve što se dešava na Kosovu pometu pod tepih borbe protiv terorista, nego bi govorili i o drugim, objektivno postojećim problemima, pa i o svojoj pogrešnoj politici. Pored toga, anketama koje prikazuje RTS u stvari raspiruje strasti, reinkarnirajući stare mitove. Sve to podseća, a da se sećamo imamo pravo, na situaciju koja je prethodila ratnim sukobima na području stare Jugoslavije. Samo pre nekoliko godina umesto sadašnjeg pitanja, "Da li ste ili niste za terorizam", na raznim referendumima tadašnjih republika Jugoslavije postavljano je pitanje –

"Hoćete li da budete samostalni i suvereni u zajednici sa drugim jugoslovenskim narodima"? Oba pitanja imaju samo po jedan mogući odgovor. Zanima me da li oni koji diktiraju takav pristup razmišljaju čiji će sinovi, ako oni tako nastave sa pamfletima o "svetoj srpskoj zemlji", "zidu plača" i "kolevci srpstva", ginuti u ime tih mitova? Time se ništa ne rešava, samo se manipulira tradicionalnim i emotivnim razmišljanjem.

Ni način delovanja milicije nije smirujući. Ako je u prvi mah bilo sumnje u izveštaje da su u akcijama milicije ginuli i civili, više ih nema. Dovoljno je promisliti koliko je potrebno oružja i vojnih operacija da bi poginulo 50 ili 80 ljudi, pa da se vidi da je zamah oružane intervencije prevazišao potrebu izazvanu tim terorističkim akcijama. Ako je drugačije, onda imam pravo da razmišljam da me je moja država i vlast do sada lagala da je na Kosovu u pitanju šačica terorista. Sve to me uverava da se o Kosovu nije počelo sabrano i razborito razmišljati. To dokazuje i izbegavanje saradnje sa međunarodnom zajednicom, koja ima apsolutno pravo da bude zabrinuta za ono što se dešava na Kosovu.

SVET IMA PRAVO DA SE UMEŠA

- *Mislite, ima pravo, jer joj je po pravu sile dozvoljeno da se meša u probleme slabijih?*
- Ima apsolutno pravo, jer, kao i mi ima iskustvo sa onim što se događalo u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, koje su takođe bile naše teritorije. Mi smo tamo imali ratove.
- *Ali, tu se stvari mogu postaviti i tako da je i međunarodna zajednica, podržavajući određene "istine", doprinela takvom razvoju stvari.*
- Njihovi stavovi nisu uvek bili, najblaže rečeno, spretni, ali oni nisu bili uzrok niti jugoslovenske krize niti jugoslovenskih ratova. Njene greške jesu postojale, ali se suština problema nalazila ovde. Tako je i sa Kosovom. Ako ne želimo da se neko meša, onda pitanja i probleme moramo blagovremeno sami da rešavamo, a ne da od odnosa u federaciji do izbora sve internacionalizujemo, a onda se bunimo kada se to desi i sa Kosovom. Ne vidim nikakav razlog da stavove međunarodne zajednice ne prihvatimo kao legitimne i ne saslušamo mišl-

jenja i savete drugih u rešavanju političkih problema u čijem rešavanju za deset godina, da se ograničimo samo na taj period, nismo učinili ništa.

Ponašanje međunarodne zajednice se ovde pogrešno tumači. Kosovo jeste naše pitanje, Kosovo je kod nas. Svaki, ali svaki zvaničnik u Evropi i van Evrope je u svom izjašnjanju o Kosovu istakao da je ono unutrašnji problem Jugoslavije, ali to je bio podsticaj da se pristupi rešavanju kosovskog pitanja, a ne obećanje da se niko drugi njime neće baviti. Zato smo i došli do takvog stava da čak ni druga federalna jedinica, znači ni federacija, ne treba da se bavi tim problemom.

- *U desetomesečnom trajanju Panićeve vlade, vi ste bili ministar inostranih poslova. Da li su i kakvi koraci tada preduzimani u vezi Kosova?*

- Kosovo, kao tema prisutna godinama unazad, jeste bilo predmet naše brige, ali je bilo u senci nekih drugih, tada aktuelnih događaja. Ipak, podsetiću vas da je predsednik te prve vlade treće Jugoslavije, Milan Panić, bio nekoliko puta na Kosovu i razgovarao sa predstavnicima Albanaca. Vođeni su pregovori oko školstva i ostalih problema koji su tada bili najurgentniji. Isti razgovori su vođeni i u okviru Ženevskog procesa. Prekinuti su zbog izbora koji su i okončali mandat te vlade. Na njeno mesto je došla ona kojoj je jedan od prvih poteza bilo suspendovanje OEBS-ovih misija. Sve što je započeto oko Kosova, iako napravljeno kao početno i krhko, zamrznuto je.

- *Pristup kosovskom problemu Milana Panića je bio sadržan u stavu da Albancima treba dati autonomno školstvo, jer će kasnije i sami shvatiti da im je srpski jezik i školovanje u skladu sa našim sistemom potrebno da bi obezbedili svoju egzistenciju. Da li sada mislite da bi se kroz autonomiju moglo doći do stvaranja potrebe albanskih državljana da nam se prilagode, jer smo im potrebni?*

- To jeste jedan od puteva. Slagao sam se sa potezima Milana Panića, jer su oni trebali da stvore uslove za skidanje sankcija. Mislim da se na tom putu ispravno postupalo. Ali, na stranu to, moram da naglasim da se najčešće zaboravlja da je Kosovo izbilo u prvi plan nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma. Ukazivanjem na Kosovo, kao na jedno od potencijalnih žarišta u trenutku kada je na ovim prostorima "uspostavljen" mir, međunarodna zajednica je pokušala da vlastima u Srbiji ukaže na to da se o Kosovu mora aktivno razmišljati. Ta tendencija je podvučena ostavljanjem spoljnog zida sankcija, koji bi trebalo da bude skinut onda kada se reši niz pitanja među kojima je

bilo i Kosovo. Ali, na to kao da su svi zaboravili do sada kada je taj problem ponovo "buknuo".

Intervju: Svetlana Popović, *Argument*, 16. mart 1998.

INAT SVETU – TREĆI PUT

Milošević odbija internacionalizaciju Kosova, a problem je već internacionalizovan, tvrdi da je to unutrašnje pitanje Srbije, a ono je postalo i unutrašnje pitanje okolnih zemalja, kaže u razgovoru za "Nezavisnu Svetlost" bivši diplomata i ministar u vladi Milana Panića

- *Ilija Đukić* – Gospodin Milošević je stao na stanovište koje je svima poznato – da je Kosovo pitanje Srbije, da ona ima svog predsednika i da to pitanje treba da se rešava kao problem u okviru Srbije. Pretpostavljam da je hteo i time da stavi do znanja da o tome treba razgovarati sa srpskim zvaničnim establišmentom – pre svega sa predsednikom i sa ministrom inostranih poslova Jugoslavije.

Ne bih isključio jednu notu arogancije koja je, po svemu što znamo o Miloševićevom javnom ponašanju, deo njegove prirode i njegovog karaktera. U svakom slučaju, reč je o neuobičajenom potezu. Ne primiti ličnog izaslanika šefa jedne države je, ako hoćete, i poruka šefu te države. Teško da onaj tamo može o tome da misli nešto drugo nego što u ovom trenutku, evo, ja mislim.

- *Nezavisna Svetlost* – *Diplomatski gaf sa Gelbardom nije prvi u karijeri gospodina Miloševića. On je i ranije loše procenjivao pred kim treba zatvoriti vrata.*

- To pitanje pokušavam da shvatim u jednom širem kontekstu. Mislim da je "gaf", ali težak, koji nas košta, i cela politika vođena u poslednjoj deceniji – naročito u njenom najnovijem periodu. Sve vreme se polazilo od pogrešnih procena. Za to, razume se, odgovornost ne snosi samo gospodin Milošević. Tu su i svi njegovi savetnici. Ući u konfrontaciju sa celim svetom, voditi rat u kome se ne učestvuje, prethodno nastojati političkim sredstvima, pa i političkim nasiljem, da se celoj Jugoslaviji nametne jedna tzv. moderna, u suštini centralizovana federacija – sve to nije moglo biti pročitano drugačije u drugim federalnim jedinicama nego kao nametanje hegemonije Srbije preko jugoslovenske federacije. Pogodovalo je to podsticanju i

razvijanju već postojećih nacionalističkih grupacija da dalje formulišu i realizuju sopstvene politike. U tom pogledu, mislim da se radi o istorijskim "gafovima" koji su nas i doveli ovde gde se sada nalazimo.

Milošević je i ranije imao takvih "gafova". Imao ih je, na Londonskoj konferenciji. Pre toga, u Hagu, sa gospodinom Karingtonom, odnosno njegovom idejom – koju je tako arogantno i ponosito odbio. Mislim na koncept lorda Karingtona za preuređenje jugoslovenske federacije. Kasnije je, u stvari, prihvatio daleko više od toga. Sve te "jedinice" nekada federalne Jugoslavije danas su samostalne države sa svojim mestom u Evropi i međunarodnoj zajednici. Jedino je Jugoslavija ostala van svega toga.

U vrstu političkih "gafova" možemo slobodno uračunati i napuštanje krajem prošle godine, Konferencije o Bosni i Hercegovini, zbog toga što je u završni dokument bio uključen i stav o Kosovu. Sve to, po mom mišljenju, spada u nedovoljno promišljene poteze koji nikako nisu mogli pogodovati prijemu ove Jugoslavije i Srbije, od međunarodne zajednice.

- *Nije mali broj onih koji sadašnje Miloševićevo ponašanje dovode u vezu s formiranjem SPS-radikalne vlade, koja najavljuje teranje inata čitavom svetu.*

- Bojim se da smo opet ušli u tu fazu. O čemu se radi?! Miloševićeva politika je u minulom periodu imala bar tri faze, Prva je bila ona s nametanjem centralizovane federacije. Druga je bila rešavanje istih problema na nešto užem prostoru. To su ratovanja u Hrvatskoj i Bosni – iza čega je stajala ideja o svim Srbima u jednoj državi. Znamo rezultat i te politike. Ovo je, gledano po sadržaju i ciljevima, treća etapa. Sada se sopstvena vlast brani na sopstvenom terenu. U samoj Srbiji – u ovoj i ovakvoj Jugoslaviji. U toj situaciji, Milošević i nosioci takve politike opredelili su se za konfrontaciju sa celim svetom; za odbijanje internacionalizacije Kosova, koje je već internacionalizovano; za tvrdnju da je to unutrašnje pitanje, a ono je postalo, takoreći, unutrašnje pitanje i okolnih zemalja. Cinjenica je, treba reći, da mnogi parlamenti o tome razgovaraju, da međunarodne institucije zauzimaju svoje stavove, dok naša tri parlamenta čute. Ne govori li to samo po sebi u kojoj se fazi u ovom trenutku nalazimo?

- *Očito je da međunarodna zajednica ulazak Šešelja i radikala u vladu neće primiti kao znak pozitivnih političkih kretanja u Srbiji.*

- Već ga nije primila. Već je zapaženo da se dogodio jedan obrt koji, najverovatnije, nije bio očekivan. Iz Brisela stižu vesti kako

se tamo prisećaju da je za vreme kampanje i izbora predsednika Srbije naša sadašnja diplomatija svojim partnerima uporno objašnjavala šta bi značila pobeda Šešelja: izolacionizam, konfrontaciju s celim svetom... A sada, u vladu ulazi gospodin Šešelj sa svojim radikalima?! Dakle, onaj ko je službeno inostranstvu predstavljen kao antipod. Mislim da se reagovanje sveta, iako se čeka razvoj situacije oko Kosova, svodi na jednu, za nas veoma važnu stvar; sa tzv. crveno-crnom koalicijom teško da možemo računati na ulazak u Evropu i u svet.

- *Koliko su u pravu oni koji tvrde da je neadekvatno ponašanje srpskih i jugoslovenskih vlasti rezultiralo i time da su "simpatije međunarodne javnosti u potpunosti na strani Kosova i kosovskih Albanaca"?*

- Ja se, pre svega, ne slažem da su simpatije međunarodne javnosti, a pogotovu ne međunarodne politike, da tako kažem, u potpunosti na strani Albanaca. Ima puno razumevanja za njihove pozicije i stavove – to je tačno. Ima tu nastojanja da se tim stavovima i zahtevima donekle izade u susret. Međutim, moramo imati u vidu bar tri elementa koji su bitni za poziciju međunarodne zajednice, ako je reč o centrima u kojima se donose odluke. Mislim i na vlade i na međunarodne institucije. Prvi je da nema promena granica. Drugi je da, prema tome, nema otcepljenja Kosova Treći je vezan za rešavanje kosovskog pitanja političkim, znači mirnim sredstvima – postizanjem jednog nivoa autonomije sa razvijenom samoupravom. To su zahtevi koji u ovom trenutku postoje.

Ono što izaziva animozitet međunarodne zajednice i javnosti je, u stvari, odbijanje ovih stavova kroz dobijanje internacionalizacije i stav da se radi o unutrašnjem pitanju. Da ne govorimo o tome da niti je za sada određen pregovarački tim od strane Srbije i Jugoslavije za razgovore sa albanskim liderima, niti je tzv. platforma nešto što je uverljivo. Ali, to su oni osnovni elementi koji izazivaju animozitet prema takvoj politici – koji vode u konfrontaciju i izolaciju.

Drugim rečima, mislim da uporno, i srpski i vladajući jugoslovenski establišment, na ovaj način uvode zemlju u izolaciju. Oni stalno govore o potrebi ravnopravnog tretmana, o potrebi da se Jugoslavija vrati i uđe u određene institucije – OEBS, EU, UN, posebno ekonomsko-finansijske, kao što su MMF, Svetska banka... Međutim, ne vode računa, očigledno smišljeno, prvo: da sve te organizacije imaju svoje uslove za učlanjavanje, ili povratak, ili reintegraciju i, drugo, da hteli ili ne, mi predstavljamo, i jesmo u ovom trenutku, više objekat nego

subjekt u međunarodnim odnosima i kretanjima. Politika, kakva se vodi, sve više sužava prostor naše nezavisnosti, ravnopravnosti i mogućnosti da imamo normalan dijalog sa sopstvenim okruženjem.

- *Ovih dana čula su se mišljenja da se eventualne sankcije prema Jugoslaviji ne bi odnosile na Crnu Goru.*

- Teško je zamisliti sankcije koje se uvode Jugoslaviji, a zaozilaze jedan njen deo – u ovom slučaju Crnu Goru. Razume se, postoji instrumentarij u svetu za te stvari. Postoje privatne firme, privatne banke, kanali – kojima se onda štošta može usmeriti ili preusmeriti. No, ne verujem da od toga može biti velike vajde. Više to, zasad, primam kao vrstu demonstrativnog upozorenja Srbiji i Miloševiću koje pogodnosti bi mogli da imaju ukoliko zaista saraduju, u vlastitom interesu, sa međunarodnom zajednicom.

Intervju: Slobodan Cuparić, *Nezavisna svetlost*, 2. april 1998.

MNOGO PUTA ZAŠTO

Ima li stvari koje ne znamo o pitanju Kosova i oko njega a na koje bi mogli imati odgovore pod uslovom stvarnog, punog informisanja javnosti i građana koji već plaćaju kosovski ceh, a računi će još stizati. Za sad znamo neke činjenice, ili njihov splet koji otvaraju više pitanja nego što daju odgovora.

Prvo, podsjećanja radi, ovih dana svečano, kao da je jubilarna, obeležena je deveta godišnjica Ustava Republike Srbije kojim su u ustavno-pravnom položaju Kosova i Vojvodine ukinuti elementi državnosti, ali i njihova autonomija je svedena na ljušturu bez razvijenog sadržaja autonomnosti i samouprave, a uveden je polupredsjednički sistem u Srbiji i tako ostvarena "državno-pravna cjelokupnost Srbije na cijeloj njenoj teritoriji". Kosovski problem nije time otvoren. On je naslijeđen, preuzet iz bivše Jugoslavije i Srbije. (Tu je bar ostvaren kontinuitet Savezne Republike Jugoslavije sa državom prethodnicom, ali i Srbije sa Srbijom). Zato je pitanje Kosova do kraja dramatisirano, što je već nadgradnja zatečenog stanja Miloševićeve Srbije i srpske Jugoslavije, jer su svojim produženim nečinjenjem i upotrebom Kosova stvorile okvir za njegovo produbljanje i zaoštavanje čime je preraslo u ključno političko pitanje Srbije i Jugoslavije. Zašto režim u Srbiji nije to uvidio ranije i preduzeo potrebne korake? Nije valjda samo zato što je Kosovo upotrebljavano za sve dosad održane izbore radi popunjavanja nedostajućih glasača i glasova u prilog vladajuće socijalističke stranke i tzv. lijeve koalicije?!

Drugo. Zna se da je pitanje normalizovanja stanja na Kosovu zapušteno i to prije svega nastojanjem da se što duže održi tzv. *status quo*, zapravo administrativno-policijska represivna uprava pokrajinom, uvedena s pozivom na pomenuti Ustav. To je sve više vodilo u kršenje ljudskih i građanskih prava svih, a posebno kosovskih Albanaca i do stalnog bavljenja tim stanjem i van granica Jugoslavije. U međuvremenu je rješavano srpsko nacionalno pitanje s kojim su smišljeno povezivani teritorijalni i državotvorni projekti. Rezultate

znamo – ljudske i materijalne, političke i vojne i van Srbije i u Srbiji. Što je još teže objasniti, propušteno je vrijeme nakon zaključenja Dejtonsko-pariskog sporazuma o miru za Bosnu i Hercegovinu (dvije i po godine) da se pitanje Kosova pomjeri sa mrtve tačke. Ono se, istina u tom sporazumu nigdje ne pominje, ali je već tada nedvosmisleno javno saopšteno da se sa ukidanjem sankcija OUN Jugoslaviji ne ukida i tzv. spoljni zid sankcija, a među uslovima za njegovo demontiranje nalazilo se i pitanje ljudskih prava u SRJ, a izričito na Kosovu. Zašto u tom međuvremenu od Dejtona i Pariza do gomilanja mrtvih i ranjenih u Drenici, što se inače moglo i trebalo očekivati, kao posledica *statusa quo*, ništa nije učinjeno?

Treće. U tom istom međuvremenu sa svih strana van Srbije i Jugoslavije stizale su izjave i poruke da treba riješiti situaciju na Kosovu, da je to uslov za pristup međunarodnim organizacijama, itd., a analitičari su ukazivali da ono može biti novo žarište na Balkanu. Ovo je, međutim, uvijek bilo praćeno izjavama drugih vlada i država, evropskih, raznih institucija (u čije članstvo Jugoslavija računa da se uključi), da je Kosovo unutrašnja stvar Srbije i Jugoslavije, da treba da bude riješeno bez promjene granica i da se odbacuje odvajanje – osamostaljenje Kosova, a preporučivana je "široka autonomija" i "specijalni status" kao okvir koji, kroz dijalog sa albanskim kosovskim prvcima treba sami da ispunimo. Zašto je režim u Srbiji ove stavove "čitao" kao poruke da se Kosovo kao stanje, kao situacija i problem prepušta njemu na volju, umjesto da razumije da je riječ o pozivu, preporuci, a sa stanovišta interesa Srbije i Jugoslavije, čak i o imperativu da se prihvati rješavanja problema kao svog unutrašnjeg pitanja prije nego što postane unutrašnji problem drugih? Zašto nije rađeno ono što je u našem nesumnjivom interesu pa bilo ko to tražio?

Četvrto. Danas je situacija izmijenjena. Poslije propuštenog vremena i prilike da se otpočne rješavanje kosovskog pitanja, poslije desetina mrtvih i ranjenih, poslije pojave terorističkih akcija tzv. Oslobođilačke armije Kosova i "prekoračenja nužne odbrane" od strane srpske policije, pitanje rješavanja stanja na Kosovu i stabilizovanja lokalne i šire situacije na Balkanu, u šta je kosovsko pitanje preraslo, ono je internacionalizovano. To više uopšte ne zavisi od onih snaga koje i dalje odbijaju internacionalizaciju, bile one u vlasti ili van nje, u Srbiji, na Kosovu, ili u Jugoslaviji. Može se razmišljati ili govoriti samo o stepenu i obliku internacionalizacije. U ovom slučaju ona nije dostigla svoj najviši ili najžešći (kako ko voli) nivo i oblik, ali to ne znači da ne može da dostigne. Zato, odgovorno i državničko

djelovanje na strani Srbije i Jugoslavije postaje imperativ. Međunarodna zajednica, njene *ad hoc* ili stalne institucije, kao i naši susjedi više ne preporučuju, već od obje strane na Kosovu, a posebno od vlasti zahtijevaju da dijalog bez ikakvih uslova otpočne. To je osnovni zahtjev, a ojačan je uslovima u vidu sankcija od kojih su neke stupile na snagu. Međunarodna zajednica je jedina koja je zadržala pravo uslovljavanja u trouglu Beograd-Kosovo-svijet! Međutim, stav o neprihvatljivosti promjene granica kao i sadašnjeg stanja na Kosovu je i dalje zajednički princip i okvir za rješavanje kosovskog pitanja. Uz njega ide dijalog bez uslova i obezbjeđenje ljudskih i građanskih prava svih i posebno za albansku nacionalnu zajednicu obezbjeđenje njenih nacionalnih prava. Osuđuje se izričito svako nasilje na Kosovu – terorizam s jedne i prekomjerno djelovanje policije s druge strane. Sve kao i zvanični Beograd (osim oko policije). Gdje su onda prave razlike između svijeta i zvaničnog Beograda? Opet ta nesretna internacionalizacija, konkretno prihvatanje trećeg učesnika u dijalogu kao predstavnika Evrope i njenih institucija. Zatim, tu je pomenuto policijsko "prekoračenje nužne odbrane" u ime države i još neusaglašeni u svijetu stav da Kosovo postane treća republika u postojećoj federaciji. Zašto smo protiv tzv. "treće strane" u dijalogu. Pa ona je, objektivno, već tu. Zašto se u pitanju djelovanja policije vlast ponaša kako se ponaša, a ne rade joj skupštinski odbori za kontrolu organa bezbjednosti ni u republičkoj ni u saveznoj skupštini? Što se tiče "treće federalne jedinice" što može biti čvorni problem, to je još uvijek ideja u spoljnom svijetu, a ne stav. Konsenzus oko toga postoji samo na albanskoj strani, a nije ni potpun, dok šefovi diplomatija zemalja članica i potencijalnih budućih članica Evropske unije u svojim zaključcima od prije nekoliko dana u Brislu, nijesu se ni bavili definisanjem rješenja već pominju samo "učvršćeni status" i "prošireni stepen autonomije" za Kosovo. To znači da nam je još uvijek na stolu samo okvir za rješavanje koji sami, dijalogom bez prethodnih uslova, treba da ispunimo sadržajem. Zašto zvanični Beograd, ako je sve tako, a jeste, ne krene u stvarni, sadržajni i demokratski dijalog sa legalnim i legitimnim predstavnicima kosovskih Albanaca? Zašto se još uvijek brani, zašto je i ovdje kao i u cjelokupnoj spoljnoj politici defanzivan, pasivan? Zašto se čeka da se događaji obruše umjesto da im se krene ususret? Zar iko vjeruje da će inspirisani otpor gospodina rektora Prištinskog univerziteta i njegovih studenata, podrška tim stavovima prorežimskih elektronskih i drugih medija, uvjeriti svijet da Kosovo treba da bude unutar Srbije, da će

zatvaranje vrata specijalnom izaslaniku šefa strane i najmoćnije države (šta god ko mislio o tom izaslaniku, šefu njegove države i toj državi) osnažiti poziciju zvaničnog Beograda. Zar, umjesto toga prihvatanje dijaloga i njegovo otpočinjanje, kako se traži spolja, uz istovremeno naše traženje da se otvori i dijalog na regionalno-međunarodnom nivou koji bi trebalo da prihvati rezultate "unutrašnjeg dijaloga" i osnaži princip nepromjenljivosti granica, što je zajednički stav i Jugoslavije i svijeta, ne bi bilo uvjerljivije kao politika a značajno i za region Balkana, umjesto sadašnjeg izvrđavanja, konfrontiranja i izolacije. Najzad, šta se zaista brani na Kosovu: Srbija i Jugoslavija ili lična autoritarna vlast i njena istrošena unutrašnja i spoljna politika koja svoju zemlju i njene građane sve više udaljava od svijeta u koji bi, inače, ta vlast rado ušla kad bi bila prihvaćena takva kakva je sa njenom politikom, opet, takvom kakva jeste.

Mnogo je kosovskih "zašto". Četvoredjeljni popravni rok koji je prije neki dan dala proširena Kontakt-grupa u Bonu teče... Hoće li i to biti propuštena šansa?

Pobjeda, 5. april 1998.

U TUNELU, USRED MRAKA – JUGOSLAVIJA I SVIJET DANAS –

Gdje se nalazi Srbija – a s njom i Jugoslavija – u odnosima sa svijetom? Kakav im je međunarodni položaj i spoljna politika u svjetlu kosovske krize i raspisivanja referenduma koji treba tom svijetu da kaže "ne" na njegovo nastojanje da se nađe rješenje za kosovsku krizu, ili da bar otpočne njeno rješavanje?

Zahvaljujući dosadašnjoj politici i dosadašnjoj političkoj i drugoj odgovornosti za zaplitanje i rasplitanje jugoslovenske krize, treća Jugoslavija je van svih međunarodnih političkih i finansijsko-ekonomskih međunarodnih organizacija. Njeni susjedi – novi, ali i stari – ne ispoljavaju previše povjerenja u politiku koju SRJ vodi bilo prema sopstvenom okruženju, bilo u samoj zemlji. Uz to, jugoslovenski unutrašnji, politički i ekonomski, sistem (ako se to tako može nazvati) sve više je u raskoraku sa tokovima promjena u najbližem susjedstvu, uvodeći zemlju u zaostajanje, u gledanje u leđa čak i svim onim zemljama ispred kojih su nekad i Srbija i Jugoslavija odskakale; čak je usmjerava u restauraciju već odbačenog i preživjelog sistema koji je nestao svud u Evropi. Pri tome, kao nasleđe, preuzima sve što je u njemu bilo najgore, a što ga je i dovelo do opšteg urušavanja. Srbija i njena Jugoslavija sve više postaju anahroni evropski izuzetak i u međunarodnim odnosima i u domaćem razvoju: ostrvo u civilizacijskom kretanju jugoistočne Evrope i Evrope u cjelini.

Međunarodni položaj takvog društveno-političkog i ekonomskog fenomena, koji uporno generiše samoizolaciju, nije više samo "složen i težak". Problemi i stanje u kome se nalazimo, objektivno prestaju da budu samo naše unutrašnje pitanje. Taj sistem, sam po sebi postaje problem svog užeg i šireg okruženja, a time i objektivno i subjektivno, postaje sve više neprihvatljiv i neodrživ i za "svoju" zemlju i njene građane, kao i za međunarodni ambijent.

KLJUČ

Znaci popuštanja obruča ("spoljni zid sankcija") oko Jugoslavije, poslije iznuđenog poštovanja dejtonskih obaveza (poluprihvatanje promjena u Republici Srpskoj) i nagovještaja (lažnih) ekonomskih reformi, za trenutak su, sasvim nedavno, ukazivali na "svjetlo na kraju tunela". A onda je hronična kosovska kriza – godinama zapuštena i prepuštena represivnom "kriznom upravljanju" – prerasla u akutno stanje.

Poklopac na kosovskom kazanu je počeo da igra, tek što se ohladio bosanski lonac! Vlastodršci su se uplašili za vlast pa "upravljaju krizom" tako što je šire i produbljuju! Izlaz je pronađen tamo gde je nađen i ključ za dolazak na vlast: u lažnom patriotizmu, u populizmu nadahnutom nacionalizmom i ksenofobijom.

Sadašnja kosovska kriza je tipičan primjer kako se formirala, vodila i vodi spoljna politika treće Jugoslavije, odnosno kako njena diplomatija sprovodi tu politiku. Prvo je odbijena Vedrin-Kinkelova inicijativa u vezi Kosmeta, da bi, nakon poduzetog natezanja i zaoštavanja krize, bila realizovana. Onda je jugoslovenska delegacija demonstrativno napustila međunarodnu konferenciju u Bonu, jer je njen završni dokument sadržao i jednu formulaciju o Kosovu, što je uzeto kao miješanje u naše unutrašnje stvari, da bi jedna druga delegacija, na drugom sastanku, drugog evropskog tijela (Savjet Evrope) sjedjela u sali iako je usvajan i usvojen dokument koji je, takođe, sadržao stav ovog tijela o Kosovu. Šta više, poslije toga je u Beogradu pompezno propraćeno podnošenje zahtjeva za učlanjenje Jugoslavije u tu istu organizaciju. Sve se to događa krajem prošle i početkom ove godine, a prešlo se ćutke kad je još prije toga Kontakt grupa (šest velikih sila, od kojih su četiri stalne članice Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija) proširila svoje ingerencije i na Kosmet. Paralelno sa ovim dolazi i do komplikovanja u odnosima sa susjedima odnosno bivšim članicama jugoslovenske federacije, danas nezavisnim državama. Posjeta parlamentarne delegacije Makedoniji stvara nove teškoće u starim problemima, zapetljava pitanje delimitacije granice i proziva Makedoniju u vezi s kosovskom krizom. Posjeta iste delegacije Sloveniji se zakazuje pa odlaže i na kraju realizuje i ostavlja više pitanja nego što je dala odgovora.

PARANOJA

Savezna vlast ostaje nijema (koliko se do sada zna) na zahtjeve jedne od federalnih jedinica da se otvore granični prelazi perma Albaniji i Hrvatskoj!

Jugoslovenska delegacija na sastancima Komisije za sukcesiju i dalje, kao i uvijek do sada, ostaje na tvrdim stavovima koji samo produžuju izvršavanje jedne od dejtonskih obaveza. U međuvremenu, iščilili su pozitivni efekti kritskog susreta Milošević-Nano: Ono što je moglo da bude novi početak, pretvorilo se u kratkotrajni političko-marketinški potez jugoslovenskog vrha.

Najzad, poslije serije susreta sa zvaničnicima iz SAD i Evrope – od kojih niko nije odobravao ni secesiju Kosova ni terorizam, ali su svi tražili otvaranje dijaloga sa predstavnicima kosovskih Albanaca i predlagali posredovanje – predsjednik SR Jugoslavije Slobodan Milošević, koji inače na toj funkciji nema ustavno pravo da vodi spoljnu politiku, odbija internacionalizaciju kosovske krize (mada je ona već nepovratno izvršena), proglašava je za unutrašnju stvar Srbije, odbija strano posredovanje i predlaže referendum o tom posredovanju sa uputstvom građanima da i oni kažu "ne". Referendum je raspisan, uputstvo za glasanje je dato uz već poznatu erupciju iracionalnosti i političke paranoje i opšte netolerancije. Međunarodni položaj, zna se već kakav, i spoljna politika ove nesrećne zemlje su učvršćeni! Savezna vlada – koja se, inače, ne bavi spoljnom politikom, iako joj je to ustavna obaveza – vjerovatno će opet zaključiti i obavijestiti građane da je naš međunarodni položaj učvršćen i da njena politika nailazi na pozitivan prijem u svijetu!

TAKTIKA

Gdje se sad nalazimo? Vlastodržac i Familaja čekaju da, za neki dan, dobiju ono što su i tražili od građana: novi blanko ček za vođenje politike mimo i iznad Ustava, ali i mogućnost da istim glasačima i svim građanima kažu: "tražili ste – gledajte".

Kriza na Kosovu se produbljuje, pregovaračke pozicije udaljavaju, a podjele u Jugoslaviji, dakle i unutar federalnih jedinica – rastu. Zamišljeno je da se kosovskom krizom rješavaju i neka druga pitanja. Otuda podjela na nove Obiliće i nove Brankoviće. Otuda i nastojanja da koalicioni partner srpskih socijalista uđe u koaliciju sa

novokomponovanom partijom u Crnoj Gori i u Vladu Republike Srpske.

Strategija se zamjenjuje taktikom, a taktika je svedena na održavanje vlasti – pa koliko košta nek košta! Svijet će ignorisati referendum i njegove rezultate. Niko, baš niko, nije prihvatio referendum u Srbiji kao opravdan.

Internacionalizacija kosovske krize će se nastaviti. Ona je definitivno prestala da bude "naša unutrašnja stvar" i – postala je "njihova".

Pobjeda, 19. april 1998.

SUVERENIJI NEGO BRITANSKA KRUNA

- *Duga – Bili ste ministar u Panićevoj vladi, da li danas imate utisak, sa distance od nekoliko godina, da je njegov kabinet imao bolje koncepcije rešavanja kosovskog pitanja?*

- *Ilija Đukić – U prilog politici te vlade već govori sama činjenica da se ona bavila Kosovom, iako je niko nije prozivao da to radi. Podsećam na to da je Panić kao predsednik vlade dva puta boravio na Kosovu. Podsećam i da je već u to doba vođen dijalog o školstvu i školskim programima, da su na tome bili angažovani i ministri za ljudska prava, prosvetu, pa i sam predsednik vlade. Svest o tome da ne možemo sa kosovskim prtljagom, neraspakovanim i nerešenim putovati u svet je bila snažno razvijena u toj vladi, bez obzira na njen šarolik sastav, ako je reč o ljudima koji su se u njoj nalazili... Mi smo u ono vreme bili naivni, verovali smo da možemo nešto učiniti. Mi to nismo učinili, jer smo bili na vlasti, ali nismo imali vlast.*

- *Jednom prilikom ste konstatovali da su "na šire tle Balkana trajno stupila dva nova međunarodna faktora", sa oprečnim interesima. To su SAD i islamski radikalizam. Šta ova činjenica trenutno za nas znači i koliko je ona važna u diplomatskim igrama oko Kosmeta?*

- *To su činjenice koje ne smemo potcenjivati. Uveren sam da ta konstatacija stoji i danas, a stajace još za dugo vremena pred nama. Ostaje činjenica da su Amerikanci u istoriji svojih odnosa sa Evropom i tokom svog protezanja u svetu dospeli i na ušće Dunava, gde se nikad nisu nalazili, i na Balkan, gde se ranije nisu nalazili u tolikoj meri, iako su SAD zemlja koja je u doba Vudroua Vilsona, neposredno posle Prvog svetskog rata, bile zemlja na bazi čije doktrine i stavova je u velikoj meri i formirana ondašnja Jugoslavija. SAD nisu ovde došle da bi sutra otišle. Znači, treba pronaći formu, način, *modus vivendi* za saradnju sa jednom tako moćnom zemljom čija tehnološka dominacija ne mora uopšte biti nešto što je loše, bilo po nas, bilo po*

ostatak sveta. Kad je reč o islamskom fundamentalizmu, očigledno je da postoje oprečni interesi između njega kao jedne od značajnih političkih i kulturoloških koncepcija u svetu i interesa Zapada. Tu je takođe nužno da se bez sudara i stresova pronade odnos, postupanje koje bi, ako ništa drugo otupilo ekstremizam koji nosi sa sobom. Nemamo mi nikakve potrebe da objašnjavamo našim muslimanima da su poreklom Sloveni, ili Srbi, ostavimo ljudima da budu ono što jesu, i ono što misle da jesu i pomozimo im da budu to što jesu. Onda će i taj ekstremizam imati drugačiji oblik, pa i značenje, i za njih, a i za nas, takođe...

- *Koliko je za nas nepovoljna situacija što i Evropa i SAD paralelno vuku diplomatske konce na Kosmetu?*

- Ako to vaše pitanje treba da shvatim kao pitanje postojećih razlika između američkog i evropskog prilaza, moram odmah da kažem da razlika ima, ima ih u metodologiji, možda u izvesnom smislu i u gledanju na probleme, ali ne u ciljevima. I jedni i drugi imaju kao cilj stabilizovanje jednog prostora koji je izuzetno važan za sve njih, kao što je važan i za nas. Istorija i razvoj su hteli da mi imamo i držimo prostor koji je zaista značajan, ali on nije značajan samo za nas. Otuda i brza internacionalizacija problema koji se događaju na našem prostoru. Mislim da je bilo mnogo važnije biti mudar, razborit, racionalan i videti šta je dominantan interes međunarodne zajednice, posebno evropske, i tražiti unutar toga interes države kao takve, umesto suprotstavljanja interesima koji mogu da postoje, i objektivno postoje i na drugim stranama, na strani Evrope i na strani SAD. Pa razume se, da ih nemaju, ne bi se ni bavili Jugoslavijom ni Balkanom. Ako se bave, znači da ih imaju. Onda, dajte da nađemo šta je ono što može da bude zajednički imenitelj tog našeg interesa. To je jedini način da se stvari rešavaju, drugoga nema. Sve drugo je pogibeljno, pogotovo za male zemlje, a mi smo danas manji nego što smo ikada bili u toku istorije Jugoslavije.

- *Osim vodećih evropskih država i SAD kao faktori u rešavanju kosovske krize sve više se nameću i zemlje iz našeg najbližeg okruženja, Grčka, Bugarska, Albanija. Kako to objašnjavate?*

- Kosovska kriza je nesumnjivo izazvala određena kretanja u regionu, na balkanskom prostoru. Sad imamo pojavu dnevnih konsultacija, sastanaka i međusobnih poseta ministara inostranih poslova balkanskih zemalja: Bugarska-Rumunija, Bugarska-Grčka, Turska je tu, Albanija... Mislim da je tužna činjenica da Jugoslavija, posebno Srbija koja se nalazi u centru Balkana bude povod za neku

vrstu intenziviranja tih kontakata, čak i rađanja nekih pravih elemenata novih balkanskih inicijativa, ali *zbog nje*, a ne *sa njom*. To je za mene porazna činjenica i porazan rezultat spoljne i, ako hoćete, ukupne politike srpskog i jugoslovenskog režima u današnjim uslovima. Nema sumnje da su sve te zemlje zabrinute. Bilo bi bolje kada bi Jugoslavija bila u stanju da paralelno sa nuđenjem dijaloga albanskoj i kosovskoj strani ponudi i svom susedstvu jednu međunarodnu konferenciju sa ciljem da se zajednički još jedanput afirmišu principi nepovredivosti granica i uvažavanja svih ljudskih i građanskih prava. Verujem da bi tako nešto bilo pozdravljeno, međutim, nisam spreman da verujem da će naša politika to učiniti...

- *Već dve-tri godine glavni faktori međunarodne zajednice ponavljaju da kosovski problem treba da se reši na demokratski način u granicama Srbije i Jugoslavije, dajući dovoljno vremena našoj vladi da izađe sa svojom inicijativom. Ona je tu šansu očigledno propustila?*

- Glavno propušteno vreme su poslednje dve i po godine, to jest, vreme od zaključenja Dejtonskog sporazuma. Tim povodom podsećam da su takoreći istog dana, dakle, tih dana kad je potpisan Dejtonski soprazum, bila data zvanična saopštenja SAD i nekih drugih zapadnih zemalja da ostaje spoljni zid sankcija koji će biti demontiran kada se ispune još neki uslovi, a među njima je figuriralo i pitanje Kosova. To je krucijalni period koji je propušten da bi Kosovo i rešavanje kosovskog pitanja zaista bilo unutrašnje pitanje i bilo rešeno kao unutrašnje pitanje. Ono je u međuvremenu iskipelo, preraslo tu situaciju. Logično, moralo je do toga da dođe, jer gašenjem ratnog požara u Bosni i Hercegovini, jedina tačka na prostoru Balkana koja je "obećavala" da može izazvati nove krze, bila je Kosovo. Svi ozbiljni analitičari, i u zemlji i spolja, upozoravali su na to. U tom periodu ništa nije učinjeno i došlo je do ovoga do čega je došlo, tako da Kosovo više ne može da se tretira kao unutrašnje pitanje. Možemo mi to da ponavljamo da mile volje, ali ono je postalo "unutrašnje pitanje" i zemalja koje nas okružuju. Ono je internacionalizovano. Mi danas možemo samo razgovarati, ako je potrebno da na to gubimo vreme, na kom se nivou internacionalizacije nalazi kosovsko pitanje, a ne da li je ono internacionalizovano. Ostaje još samo da se održi međunarodna konferencija. Odnosno, oružani sukob, kome onda sledi međunarodna konferencija. Ako bismo to merili vremenski, već je dvanaest sati i deset minuta i da je trebalo nešto učiniti, trebalo je učiniti, a umesto toga raspisan je referendum što je apsolutna greška sa stanovišta stvarnog početka rešavanja kosovskog pitanja.

- *Je li sad kasno za neke naše inicijative?*
- Možda i nije. Nisam siguran da smo apsolutno zakasnili, ali isto toliko nisam siguran ni u potrebnom stepenu racionalnog prilaza rešavanju kosovskog pitanja da bi se izašlo sa takvim rešenjem. Mislim da se kosovsko pitanje, ne samo sa naše strane, ali pre svega ovde, posmatra kao teritorijalno pitanje. Ono jeste teritorijalno pitanje, ali nije samo to nego je i demokratsko pitanje; takođe je i pitanje prava nacionalnih manjina u načelu, a posebno etničke zajednice Albanaca u Srbiji i Jugoslaviji. I jedna kombinacija, simbioza ta dva elementa – teritorijalnog i demokratskog aspekta može se izvesti kao federalna komponenta i kao nešto gde se automatski, po logici stvari daje federalni aspekt rešavanja ovoga pitanja. Verovatno bi se tako moglo izaći ususret potrebi da se jedna značajna, koncentrisana nacionalna manjina, odnosno etnička zajednica profilise i kao sastavni deo Srbije u teritorijalnom samoupravnom pogledu, i u pogledu ljudskih i građanskih prava kao zajednica koja ima svoju funkciju na nivou federacije i čija se prava štite i na nivou federacije kroz određene institucionalne oblike. Možda bi takav prilaz mogao u ovom trenutku da na izvestan način odgovori onome što je u međunarodnoj zajednici ambivalentni stav da je pitanje Kosova srpsko, ali i jugoslovensko i da ga treba rešiti u okvirima Srbije, odnosno Jugoslavije... Ono što bi se dogovorili bilo bi prihvatljivo i međunarodnoj zajednici. Vreme, međutim, ističe.

- *Kako Vam iz ove perspektive izgleda, ima li šanse da se kosovsko pitanje reši na diplomatskom planu, bez upotrebe vojnih kontingenata?*

- Verujem da tih šansi još ima, ali da je vreme zaista na izmaku i da nam se vrlo lako može dogoditi da se nađemo u nekoj vrsti vojno-bezbednosnog obruča, jer u zemljama u susedstvu kod kojih pitanje Kosova sve više postaje i njihovo unutrašnje pitanje, paralelno raste potreba za takvom vrstom organizovanja koje će onda zatvoriti žarište – kosovski problem. Razgovori o regionalnim snagama za brzu intervenciju su već u toku, to što se još nisu dogovorili je druga priča. Možda ćemo ovakvom politikom uspeti "da ih nateramo" da se dogovore.

Veoma bih voleo kada bi svi oni koji su ovih dana i nedelja, posebno u Skupštini Republike Srbije prilikom raspisivanja referenduma vukli paralelu između Kosova i Irske, malo razmislili o svemu tome u svetlu postignutog sporazuma za Irsku. Koliko god on bio ranjiv i nestabilan, a postoji pokušaj i da bude osporen, voleo bih da do-

demo na taj nivo da imamo sporazum koji onda neko osporava, pa bi se objasnili i oko osporavanja...

- *Između Iraca i Engleza su stranci posredovali, Amerikanci...*

- To je tipičan slučaj gde smo imali ne samo posrednika, nego je predsedavajući tim pregovora bio strani državljanin, senator *Džordž Mičel* i njegovi glavni saradnici i pomoćnici bili su strani državljani, ali zbog toga nije fali ni kamenčić na britanskoj kruni, ili komadić suvereniteta, niti se osećala oštećenom bilo koja strana. Dvadeset dva meseca su trajali ti pregovori...

- *A mi se plašimo da nam se tako nešto ne desi, pa raspisujemo referendum?*

- Raspisivanje referenduma je bilo apsolutno nepotrebno i kontraproduktivno, jer predstavlja gubitak dragocenog vremena. Međunarodna zajednica smatra da nema promene granica, nema secesije i to treba da se reši sporazumom, dijalogom. Čvrna razlika je nastala oko posredovanja međunarodne zajednice. Besmisleno je odbijati posredovanje koje sa takvih pozicija treba da priđe rešavanju ovog pitanja. Očigledno da se radi o drugim ciljevima, a ne o odbijanju takozvanih pritisaka na Jugoslaviju, odnosno namera da se razbije Srbija i Jugoslavija. Dominantan stav međunarodne zajednice je da se tzv. jugoslovenska kriza, dakle način raspada bivše Jugoslavije, završi definitivnim ustanovljavanjem bivših međurepubličkih granica kao državnih. Taj stav štiti granice i Srbije i Jugoslavije, pa sporiti se sa međunarodnom zajednicom umesto iskoristiti tu poziciju danas je, po mom mišljenju, tako reći besmisleno.

- *Da li međunarodni faktori vode dovoljno računa o činjenici da bi narušavanje status quo i rasparčavanje SRJ moglo da indukuje trajnu nestabilnost mira na Balkanu, što bi predstavljalo latentnu opasnost za mir u svetu?*

- Mislim da vode. Ništa lakše u situaciji koja postoji i koja je stvorena raspadom bivše Jugoslavije nego prihvatiti dalju parcijalizaciju i dalje drobljenje njenog nekadašnjeg prostora. Oni ga ne prihvataju iz nekoliko razloga i svaki od njih ima svoje ime, počev od toga da se jedan zove Albanija, drugi – Grčka, treći, posebno važan, a možda bi ga trebalo uzeti i kao prvi – Makedonija, a sva tri bi automatski za sobom povukli probleme sa Turskom, Bugarskom, itd., i dobili bismo jednu takvu regionalnu situaciju koja bi mogla da liči na uvod u svetsku katastrofu. Osim toga, ja ne verujem da je bilo kome u interesu da finansira bezbrojne patuljaste državnice. nije EU slučajno

razradila program regionalne saradnje unutar koga svako čuva i može da održi svoj državni subjektivitet, a istovremeno je upućen na saradnju sa susedima. Odnosom, nije slučajno balkanskim zemljama, postjugoslovenskim državicama poručeno: "Ne možete očekivati da dobijete od nas ono što vi niste spremni da date svojim susedima".

Intervju: Zoran Marković, *Duga*, br. 1692, 25. april 1998.

FUSNOTE NA FLOSKULE SUPERPATRIOTA

Referendum u Republici Srbiji je održan. Izašlo je više od polovine građana i većina je rekla "veliko", "istorijsko" i "patriotsko" *NE*. Porudžbina je izvršena. Brzo i tačno; građani koji su u besomučnoj kampanji za *NE* tretirani samo kao etnos, kao nacija potvrdili su vođino *NE*. Izjašnjavanje je trajalo četiri, umjesto jedan dan. Nagli napad Njegove demokratičnosti obuhvatio je ne samo "demokratski čin" već se protegao i na proceduru tog čina: omogućeno je da se glasa tamo gdje se ko zatekne, kad se zatekne i koliko se gdje zatekne. Potvrda o "zaticanju" nije bila potrebna. Bilo je dovoljno usmeno objašnjenje. Da li je baš tako bilo – ne zna se. Zna se samo da kontrole referendumskeg izjašnjavanja – nezavisne i organizovane – nije bilo. Ostaje da gledamo film koji slijedi. Biće to mučno s obzirom na uloge koje su nam u tom filmu dodijeljene.

Ovim referendumom, međutim, preuzeta je jedna važna međusobna demokratska obaveza. Naručilac referenduma, sa jednovremeno naručenim rezultatom *NE*, ako i kad pređe na poziciju *DA*, dužan je da podnese ostavku pred svima koji su rekli *NE*. I obrnuto, svi koji su rekli *NE*, uzeli su na sebe građansku i ljudsku obavezu da od Njega zatraže ostavku kad bude rekao *DA*. Samo tako demokratičnost ovog referendumskeg čina može biti izvedena do kraja. To bi mogao da bude i prag preko koga se ulazi u demokratiju pa makar se "posredovanje stranog faktora" i obistinilo. A hoće! Samo se još ne zna kad. Sve što je ON do sad radio "šetalo" se od *NE* do *DA*.

Ovakva međusobna demokratska obaveza je opravdana utoliko pre što su tumačenja i obrazloženja narudžbine "sudbonosnog" *NE* bile ne samo nepotpune, već i netačne, čak i lažne. Narod, građani su pitani prihvataju li strano učešće u rešavanju "kosovskih problema" sa implikacijom da će se posrednici miješati u naše unutrašnje stvari sa ciljem "razbijanja Srbije i Jugoslavije na isti način na koji su razbili i prethodnu Jugoslaviju". Uz takvo objašnjenje aktiviran je cio arsenal

parola, fraza i "skupih reči" tipa: "ne damo Kosovo", "nema otcepljenja Kosova", "Kosovo je naše", "Srbija hoće samo da bude država kao druge države".. (Krajem osamdesetih glavna parola je bila "Srbija hoće samo da bude republika kao i druge republike" u Jugoslaviji). Potegnuti su principi međunarodnog prava i načela međunarodnih odnosa i pretvoreni u obične floskule. Sve to, iako ni jedna strana vlada niti zvanični predstavnik bilo koje strane vlade, ne podržava otcepljenje i nezavisnost Kosova! Vladajuća socio-radikalna koalicija u Srbiji i njihovi saveznici i uslužnici u crnogorskoj opoziciji, – koji čak, nalaze vezu i srodnost kosovskih političkih kretanja sa stavovima crnogorske vlasti – sjetili su se međunarodnog prava i njegovih načela. U vokabularu ovog bloka *NE*, uključeni su ne samo "patriotizam" i svi kosovski mitovi, već i načela suvereniteta, nemiješanja u unutrašnje stvari i nezavisnost, kao i načela međunarodnog prava i međunarodnih odnosa koje "bezobzirno gazi takozvana međunarodna zajednica" i "njeni posrednici". Populističko baratanje beogradske vlasti i promiloševićevske opozicije u Crnoj Gori ovim načelima međunarodnih odnosa – dajući im svojstvo jednom za svagda datih, apsolutnih i nepromjenljivih normi, kao da se radi o suverenitetu monarha kome pripada sve i svako "u njegovoj monarhiji", kako je nekad i bilo – predstavljaju sračunato obmanjivanje i naroda i građana. Zato vrijedi pozabaviti se bar nekima od ovih načela, posebno načelom suvereniteta i načelom nemiješanja u unutrašnju sferu drugih država.

Uporedo sa modernim razvojem međunarodnih odnosa, naročito poslije Drugog svjetskog rata, i posebno sa stvaranjem Ujedinjenih nacija i nastankom brojnih međunarodnih globalnih i regionalnih organizacija čiji su članovi same države kao takve, došlo je do daljeg razvoja međunarodnog prava (osnivačka akta i druga dokumenta ovih organizacija su jedan od njegovih izvora), time i primjene i funkcionisanja njegovih načela. Najveću i najočigledniju promjenu doživio je upravo princip suvereniteta država, a s njim i načelo nemiješanja u unutrašnju sferu kao suverenu oblast svake države. Uvedena su dva bitna ograničenja u primjeni ovih načela.

Prvo ograničenje su uvele Ujedinjene nacije usvajanjem Povelje u kojoj se kao cilj UN (glava I, čl. 1, stav 1) postavlja "održavanje međunarodnog mira i bezbjednosti". U istom članu (stav 7) se kaže da ništa ne obavezuje Ujedinjene nacije da se miješaju u stvari koje su u unutrašnjoj nadležnosti država niti države da te stvari iznose pred UN. Ali, to načelo (nemiješanja) ne utiče na primjenu prinudnih mjera za eliminisanje spora ili situacije koja može da ugrozi

ili ugrožava međunarodni mir i bezbjednost predviđenih u Glavi VII Povelje. Metaforički rečeno: ne možeš u svom dvorištu zapaliti vatru da bi sebi ispržio kajganu ako ta vatra prži i okolna dvorišta. Razumije se, prije primjene prinudnih mjera predviđen je postupak za mirno rješavanje žarišta, što se može prepustiti i regionalnim međunarodnim organizacijama (u slučaju Jugoslavije, dakle i Kosova, to su Evropska unija i OEBS). Tek ako to ne uspije, ide se na prinudne mjere, a vatrogasac je Savjet bezbjednosti UN koji je ovlašćen da može ispitati svaki spor ili situaciju koja može dovesti do ugrožavanja međunarodnog mira i stabilnosti što je u slučaju Kosova Savjet već učinio i donio Rezoluciju o zabrani uvoza oružja, ocijenivši da upravo ima takvu situaciju. Drugo ograničenje istih principa uvela je Evropska konferencija o bezbjednosti i saradnji (KEBS), a odnosi se na ljudska prava, što znači i građanska, ali i etnička, tj. prava nacionalnih i drugih manjina. Cio taj korpus ljudskih prava izuzet je iz isključivo unutrašnje nadležnosti država. Razvija se čak i nova grana u međunarodnom pravu – Pravo ljudskih prava.

Povelju UN kao i sva dokumenta KEBS potpisala je bivša Jugoslavija, a sve te potpise, a time i obaveze, preuzela je ova Jugoslavija svojom ustavnom deklaracijom (usvojenom uporedo sa usvajanjem i proglašenjem sadašnjeg Ustava SRJ), dokazujući i time svoj međunarodnopravni subjektivitet i kontinuitet sa državom prethodnicom, sa SFRJ. Nije li raspisivanje i održavanje referenduma s pitanjem koje je postavljeno o stranom posredovanju bilo bespredmetno i sračunato na postizanje nekih drugih ciljeva, a ne na rješavanje kosovske krize? Uostalom, Milošević i Bulatović (ovaj drugi poslije prethodnog suprotnog izjašnjavanja) jednom su već rekli *NE*. U Hagu 1991. godine odbili su plan lorda Karingtona da bi nakon postjugoslovenskih balkanskih ratovanja – za čije izbijanje i vođenje snose lavlji deo suodgovornosti sa "očevima" drugih nacija bivše Jugoslavije – rekli *DA* u Dejtonu i prihvatili i više nego što se tražilo u Hagu!

Pobjeda, 26. april 1998.

DESTRUKCIJA I SAMODESTRUKCIJA

Da li je mir ikad stanovao na Balkanu? To pitanje može sebi postaviti i najozbiljniji istraživač istorije Balkana modernog doba. Kao odgovor moglo bi se zaključiti da su postojali kraći ili duži prekidi, predasi u oružanim sukobima i ratovanjima, u nasilju najrazličitijih strana, u nasilnom prekomponovanju granice i inače krhkih država i državnica od kojih su se neke gasile i prije nego što su zaista zaživjele, u nasilju etničkog grupisanja koje se danas naziva etničko čišćenje... Dakle, mir na Balkanu oduvijek je bio nedovršen!

Tako je i sa najnovijim ili poslednjim, sa dejtonskim mirom za Bosnu i Hercegovinu i njihovo okruženje, dakle za Balkan. I on je nedovršen i nesavršen. Pored ostalog i zato što nije uklonio ratovođe i njihove vođe, ali i zato što nije izričito obavezao na mir u Srbiji, prije svega na Kosovu – kao drugom potencijalnom žarištu balkanskog ratnog orgijanja. Kosovo je Dejtonski mirovni sporazum ostavilo po strani, iako ne po svom duhu i širem povodu kojim je inspirisan. Danas, dok Evropa i svijet ulažu napore da mir stabilizuju i učvrste, da preko njega kao mosta nad balkanskim meandrom nasilja usmjere Bosnu i Hercegovinu, kao i njihovo susjedstvo, na nivo civilizovane Evrope, njenih savremenih vrijednosti i kriterija, već smo na ivici novog rata, već smo u njegovom oružanom predvorju. Ratovanje traje kako god ga zvali: nasilje ili terorizam, oružani sukobi ili incidenti, kriza ili problemi. Svakodnevno nasilno nestaje po nekoliko ljudskih života.

Ovoga puta to se događa na prostoru, na teritoriji države čiji su se glavni ratoborac i mirotvorac i njegova oligarhija do juče hvalili kako nijesu učestvovali u nedavnim balkanskim postjugoslovenskim ratovima i kako su "uprkos svemu" sačuvali mir na "svojoj" teritoriji, te da su "faktor mira i stabilnosti na Balkanu". Sad su oni, a s njima i svi građani, pred ratom u kome neće moći da se ne učestvuje. A što se tiče mira – već smo u poluratnom stanju! Opet je velika potražnja patriotizma, odbrane domovine i granica; opet su svi protiv nas, opet smo sami protiv svih, opet jedini u pravu. Uopšte, Srbija i njen lider,

dojučerašnji vožd svih Srba, uglavnom su u jedini. Nikako da pronađu množinu. Anahrone ideje o nacionalnim državama kao terapiji za sva društvena zla i o vođama i njihovom autoritarnom vladanju, ovdje, na Balkanu, imaju duboke korijene i neiscrpnu moć obnavljanja. Mitovi umjesto realističnog i kritičkog mišljenja, prošlost u magli legendi i predrasuda umjesto otvorenog, kritičkog pogleda na sopstvenu prošlost radi budućnosti i uklapanja u dominantne pozitivne tokove sopstvenog okruženja, geopolitika umjesto realpolitike – samo su izvrnuta ogledala volje za vladanjem, želje za moć vođe i njegove elite. Svijet je pun najrazličitijih protivrječnosti i raznih interesa, ali i golim okom vidljivog civilizacijskog napretka za kojim već predugo i već tragično zaostajemo. Srbija sa Kosovom, srpska Jugoslavija, Srbi i Albanci – zajedno i pojedinačno – postali su anahronizam savremene Evrope i kao da čine sve kako bi to tako i ostalo!

Gdje se to nalaze, kakvu to politiku vode Srbija i Jugoslavija pod dominacijom Srbije? Zašto su i dalje (ili opet) pod sankcijama, a prijeti se i vojnim akcijama? Zašto ovog puta niko u okruženju, u susjedstvu, čak ni Grčka, ne pokazuje razumijevanje za politiku Slobodana Miloševića? Kakve su nam stvarno međunarodne pozicije? Za odgovor su dovoljni – a govore više nego bilo kakve analize – naslovi viđeni u svjetskim medijima i njihovi ključni termini ovih mjeseci, poslednjih nedjelja i ovih dana.

Vrhunac je, vjerovatno, izjava potpredsjednika Savezne vlade gospodina Lilića, koji, pored ostalog, kaže "Mi znamo da u sukobu sa NATO nemamo šanse. Ali, dužnost VJ je da brani svoju teritoriju protiv bilo koga..." Pa znao je to gospodin Lilić i svi naši lilići, kao što je znao to i njihov vožd još onomad kad je raspisivan referendum sa naručenim rezultatom *NE* stranom posredovanju u rješavanju kosovske krize. A to posredovanje je trebalo, ne dirajući u granice, i u teritorijalni integritet Srbije i Jugoslavije, samo da spriječi da dođe na Kosovo do čega je došlo! Znali su svi oni da je prekoračenje nužne samoodbrane države, po savremenom međunarodnom pravu kažnjivo, jer spada u grupu činjenja koja se gone kao narušavanje mira i stabilnosti, znali su da nije dozvoljena ni "unutrašnja agresija". A, upravo to sve su učinili na Kosovu i umjesto da krizu približe rješavanju oni su to rješavanje, a i izgleda za rješavanje odmakli. Umjesto da hvataju teroriste oni artiljerijom idu na sela, umjesto da izoluju OVK kao predstavnika politike nasilja i razluče je od politike secesije koja je zastupana mirnim sredstvima, oni ove dvije guraju u zagrljaj. Na Kosovu je danas, politički govoreći, najteže Rugovi i

Miloševiću. Prvome – jer je za politiku nenasilja, a manevarski prostor mu je sužen, a drugome – jer vodi politiku nasilja pa mu se suzio prostor. Obe situacije stvorio je sam Milošević.

Danas kosovska kriza predstavlja paradigmu, ali i vrhunac razorne politike koja se u zvaničnoj Srbiji i iz nje vodila još od tzv. istorijske Osme sjednice i potonje gazimestanske proslave 600. godišnjice Kosovske bitke. To je cijela jedna decenija lične poplitike, politike vođene od strane jednog čovjeka i njegovog najneposrednijeg okruženja; politika stvarana i vođena van i mimo institucija, bez parlamentarne i društvene kontrole. To je politika koja je shvaćena kao vještina nadmetanja, čak kao vještina nametanja, zatvaranja i samoizolacije; odbijanja, a zatim izvrđavanja izvršavanja preuzetih obaveza, politika zakasnelih i iznuđenih poteza, politika inata, cenjkanja i političke trgovine. Jednom riječju, politika svedena na taktiku osvajanja i očuvanja vlasti kao takve. Za tu politiku svaka liberalizacija, svako otvaranje prema svijetu, vraćanje legalizmu i legitimitetu predstavlja otrov, vodi njenom poništavanju. Zato se uvijek u sjenci postignute nagodbe sa svijetom, odnosno njegovim posrednicima, uvijek grozničavo vraćala sama sebi u nastojanju da se učvrsti. U sjenci Dejtona je izvršena krađa glasova na lokalnim izborima, u sjenci pristanka na dijalog Milošević-Rugova pokušao je obračun sa proreformskim snagama u Crnoj Gori i zatezani šrafovi u samoj Srbiji... Zbog takve politike su Srbija i njena Jugoslavija postali anahronizam u Evropi. Evropska civilizacijska kretanja teku mimo njih. Međunarodni položaj takvog političkog fenomena, fenomena koji neprekidno generiše samoizolaciju, probleme i krize nije više samo "složen i težak". Problemi koje proizvodi i stanje u kome se nalazi – objektivno prestaju da budu samo njegovo unutrašnje pitanje. On sam po sebi objektivno postaje problem svog užeg i šireg okruženja. Time postaje sve neprihvatljiviji, čak neodrživ i za "svoju" zemlju kao i za međunarodni ambijent. Genije razaranja zatvara krug: destrukcija na kraju rađa samodestrukciju. Zar kosovska kriza ovo ne potvrđuje! Zar razvoj događaja u Republici Srpskoj to ne potvrđuje! A tek pobjeda proreformskih snaga Crne Gore na vanrednim parlamentarnim izborima! Samo u Srbiji "pleme moje snom mrtvijem spava". Preostala demokratska opozicija je van parlamenta (svojom voljom) i uz to je fragmentirana. Najnovija nastojanja da se okupi i formira demokratski front, treći talas – neka to zovu kako hoće – predstavlja njihovu moralnu i političku obavezu zbog svega što je bilo ali – i pred svim onim što će tek doći.

Neki zaključci se nameću sami. Pogrešno rješavanje kosovske krize, nasilno rješavanje, samo podiže cijenu rješenja jer do njega će se doći, a može biti i donijeto spolja. Milošević se vratio na Kosovo. Ovog puta ne da bi se uzdigao već da bi spriječio svoj mogući pad. Na Gazimestanu ga ovog puta Zapad neće ostaviti samog, ako nastavi kako je počeo. Istina, teško da će tamo biti zapadni ambasadori akreditovani u Beogradu, kao što nijesu bili ni 1989. godine. Oni će opet odsustvovati, ali može tamo biti NATO! Srbi i Albanci su "osuđeni" od svijeta, Evrope, od SAD, od Rusije da žive zajedno, u istoj kući. I dalje svi stoje na poziciji da nema promjena granica pa ni secesije. Bolje je onda da povedu pregovore o podjeli prostorija unutar te kuće nego da ih neki drugi Dejton useljava u entitetske prostorije po ugledu na Bosnu i Hercegovinu! Moguće je, bivalo je to i ranije, da se gospodin Milošević iz Moskve – vrati sa obećanjima, sa ponovnim preuzimanjem već preuzetih obaveza, pa i izgledima da se krene u rješavanje kosovske krize. Da se opet oglasi kao mirotvorac. Ostaje pitanje ko će mu i koliko vjerovati. "Šargarepe" teško da će biti. Politika i političari koji generišući probleme i krize, i time objektivno idući u samodestrukciju, teško mogu ponovo postati uvjerljivi i biti "nezaobilazni faktor mira i stabilnosti". Trebaće, izgleda, čitavi vojno-vazduhoplovni pukovi NATO da to osiguraju! Upravo zbog toga, može se smatrati da ponašanje i činjenje srpsko-jugoslovenskog vrha u poslednjih pola godine i više od toga ne spadaju u oblast politike. Prešli su u neke druge oblasti kao predmet analize. U sociologiju na primjer, možda i u još delikatnije oblasti kao društvena psihologija ili psihopatologija.

Sažeto izlaganje na okruglom stolu Foruma za međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji povodom beogradskog izdanja Izveštaja Međunarodne komisije za Balkan pod naslovom "Nedovršeni mir", 16. juni 1998. Objavljeno u *Pobjedi*, 21. jun 1998.

ALHEMIČAR IZLIZANOG PATRIOTIZMA

Jedna promašena, zapravo anahrona i nerazumna politika koja se uprkos porazima – političkim, vojnim, ekonomskim, socijalnim, a pre svega moralnim – uporno održava i obnavlja, već čitavu deceniju, istina svaki put na sve suženijem prostoru (ne samo teritorijalnom već i političkom), a proizvodi negativne implikacije, uostalom kao i dosad, i za svoje uže i šire međunarodno okruženje, ušla je u krajnje dramatičnu i drastičnu fazu na "svojoj" teritoriji, u "svojoj" državi. Kao da želi konačno da dokaže kako je važnija i od zemlje, i od države, od njenih građana i od nacije.

Ta politika, otpočeta na Osmoj sednici CK SK Srbije, koju je uvek bilo lakše prepoznati po tome šta neće nego šta hoće (osim što hoće i još uspeva da vlada), ušla je, u stvari, u svoju završnu fazu, koliko god ta faza trajala (svi su izgledi da ne može biti duga), a otpočeta je formiranjem vlade tzv. narodnog jedinstva.

Glavni alhemičar te politike i tvorac te vlade sastavljene od levih i desnih radikala, upotrebio je stari amalgam već izlisanog patriotizma, nacionalizma tzv. levice i tzv. radikala. Rezultat je opšta radikalizacija već postojeće krize – države, nacije, privrede, institucija – a sve je krunisano novim oružanim operacijama koje prerastaju u rat, međunarodnu izolaciju, nove sankcije protiv Srbije i Jugoslavije. U tom stanju kao da se i Alhemičar više ne snalazi. Međunarodna zajednica u licu Kontakt grupe velikih sila već saopštava da će izaći sa svojim projektima uspostavljanja mira i statusa za Kosovo i Metohiju, kad to još nije učinila "vlada narodnog jedinstva", a ni njen tvorac, aktuelni predsednik Jugoslavije i stvarni šef Srbije. Predsednik SRJ i njegov režim su "isključili" međunarodnu zajednicu, tj. njene institucije iz rešavanja kosovske krize, a sad će te institucije i velike sile isključiti njega i dati svoju formulu za rešenje. Biće opet "Uzmi ili ostavi". Dok je privreda bukvalno pred bankrotstvom, sva sredstva sad odlaze na Kosovo i održavanje krajnje sumnjivog socijalnog mira. Sve se može završiti novom i još većom katastrofom (ako ona nije već u toku) koja bi mogla da uključi i urušavanje režima, njegovo prerastanje iz

sadašnjeg autoritarizma u otvoren totalitarizam ili haos i raspad države. Sprečavanje tog totalitarizma i haosa (koji već kruže Srbijom) je politički i društveni imperativ.

Ovakva situacija je, konačno, a i morala je po logici stanja i razvoja, usmerila demokratsku opoziciju u Srbiji, na nove projekte ukрупnjavanja snaga i potencijala. Pogotovo u situaciji kad je srpska politička scena raščišćena sa stanovišta ko je ko, tj. ko je sa režimom, ko pri režimu a ko je protiv njega. Jezgro nastojanja da se predupredi moguća katastrofa mogu biti ove treće snage, stranke, udruženja građana, pojedinci koji se jasno razlikuju od vladajućeg režima koji očekuje da se promeni svet umesto da menja sebe. Takvu sposobnost, ako je ikad i imao, vladajući režim je izgubio. Nikad Srbija nije bila u težoj i neizvesnijoj situaciji. Nikad nije bila izolovanija, sa manje suvereniteta, integriteta i nezavisnosti, za koje se politička koalicija SPS-SRS-JUL tako zdušno zalaže na način koji sve te vrednosti i principe potire.

Demokratska opozicija ili ono što, posle ulaska Srpskog pokreta obnove u čekaonicu SPS za vladu tzv. narodnog jedinstva, mnogi zovu ostatak demokratske opozicije, nalazi se pred istorijskim iskušenjem ali i imperativom da se objedini i formira jedinstveni blok za promene kao jedinu moguću terapiju za bolesno stanje države i društva i usmeri ih na tokove civilizovanog razvoja.

Postoji, međutim, kao bitan faktor, moralna, društvena i politička odgovornost tih stranaka upravo zbog svega što je bilo i što će se dogoditi, a još više s obzirom na produbljenu opštu krizu u kojoj se nalazi Srbija i ono što ta kriza nosi, da krajnje ozbiljno, koncentrišući se na minimum zajedničkih strateških opredeljenja za promene koje postoje među njima samima, kao i između njih i potencijalnih učesnika: mir, otpor svakoj, a danas kosovskoj ratnoj avanturi politike Milošević–Sešelj–Drašković i ratoboraca na kosovskoj albanskoj strani, demokratizacija društva i države, demokratsko rešenje za Kosovo, povratak (ulazak) u Evropu i njene institucije.

To bio morao da bude strateški krug ciljeva unutar koga, zadržavajući ostala autentična programska opredeljenja stranaka, ali podređujući ih prvome, demokratske snage, snage za promene mogu naći svoje ciljno jedinstvo. Takvo objedinjavanje svih demokratskih snaga, i posebno stranaka može biti delotvornije od pokušaja ujedinjavanja (stapanja) stranaka. S druge strane, odbijanje takvog objedinjavanja demokratskih snaga, u sadašnjim okolnostima, više ne može biti prosto stranačko čistunstvo ili ekskluzivitet, već postaje

stranačko-politički fundamentalizam (negativan i za takvu stranu primer: Perovićeva Liberalna stranka na nedavnim vanrednim izborima u Crnoj Gori).

Danas, 7. i 8. jul 1998.

POSTALI SMO CRNA RUPA EVROPE

U ovom ciklusu od Kosova do Kosova, najveća greška koju je u svojoj spoljnoj politici učinio još aktuelni režim Srbije i Jugoslavije jeste uvlačenje sopstvene zemlje i njenog prostora u predmet nadmetanja velikih sila svejedno koja ti je od njih "prijatelj" a koja "neprijatelj". To nijedan ozbiljan političar, a kamoli državnik, neće sebi dozvoliti ili će učiniti sve da tako nešto spreči. Politikom koja je vođena, politikom arogancije i ignorisanja realnosti, politikom gde je dominirala volja za moć, želja za vladanjem i odbijanje promena, upravo je to i učinjeno. To da smo u najnovijem periodu istorije bili i ostali predmet nadmetanja velikih, očigledno je rezultat dugo hvaljene, veštine kreatora, odnosno autora ovog režima, da igra na protivurečnosti velikih sila.

KRAJ JEDNOG MITA

- *Vreme – Rezultati takve politike su više nego očigledni?*
- *Ilija Đukić –* Posledice takve igre su politički poraz, ekonomska degradacija, svi smo svedoci toga. Na Kosovu je počelo, sa Kosovom se završava, ali, kako narod kaže, u svakom zlu ima nečeg dobrog. Posle svega, neće više niko moći da pomoću Kosova manipuliše građanima, ovim narodom i Srbima. U tom pogledu može se reći da je završen mit o Kosovu, ili u najmanju ruku, da je nehotice učinjen odlučan korak da taj, inače lepi mit, ode tamo gde mu je mesto.

Tome može da doprinese i jedna bizarna činjenica. Kosovo je dobijeno na Kumanovskom polju, u bici kod Kumanova 1912. Kosovo je u mnogo čemu izgubljeno na Kumanovskom polju, ali u nekom usputnom bifeu i jednom vojnom šatoru 1999. godine. Ono je, u svakom slučaju, tu i tada kroz sklapanje vojno-tehničkog sporazuma – kakav eufemizam – izašlo iz ustavno-pravnog poretka Srbije, da upotrebim inače omiljenu frazu ovog režima. Posle Kumanovske bitke

niko nije odricao Srbima da je Kosovo njihovo. Posle ove ratne operacije, gospodina Miloševića i srpskog režima niko više nije spreman da im ostavi Kosovo na direktnu upravu. Neće se ono vratiti u Srbiju, za dugo vremena, ako se uopšte vrati, a u svakom slučaju, neće se vratiti u Miloševićevu Srbiju. Samo demokratizovana i promenjena Srbija može normalizovati i sebe i Kosovo.

- *Ni globalna politička scena nije sigurno ostala pošteđena učinaka NATO bombardovanja?*

- Kao što ništa nije i neće biti kao pre kod nas, mislim da nije ni za Evropu, pa čak i za svet. Ovo je, ipak, bio jedan oblik nasilnog širenja NATO na istok, u ovom slučaju na jugoistok. Ono je učinjeno primenom sile u odsustvu međunarodnog pravnog legitimiteta i legaliteta, bez odobrenja UN, čak preko, mimo ili van osnivačkog akta NATO saveza. To je nešto što će politički opredeljavati i opterećivati ulogu ovog saveza u budućnosti, a ne samo u ovom trenutku. Došlo je do poremećaja unutar samog NATO. To se mora imati u vidu. Pokazalo se da nisu zemlje-članice jedinstvene u onoj meri u kojoj se to očekivalo i želelo u realizaciji dominirajuće ideologije NATO u Evropi.

Poremećeni su odnosi SAD i Rusije. Peglanje i vraćanje na neku normalu može dobiti nove kvalitete i trajaće dugo, ali odnosi verovatno neće biti kao pre. Poremećeni su odnosi SAD i Kine, a tragični događaj sa kineskom Ambasodom samo je jedna dramatična demonstracija tog poremećaja. Uostalom, ove velike zemlje, Rusija i Kina su naterane da razmišljaju o svojoj vojnoj doktrini, pri čemu Rusija mora da razmišlja o novoj, ali ne i Kina. Mislim da je sve to ilustracija da ništa nije kao pre i dokaz da, u stvari, još nema novog svetskog poretka. Postoje jedino elementi na kojima može da se gradi, ali ono čega smo svedoci danas, to je stari-novi poredak.

IZ JEDNE BARE U DRUGU

- *Gde smo u ovom trenutku mi i svet?*
- Mislim da nema nikakvih sumnji da smo od 1992. pa nadalje u najdubljoj izolaciji, u poređenju sa svim onim što nam se desilo. Što je najžalosnije, tu izolaciju aktuelni režim i politika vrlo uspešno dopunjuju samoizolacijom. U vreme novih trendova i pravaca razvoja u Evropi, integrisanje evropskih zemalja na regionalnoj osnovi, ovaj režim se opredeljuje za integrisanje sa Rusijom i Belorusijom. Krećemo opet jednom stranputicom, a to su zemlje koje traže kopču

sa Evropom. Pa zašto je, onda, tražimo preko njih? Zar u Evropu put vodi preko Minska i Moskve? Mislim da smo nesumnjivo postali crna rupa Evrope, jer kreatori politike nisu bili spremni, suočavajući se sa ireverzibilnim promenama u Evropi, da unutar tih tokova pronađu mesto za realizaciju, nacionalnog, državnog, političkog i ekonomskog interesa Srbije i Jugoslavije. Iz jedne bare gazi se u drugu. Umesto da se naš čamac veže za veliki "evropski brod", i krene na "debelo more", kako je govorio jedan stari srpski političar, proevropejac, postali smo država koja neće dobiti nikakvu ekonomsku pomoć, čiji politički i vojni čelnici neće moći da izađu preko granice zbog optužnice pred Haškim tribunalom. Naprosto, mi smo zemlja koja se nalazi na listama članstva za humanitarnu pomoć, umesto na listama članica respektabilnih političkih, finansijskih i ekonomskih, regionalnih i svetskih organizacija.

- *Ti isti čelnici svakodnevno nas ubeđuju da smo izvojevali slavnu pobjedu, odbranili suverenitet i teritorijalni integritet, državu...?*

- Ovaj režim je prošao put od referenduma protiv stranog mešanja u rešavanju kosovske krize, preko odbijanja bilo kakve i pomisli o internacionalizaciji pitanja Kosova, do egzaltacije što se Kosovom sada bave Ujedinjene nacije i što se tamo sada nalaze trupe NATO pod zastavom UN. To je to odbijanje otvorenog, realnog sagledavanja sopstvenog bližeg i daljeg okruženja i odnosa snaga u svetu, dominantnih pravaca razvoja u međunarodnim odnosima.

A Kosovo je ne samo van takozvanog ustavno-pravnog sistema Srbije, već je postalo jedna vrsta međunarodnog kondominijuma UN i EU. Nama se stalno saopštava da smo sačuvali teritorijalni integritet i suverenitet, narod, državu, vojsku. Iz neobjašnjivih razloga se, pritom, zaboravlja da su sačuvane i brze pruge i švedski standard i kineska četvrt. Srušeno je samo ono što ovaj režim nije ni stvarao.

CINIZAM ZAPADNE REALPOLITIKE

- *Posle svega stiče se utisak da Zapad i dalje demonstrira veoma dvoličan odnos prema opoziciji u Srbiji?*

- Politika Zapada i politika velikih sila, takozvana realpolitika sadrži dozu cinizma, to je nesporno. Sporna može biti samo doza. Zanimljiva je i iritirajuća sadašnja rasprava ili pokušaj rasprave u britanskom Parlamentu, i britanskoj političkoj sceni koliko je tzv. Miloševićevih tenkova uništeno, umesto o srušenim mostovima, o stambenim četvrtima, o proporciji koja uvek postoji u svakom ratu između vojnih i civilnih država. Cinizam je i na strani našeg režima kad optužuje

opoziciju za sluganstvo, plaćeništvo, petokolonaštvo i izdaju. Ne pomaže Zapad opoziciju, već samo ima razumevanja za nastojanje onih koji hoće da stvore stabilne demokratske institucije, da konačno ostvare društveni dogovor o izbornoj smenjivosti vlasti, kao stožernom stubu svake demokratske vladavine.

Razume se da je opozicija razjedinjena, kao što je očigledno da je nezadovoljstvo i ogorčenje građana i nacije teraju na objedinjavanje. Čas istine otkucava za sve, pa tako i za opoziciju. Ona će se ujediniti sad ili nikada, jer ako postoji istorijski prelomni trenutak, onda je on upravo nastupio. Srpska demokratska opozicija će morati da iznađe dve-tri bazne zajedničke tačke, na kojima će istrajavati, ili će narodni bunt smeniti i njih.

Iz sveta se često smetalo opoziciji. Bilo je vremena kad su za opoziciju bili zaduženi drugi ili treći sekretari ambasada, koliko da vide šta ti opozicionari razmišljaju. To je početak 90-ih godina.

Stvarni početak interesa međunarodnih institucija, vladinih i nevladinih organizacija, pa i zvanične politike za demokratsku opoziciju u Srbiji počeli su sa poznatim građanskim protestima, stodnevni šetnjama po gradovima Srbije, radi odbrane rezultata lokalnih izbora. Ali i tada je postojao realpolitički graničnik tog interesa i te podrške. Čim je Milošević, kao predsednik Srbije doneo Lex specialis, odmah je svim liderima opozicije saopšteno da treba zaustaviti demonstracije i prihvatiti Lex specialis. Real-politički pristup Zapada tada je bila podrška Miloševiću, kao nezaobilaznom faktoru mira, a radilo se o primeni i sporođenju Dejtonskih sporazuma. Još tada je bilo jasno da se ne može kolosek za stabilizovanje stanja u Jugoslaviji i regionu odvajati od koloseka demokratizacije i stvaranja stabilnih demokratskih institucija. Ali velike sile su razdvajale ta dva koloseka. Tako je i gospodin Holbruk, uprkos izveštaju Felipe Gonsalesa, smatrao da treba izaći na republičke izbore pod uslovima koje je diktirao režim.

Nažalost, i sada nailazimo na takve ambivalentne stavove u javnim komentarima zapadne štampe i sada se može naići na takozvani inpersonalni prilaz. Umnožavaju se komentari i vesti o političkoj sceni u Srbiji, o protestima i ogorčenju građana, rezervista zbog vojno-ratnih prinadležnosti, o aktivnostima opozicionih stranaka Srbije, a istovremeno stalno vaga ko može biti lider, ko ima ili ko nema šarma, ko jeste a ko nije prevrtljiv, kao da su svi na Zapadu dosledni! Nije to podrška nego odmaganje. Opozicija se mora objediniti oko krucijalnih zahteva i to onih koje ističu građani, mora se objediniti sa nacionalnim institucijama koje su se usudile da odvažno i otvoreno

saopšte svoja viđenja stvarnog stanja u kome se danas Srbija i Jugoslavija nalaze.

Intervju: Milovan Janković, *Vreme*, 17-18. jul 1999.

SRBIJA U ORBITI RATA

- *Blic* – Neki analitičari kažu da je sve počelo na Kosovu, pa tu treba i da se završi...
- *Ilija Đukić* – Ima tu neke istine. Problem Kosova je stariji od sve tri Jugoslavije. Ovo ne kažem da bih amnestirao od odgovornosti današnje čelnike, kreatore i izvršioce unutrašnje i spoljne politike u SRJ. To mi ne pada napamet. Oni moraju da nose svoju odgovornost, koja čak može da se pretoči u krivicu. Odavno je bilo jasno da postoje jake i ozbiljne organizacije, političke snage koje su bile spremne da i vaninstitucionalnim metodama pokušaju da Kosovo pretvore u republiku.
- *Da li se svet umešao u rešavanje kosovskog problema samo zbog kršenja ljudskih prava?*
- Isticali su da treba rešiti problem građanskih i ljudskih prava, ali uvek podvlačeći da je to unutrašnje pitanje Srbije. Takve poruke naša vlast je pogrešno čitala, prevodeći tako da se Kosovo prepušta na volju centralnoj republičkoj vlasti. Moram da kažem da srpsko rukovodstvo, predsednik Milošević i njegovi savetnici nisu razumeli tadašnje, a ni sadašnje međunarodne odnose.
- Kosovo je u poslednjih deset godina držano na ledu i na njega je iz Beograda stavljen svojevrsan administrativni poklopac. Dugo godina nije napravljen nijedan korak ugradnje Kosova u sistem Srbije i SRJ, u njihove organe vlasti. Režim se zadovoljavao time da oni ne izlaze na izbore. To je javna tajna koju i vrapci znaju. U to vreme doneti su i propisi kojima se sprečava mogućnost otcepljenja. Držanje Kosova u zatvorenom loncu samo je podizalo temperaturu pare! Posle Dejtonskog sporazuma nastojanje da se na Kosovu održi *status quo* administrativno-policijskom presijom bilo je potpuno besmisleno.
- *Kako je moguće da je ovde malo ko Kosovo video kao novo žarište?*
- Stvarali smo improvizovanu državu koja je trebalo da bude država građana, a napravljena je kao etnička država Srba. Takav koncept je vrlo kontradiktoran. Svi smo bili zaprepasčeni kada smo na televiziji videli kilometre vojnih bunkera, vežbališta i ostalih terena koje

je gradila "OVK". To nije moglo biti napravljeno za nedelju dana. Kako to režim nije video?! Upozorenja o formiranju i rastu "OVK" bila su dostupna i našoj vlasti. Sve što danas radi albanska nacionalna zajednica predstavlja se kao terorizam, što i dalje znači da se problem gura u negativnom pravcu. Remećenje ravnoteže između Rusije i Amerike shvaćeno je od albanskog pokreta kao istorijska šansa za postizanje krajnjih ciljeva. Ako je taj nacionalni pokret izrodio maligni izraštaj koji se zove "OVK", babica je nesumnjivo bio režim u Srbiji.

Pripadam generaciji koja je istoriju počela da uči na kosovskom ciklusu narodnih pesama, ali sam naučio šta je mit, a šta istorija. Ako to upakujemo u takve oblande i takav celofan, onda se pitam da li mi zapravo branimo pogrešnu politiku čiji je ceh veoma veliki?

- *Imate li dokaz da je svet Kosovo bar jednom tretirao kao deo Srbije i SRJ?*
- Poslednji najvažniji dokaz je Rezolucija broj 1199 Saveta bezbednosti, od 23. septembra ove godine koja je najviše napadana. Tu smo kao država i kao politika napismeno dobili garanciju da će se poštovati i suverenitet i teritorijalni integritet SRJ, da nema otcepljenja. Zatraženo je pismenim putem od albanske političke strane da se jasno i precizno ograde od terorizma "OVK". Postavljene su i određene obaveze pred obe strane.
- *Zašto onda nismo međunarodnu zajednicu doveli u situaciju da se s njima politički konfrontira?*
- Zašto nismo izašli s racionalnim predlozima za Kosovo blagovremeno, bar pre šest meseci, koji bi uvažili okvir koji postavlja savremena međunarodna zajednica? Šta god mi o njima mislili, promeniti ih ne možemo. Naše je da unutar takvog sistema nađemo sebi mesto. Stari srpski političari su to znali.
- *Još se govori o mirnom rešenju krize na Kosovu. Da li je to sada moguće?*
- Nalazimo se u situaciji da je sve moguće, jer političko diplomatsko delovanje nema mnogo prostora. Oružani sukobi su vođeni i završeni. Možemo se sporiti da li su to bili incidenti, borba protiv terorizma, ili je to već bio rat s gerilom koju je odlikovao i izraženi terorizam. Sukob je suzio prostor za dijalog, produbio razlike, i kako god se završilo kosovsko pitanje, te će se razlike vrlo teško premošćavati. Tu su i ozbiljne pretnje oružanom intervencijom, potkrepljene ozbiljnim pripremama. Uz to pozicije srpske i albanske stane su vrlo udaljene.

Kad posao bude završen, doći će do potpisivanja i verifikovanja potrebnih dokumenata za stolom. Može se postaviti i pitanje da li predsednik SRJ radi po Ustavu ili mimo njega, ali ostaje saznanje da su u tom kabinetu koncentrisani i spoljna politika i diplomatija. Milošević je vešt pregovarač, a koliko će daleko ići u popuštanju teško je reći. On nastoji da ni na koji način ne ponovi formu Dejtonskog sporazuma, jer se pominje i mogućnost dolaska međunarodnih trupa.

- *Može li Klinton bez saglasnosti Saveta bezbednosti da izda naređenje o bombardovanju?*

- Bizarna je situacija sa SAD i njihovim predsednikom. Može se čuti na stranim vestima, koje su ovde zabranjene, da se preko 40 kongresmena usprotivilo Klintonu s preporukom da ne sme sam da preduzme takve korake.

- *Da li je bombardovanje rešenje?*

- Niko razuman ne može se složiti da je mudro rešavanje problema oružanim putem, pogotovo bombardovanjem u kojem bi sigurno stradalo i civilno stanovništvo. Ali i politika koju je vodio Beograd, koja je i dovela do ovoga, nije bila mudra. Sve što dođe silom nije dobro, pa makar se zvalo i demokratija. Mislim da nade ima, moraće i jedna i druga strana da popuste. Mislim da postoje šanse da se stvari završe mirnim putem. Ostaje nam još nekoliko dana da se nadamo da neće biti bombardovanja. Dedinje, međutim, čuti. Predsednik Milošević se nije obratio javnosti, niti objasnio šta želi u pregovorima, dok je ličnost koja je bila na čelu SFRJ imala običaj da to radi. A, kažu, da se Milošević ugledao baš na tog svog prethodnika. Malo je paradoksalno da nemamo obraćanja posle onakvih mitingaških pevanja.

- *Šta ako naša vojska odgovori na eventualni napad?*

- Vojska nema kud, nego da odgovori, ali će biti odgovora na odgovore, i to je onda rat. To je orbita u koju se lako upada, ali se iz nje vrlo teško izlazi. Mudra državnička politika, ne govorim o političarima, uvek je bila za to da se takva situacija pošto-poto izbegne. Mi smo već sada u orbiti. Jedni prete, drugi obećavaju oružje. U takvoj situaciji teško može da se izbegne da postanemo ping-pong optica. Šta može Rusija da uradi kad je i sama u velikim teškoćama? Ako je tačna vest da je Rusija povukla svog vojnog izaslanika iz NATO, onda je to – groteskno.

Intervju: Biljana Šaćić, *Blic*, 13. oktobar 1998.

NOVI NEDOVRŠENI MIR NA BALKANU

Nisu retke situacije kad je izvesno samo ono što se već dogodilo ali ne i ono što će se tek događati. Tako je danas sa kosovskom krizom čije dalje trajanje je jedino u što ne sumnjaju njeni protagonisti, drugi akteri, analitičari i posmatrači. Uverenje u dalje trajanje kosovske krize jedina im je tačka potpunog saglasja. Čak i oblici u kojim će se dalje iskazivati nisu sasvim izvesni, iako nisu sasvim nepoznati. Mogući su i oružani sukobi, kako je davno rečeno, upravo na Kosovu, na Gazimestanu, a čuli smo i izjavu da će Kosovo biti nezavisno ili će biti razoreno. Postignut je i sporazum – posle dugog natezanja između Miloševića i Holbruka – o prekidu oružanih dejstava, povlačenju oružanih snaga i organa represije i o daljem rešavanju kosovske krize mirnim putem, pregovorima vlasti u Beogradu i političkih prvaka kosovskih Albanaca, ali su njegovi tvorci u zvaničnim izjavama navodili različite prioritete pa se ne zna potpunije šta sve obuhvata taj sporazum i šta će sve biti njegova dalja nadgradnja. Tek je njegova primena počela da otkriva njegov sadržaj i domete.

Sve neodoljivo podseća na Dejtonski sporazum o Bosni i Hercegovini, na njegovu predistoriju i neposredne rezultate. I ovaj nastoji da spreči drobljenje jedne državne celine, potvrđujući princip nepromenljivosti granica i menja odnos njenih unutrašnjih delova. I ovaj je pritiskom i pretnjom upotrebe sile (u BiH je došlo do njene upotrebe) nametnuo mirovni proces prekidajući oružana dejstva (da li ih je i konačno zaustavio?). I ovaj je ostavio glavne protagoniste oružane faze da budu akteri i mirovnog procesa. Ni ovaj nije uklonio generatore krize (da li je i mogao?), prepisujući istu terapiju kao u BiH: mirovni proces i okvirna rešenja čija društveno-politička osnova i srž treba da bude demokratizacija Kosova uspostavljanjem samouprave visokog nivoa (u BiH je rešenje nađeno uspostavljanjem samouprave na nivou entiteta kvazidržavnog tipa). U celini, radi se o opštoj, o generalnoj "terapiji" čija sredstva i oblici tek treba da se

utvrde putem direktnih pregovora srpsko-jugoslovenskih vlasti i kosovsko-albanskih političkih prvaka. Postignuta rešenja će, verovatno, kao i u slučaju Dejtona dobiti i međunarodne garante. Sve u svemu i ovde, kao u BiH, imamo nedovršeni mir (na Kosmetu u embrionalnoj fazi). U situaciji totalne udaljenosti pregovaračkih pozicija dve strane, koja je takva da se maksimalni minimum albanske i minimalni maksimum zvaničnog Beograda još uvek ni ne dodiruju, međunarodna zajednica u licu UN, EU, OEBS i njihovih vodećih zemalja koje su preuzele na sebe brigu o Kosovu, suočene s prelivanjem krize i na druge prostore koji već imaju političke i etničke turbulencije (Albanija i Makedonija), a ostajući na poziciji nepromenljivosti državnih granica svih bivših jugoslovenskih republika, uključujući Srbiju i Crnu Goru, odnosno SRJ, i nisu imale drugu mogućnost osim da nametanjem mirovnog procesa ovaj vežu za status Kosova i Metohije u već postojećoj državnoj celini, tj. za uspostavljanje široke samouprave kao oblika demokratizacije i preduslov stabilizovanja stanja u celini.

1. POLITIKA SRPSKO–JUGOSLOVENSKE STRANE

Surovo život naplaćuje greške i promašaje. Ne samo pojedinaca već i ljudskih zajednica. Čorava politika može da odvede samo u ćorsokak. Nažalost, ne samo njene tvorce, već društvo i državu takođe, a samo srbijansko-jugoslovenska politika može promašaj i novi poraz da "pretvori" u novu pobjedu.

U svetu, a pogotovo u Evropi, tom "svetskom selu", malo ima unutrašnjih stvari za bilo koju državu, a naročito za nedovršene države kakvih danas ima na Balkanu. Nesporno je da se unutrašnji mir, teritorijalni integritet i njegova celokupnost, kao i suverenitet i dignitet države uvek gradi i brani. Međutim, to se prvo i pre svega drugog gradi i brani stvaranjem i razvijanjem demokratskog i demokratski otvorenog društva, njegovih demokratskih institucija, ustavnošću i zakonitošću, vladavinom prava umesto pravom vladanja. Sve to, kako na ravni globalnih interesa države i društva, tako i na nivou njihovih delova sve do individualnih i kolektivnih ljudskih, građanskih, nacionalnih, konfesionalnih i drugih prava. U takvoj državi i društvu njihovi interesi se prožimaju s interesima građana i članova društva. Konflikta se rešavaju na način koji nije ni potresanje temelja države, ali ni egzistencije građana. To je ujedno i osnova, odnosno motivacija patriotizma i patriotskog odnosa prema državi, zemlji, narodu, a

ujedno je i stvarni osnov prihvatanja i uvažavanja građanskih i svih drugih obaveza od strane građana. Državna vlast koja propusti sve to da učini i gradi, prerasta u režim nad narodom pa i nad samom državom. Represija i nasilje su joj i prvo i poslednje sredstvo vladanja pa joj i ne ostaje ništa drugo nego da poistovećuje lojalnost prema režimu sa patriotizmom prema državi i domovini. Zamena patrioizma, kao odanosti i dužnosti prema domovini i državi, lojalnošću prema režimu i njegovim tvorcima može se vršiti samo represijom i manipulacijom, samo sužavanjem i ukidanjem sloboda (građanskih, ljudskih, nacionalnih i svakih drugih), samo derogiranjem institucija sistema i poništavanjem autonomije nacionalnih institucija, samo ograničavanjem informisanosti građana i manipulacijom informacijama, kao što je danas slučaj u Srbiji. To se, međutim, može raditi samo jedno vreme – nikako sve vreme. Kad takva politika i režim koji je "pravi" i vodi, ugrozi i svoje okruženje, prestaje da bude unutrašnja stvar "svoje države", a ukoliko nastoji da se takav održi, kako bi po svaku cenu zadržao vlast (a upravo to radi), onda mu ostaje samo da "brani" teritorijalni integritet, suverenitet i dostojanstvo, iako te atribute države spolja niko ne ugrožava. Tada se umesto realizma u politiku uvodi lažni patriotizam, ksenofobija, nacionalni mitovi i nacionalistička mitomanija, i to kao najveće vrednosti. Takvu svoju unutrašnju politiku transponuje prema neposrednom međunarodnom okruženju i prema svetu kao politiku odbijanja saradnje sa svetom i otpora realnostima međunarodnih odnosa, jednom rečju, uranja u *politički autizam*. TONUĆI sve dublje u samoizolaciju, postaje recidiv minulih vremena, gubi sposobnost uticanja na sopstveni međunarodni položaj i sve više postaje objekt umesto subjekt međunarodnih odnosa. Zato je rezultat dosadašnjeg represivnog upravljanja Kosovom i kosovskom krizom kao i njene oružane faze, verna slika unutrašnje i spoljne politike Srbije i njene Jugoslavije. Zato je referendumska *NE* stranom posredovanju u kosovskoj krizi i moglo da se za samo par meseci pretvori u *DA*, čime je samo dokazana doslednost zvanične srpsko-jugoslovenske politike u zalaganju da se mirnim putem i političkim sredstvima rešavaju sva pitanja i svi problemi koje ona prethodno izazove ili stvori nasilnim putem, pa i nasiljem.

Nepovratno je propušteno vreme da se pitanje Kosova kao mogućeg žarišta nestabilnosti za Srbiju i SRJ, ali i za Balkan i Evropu, rešava u postdejtonskom periodu kao "unutrašnje pitanje Srbije", a postojale su za to i šanse i sugestije. Zvanični Beograd je propustio

šanse i arogantno odbio sugestije floskulom o garantovanim "najvišim svetskim i evropskim standardima" ljudskih i manjinskih prava. Održavajući *status quo* na Kosmetu represijom, očekivao je da se albansko-kosovske nacionalne strukture podele i izdrobe (po ugledu na srbijansku opoziciju koja nikad nije uspela da nađe zajednički politički imenitelj, uključujući i pitanje Kosova) na pitanju odnosa prema državi Srbiji kao takvoj, pa da se, zatim, reši ceo problem. Ta Srbija ne odgovara ni potrebama, a pogotovo civilizacijskim težnjama Srba u Srbiji, pa zašto bi odgovarala Albancima i njihovim nacionalnim strukturama. Uz to, odbijanje priznanja države Srbije posle ukidanja autonomije Kosova, izraženo odbijanjem albanskih građana da izađu na sve do sad održane izbore u Srbiji i SRJ, postalo je zajednički politički imenitelj svih albanskih struktura na Kosmetu, nezavisno od njihovih međusobnih razlika koje nisu ni male ni zanemarljive. Ponašanje koje je posredno i kratkoročno učvršćivalo režim i njegovog tvorca (Kosmet kao rezerva za nedostajuća poslanička mesta vladajuće stranke), doprinosilo je i sprečavanju demokratskih procesa u Srbiji u celini. Račun je stigao za obe strane u vidu krvave kosovske drame i njenih posledica.

Kosovska kriza odavno nije unutrašnje pitanje samo Srbije, odnosno Jugoslavije, niti je sprečena (a nije ni mogla biti) njena internacionalizacija, što su bili i ostali (!) zvanični stavovi zvanične politike republičkog i saveznog Beograda. Postala je, više ili manje, unutrašnja stvar i drugih zemalja, naročito u neposrednom susedstvu kao i vodećim zemljama međunarodne zajednice. Ona je duboko i široko internacionalizovana. Ušla je u red dve-tri regionalne krize, regionalnih žarišta visokog rizika. Nema međunarodnog foruma – od Ujedinjenih nacija, preko Evropske unije, Saveta Evrope, OEBS, do Konferencije šefova država ili vlada zemalja Jugoistočne Evrope – koji se nije bavio, ili ne bavi kosovskom krizom i koji nije usvojio više rezolucija, izjava ili saopštenja o Kosovu odnosno kosovskoj krizi. Savet NATO je, uz otpore i nedoumice partnera iz transatlantske alijanse i suprotstavljanje Rusije i Kine, ipak doneo odluku da i oružano interveniše i bez autorizacije Saveta bezbednosti UN u cilju nametanja primene sporazuma Milošević-Holbruk, ukoliko se ova bude izbegavala ili ometala. Izgleda da su oni, kao i Miloševićev predsednik Savezne vlade, imali svoje "korisne nejasnoće" u rezoluciji SB UN kao i ovaj u svom ekspezu u Saveznoj skupštini. Savet bezbednosti UN je, u međuvremenu, doneo novu rezoluciju kojom se traži potpuno izvršenje prethodne, i podržava u celosti beogradski sporazum

jugoslovenskog predsednika i američkog ambasadora. Zemlje Jugoistočne Evrope su dobile svoje snage za brze mirovne akcije (jedna zajednička brigada), što ima prvenstveno politički značaj, jer vodi jačanju uticaja i prisustva NATO u regionu, ograničavanju Rusije na Balkanu kao i zaokružavanju Srbije i Jugoslavije. Sve ovo zbog, i povodom, kosovske krize, jer je dobila svojstva žarišta koje ugrožava stabilnost regiona i Evrope. Nivo internacionalizacije dosegao je prag oružanih udara NATO avijacije, a nisu isključeni ni drugi oblici oružane intervencije. Prihvaćeni su strani posrednici (za sad "šetaju" između Beograda i Prištine), a okvirni predlog za regulisanje statusa Kosova koji su predali u ime Kontakt-grupe dvema stranama, u Beogradu je prihvaćen kao osnova i okvir budućih pregovora s albanskim političkim čelnicima. Prihvaćeni su i strani kontrolori za primenu sporazuma Milošević-Holbruk, čime je OEBS ušao u Jugoslaviju bez njenog ulaska u tu najveću evropsku organizaciju; Prihvaćeni su, na osnovu tzv. vojnog sporazuma Milšević-Holbruk, i kontrolori iz vazduha – kontrolno nadletanje aviona NATO u vazдушnom prostoru Kosmeta, dakle Srbije. Isključena je protivavionska odbrana Vojske Jugoslavije (radari i rakete). Susedne zemlje su, u raznim stepenima, sve odreda, izašle ususret potrebama NATO u ostvarivanju ove sporazumne obaveze Jugoslavije i NATO. Kao što se zna, Jugoslavija nije tražila da uđe u NATO niti je na to pretendovala (a i da jeste ne bi mogla). Ali je NATO, ustvari, ušao u Jugoslaviju, odnosno ona ga je "uspešno" uvela u svoj prostor. Da li je ovo postepeno uvođenje modernog protektorata (Dejton-BiH) nad Srbijom i Jugoslavijom? U svakom slučaju, sve ovo je "nadgradnja" već ranije uvedenih mera zabrane investicija u Jugoslaviji i zamrzavanja njenih računa u inostranstvu, što je takođe, "zarađeno" na Kosovu, a spada u bilans politike Srbije i Jugoslavije u kosovskoj krizi i u startnu osnovu za kosovski mirovni proces i pregovore sa albanskim prvacima o statusu Kosova.

2. POLITIKA ALBANSKE STRANE

Albanska kosovska strana u ovoj krizi nije ni nevina, ali ni sasvim naivna. To je, takođe, sama "uspešno" demonstrirala. Politički prvaci kosovskih Albanaca, svesni da predvode jedan autentični nacionalni pokret, ispoljili su sličnu zatvorenost za realnosti bližeg i daljeg okruženja, kao i za realnosti koje je doneo raspad bivše Jugoslavije i promenjene Evrope i sveta. Tektonske promene u Evropi i u regionu, gde se vekovima nalaze, shvatili su kao istorijsku šansu

svog nacionalnog pokreta i opredelili se za krajnji, za "konačni cilj" – samostalnost Kosova putem otcepljenja i stvaranje jedne države za sve Albance. Nacionalno pitanje kao demokratsko, poistovetili su sa teritorijalnim i tako postali pobornici promene postojećih i priznatih državnih granica u današnjoj Evropi i to na njenom najturbulentnijem prostoru, na Balkanu. U otporu represiji srpskog režima na Kosovu prihvatili su njegovu zabludu ("Svi Srbi u jednoj državi") koju je srpski narod tako skupo i krvavo platio i još plaća, posebno u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Albanski nacionalni pokret kao takav, stariji je od sve tri Jugoslavije kao i od sve tri Albanije kao države. Uvek je prostiranje i jednog i drugog etnosa kroz njihovu istoriju kao i u modernim vremenima, bilo teritorijalno šire od teritorijalnog prostora njihovih država. Nikad nisu svi Albanci kao moderna nacija živeli "svi u jednoj državi" (osim za vreme Drugog svetskog rata u albanskoj državi – tvorevini italijanskog fašizma i njegovog osvajanja istočnog Jadrana), kao što nikad nisu živeli "svi Srbi u jednoj državi" (osim u prvoj i drugoj Jugoslaviji). U savremenim međunarodnim, regionalnim i širim evropskim uslovima, stavljati u centar politike kao cilj nacionalnog pokreta državotvornost, vezujući ga za teritorijalno pitanje, politički je, društveni i istorijski anahronizam, a praktično realizovanje takvog cilja znači, već se pokazalo sasvim nedavno, i to na prostoru bivše Jugoslavije, lokalni rat stravičnih razmera s reperkusijama na daleko šire prostore i odnose, nego što sami po sebi obuhvataju takvi ciljevi i njihovi krvavi eksperimenti. Pojava i delovanje vojnog krila ovog nacionalnog pokreta, a posebno način njegovog delovanja, ugrozili su demokratska obeležja albanskog nacionalnog pokreta, i prete da ga uvedu u još jednu zamku u koju su ušli srpski režim i njegov tvorac: "Prvo država onda demokratija". Primena ove političke maksime, čija je suština prvo vlast u ime etnosa i nad etnosom pa posle sve drugo, traje i danas, reprodukujući sve izolovaniju i sve beznadežniju Srbiju, generišući, uz sve ostalo, i samu kosovsku krizu. Nije, razume se, srpski režim i njegova represivna uprava Kosovom i Metohijom porodila OVK takvu kakava je. Nju je porodila frustracija jednog nacionalnog pokreta, nastala u raskoraku njegovih ciljeva i odsustva realnih uslova da se oni ostvare. Srpski režim i represija na Kosmetu bili su samo babica pri tom porađanju.

Nisu samo oružane akcije koje prerastaju u tipične oblike terorističkog delovanja i oružani antiterorizam koji prerasta u oružano nasilje, neprihvatljivi danas u promenjenoj Evropi i na Balkanu, naročito posle krvavog iskustva sa raspadom bivše Jugoslavije. Nije

prihvatljivo ni korišćenje nesporno demokratskih formi i institucija – referendum, izbori radi jednostranog i nedemokratskog nametanja rešenja koja remete šire i ustaljene celine i njihovu stabilnost i bezbednost (postojeća država sa priznatim granicama, druge državne zajednice u okruženju). Jednostrano ostvarivanje sopstvene nezavisnosti, tj. secesija, i to upotrebom nasilnih sredstava nije prihvatljivo ne samo državnoj celini u pitanju, već ni spoljnom svetu. To i jeste razlog što nigde nisu priznati referendum i izbori koje su održali kosovski Albanci, kao ni paralelna vlada, a ni vlada u egzilu. Demokratske institucije, kao referendum ili izbori, su u najboljem slučaju samo osnov za mirne, političke i stvarne pregovore koji bi trebalo da se povedu i dovedu do rešenja usklađenih s interesima i realnostima i unutra i spolja. Razume se, ovo obuhvata i ponašanje zvanične, srpsko-jugoslovenske strane. Ne može ni vlast, odnosno njena politika biti jednostrano nametanje rešenja koja su samo u njenom interesu. Već se pokazalo da ni, kratkoročno gledano, takvo ponašanje nije rešenje, nije u interesu ni države, makar ona bila takva, kakva je Srbija danas. Država kojom nisu zadovoljni njeni građani, njeni delovi, uključujući i etničke zajednice, ne može biti stabilna, a njen vlastodržac ne može biti siguran. Malo i manje nasilje, pre ili posle, prerasta u veće i veliko nasilje, vodeći samodestrukciji takve vlasti ili šta više, i takve države. A onda je dobro ako se i to dogodi bez nasilja koje takvi procesi po pravilu izazivaju. Albanska strana, njeni politički prvaci i sve strukture tog pokreta, koja nije bila učesnik pregovora i sporazuma Milošević-Holbruk, ali jeste jedan od protagonista spora, u dalji rasplet (zaplet?) kosovske krize ulazi s velikom odgovornošću za sopstvenu nacionalnu zajednicu, ali i prema nužnosti uvažavanja realnosti, tim pre što nikad ranije nije svet, nije Evropa, ispoljavala tako veliki interes za njene interese i potrebe, jer im predstoji, da praktično po prvi put, vode meritorne pregovore o samima sebi, umesto da im se samo "kroji kapa", pa kakva bude.

3. UČINAK

Sporazum koji je Milošević postigao sa Holbrom posle oružanih akcija u kojima je razbijena, ali ne i uništena OVK, i natezanja sa svetom, međunarodnim institucijama i njihovim posrednicima (koje je prethodno odbio, a zatim još i potvrdio referendumom), treba pozdraviti i podržati, iako bi, da je postignut ranije manje koštao. Bilo bi manje ljudskih žrtava i manje razaranja,

više izgleda za građenje međusobnog poverenja, a manje sužavanja mogućnosti za postizanje sporazuma. Možda je to mogla biti i šansa za obnavljanje poverenja međunarodne zajednice, pre svega susednih zemalja i velikih sila u politiku Srbije i Jugoslavije, a i u samog Miloševića. Međutim, nameće se samo po sebi razmišljanje o jednoj paradoksalnoj situaciji u koju je uvedena Srbija i tvorac njene politike. Nikad, naime, od Miloševićevog dolaska na vlast, nije bila veća podudarnost politike Miloševića, a i države Srbije sa međunarodnom zajednicom i velikim silama koje su preuzele na sebe "upravljanje" i rešavanje kosovske krize. Tačka te podudarnosti je nepromenljivost priznatih državnih granica. Niko u svetu, nijedna vlada, nijedan zvaničnik tih vlada, nijedna međunarodna organizacija u kojima Jugoslavija, a s njom i Srbija, žele da imaju svoje mesto, nije odričala teritorijalni integritet i suverenitet SRJ i Srbije. Drugim rečima, nijedan od pomenutih faktora nije prihvatao osamostaljenje Kosova, secesionizam i separatizam, a još manje stvaranje nekakve velike Albanije. To isto je u startu bila politika i stav samog Miloševića, odnosno politika Srbije i Jugoslavije. Zašto onda, oslanjanjem na tu podudarnost stavova, nije prihvaćena ponuđena saradnja s institucijama međunarodne zajednice, sa njenim posredovanjem, a zatim, kroz tu saradnju, dalje građena politička rešenja koja bi nesumnjivo dovela i do rešavanja nekih drugih, isto toliko vitalnih ciljeva i interesa Srbije i Jugoslavije kao što je ulazak u Savet Evrope, OEBS, odlučujući korak za povratak (ulazak) u UN, i tako redom, do regulisanja tako željenog i neophodnog statusa Jugoslavije u međunarodnim finansijskim organizacijama (umesto što se obilazi pukovnik Gadafi i Sadam Husein). Umesto takvog političkog prilaza "odbrani teritorijalnog integriteta, državnog suvereniteta i dostojanstva", ušlo se u novu, do sad najdublju konfrontaciju sa svetom, ušlo se u traženje savezništva i zaštitnika – patrona nastojanjem da se koriste razlike u prilazu unutar zapadne alijanse i između nje i Rusije. Ne obazirući se na to što sve te razlike postoje isključivo unutar jedinstvenog opšteg stava o načinu i ciljevima rešavanja kosovske kriza sa kojima se od početka slaže i Rusija, i što je pitanje Kosmeta samo povod, a razlike o kojima je reč imaju sasvim druge motive i ciljeve. Rezultat je uvlačenje prostora Srbije i Jugoslavije u nadmetanje između velikih sila, a to je poslednje što bi sebi dopustila razumna, realna i pragmatična državna politika, ili političar-državnik. Ovako, kad se imaju u vidu i realne pretnje

oružanim udarima ("aktivirajuća naredba" NATO), postoje izgledi da lako možemo stupiti na put *irakizacije* – jedino što nam još nedostaje.

Sporazum Milošević–Holbruk usmeren je na otvaranje nove etape u rešavanju kosovske krize: pregovaranje legitimnih predstavnika kosovskih Albanaca i zvaničnih srpsko-jugoslovenskih vlasti na osnovu "okvirnog plana" Kontakt–grupe (uručen obema stranama 2. oktobra) koji zvanično nije objavljen, ali, nije nepoznat. Njegova okosnica i bit je široka samouprava za Kosmet stvaranjem celog sistema institucija čiji je cilj demokratizacija statusa Kosmeta, ali i demokratizacija i njega samog. Kao i sporazum, tako i ovaj plan, dajući odgovore na brojna pitanja, otvara i neka nova. Jedno od njih je i pitanje da li može i kako da opstane vlast u Srbiji oličena u koaliciji Milošević–Šešelj posle kompromisa koje su napravili sami sa sobom, svojom prirodom i politikom, posle učinjenih ustupaka. Deo odgovora je tu. Rešili su da se brane zajedno: koalicija ostaje – pa ko nadvlada. Odgovor na "kako" takođe imamo. Već je uveden "ratni" namet na vilajet iako rata nema, a uvedena je i zakonska cenzura informisanja za nevladina "podrivačka" i "nepatriotska" glasila, iako vlast podriva samu sebe a ova glasila to samo registruju.

Postavlja se i pitanje da li je moguća demokratizacija Kosmeta bez demokratizacije Srbije kao celine. Mir i stabilnost, demokratizacija kao proces i demokratizacija kao način organizovanja i života društva i države su nedeljivi. Zato i uspeh ili neuspeh poduhvata na Kosovu ne zavisi samo od primene sporazuma, do sada postignutih ili budućih. Srbija će postati demokratska zemlja kad stvarno i suštinski prihvati nacionalni pokret Albanaca na Kosmetu kao demokratsko pitanje po sebi, ali i za sebe, tj. i za samu Srbiju. To neće automatski doneti rešenje za Kosmet, ali će stvoriti pravi i jedino mogući okvir i institucije unutar kojih i sa kojima može da se nađe pravo rešenje. To bi učinilo mogućim da se legitimne demokratske aspiracije takvog pokreta rasterete i sopstvenog nacionalizma i ekstremizma svake vrste. Ovo, *mutatis mutandis*, važi i za Srbiju. Bilo bi to pravo otvaranje za puni proces demokratizacije i uključivanja u evropske i druge strukture. Kako se danas razvija Srbija kao država i aktuelni režim u njoj, pa i njeno društvo, to nije bliska perspektiva, jer je glavno pitanje za aktuelnu vlast opstanak nje same, pre svega. Biće potrebne nove, druge i drukčije snage koje bi bile kadre da promene Srbiju. Dotle, traganje za odgovorom na ovo pitanje koji bi se odnosio na neposrednu perspektivu, vraća nas natrag na već stečeno iskustvo, prema kome srpski režim uvek svoje nagodbe sa svetom kod kuće

kompenzuje jačanjem sopstvene rigidnosti, trudeći se istovremeno da postane i bude "nezaobilazni faktor" primene tih nagodbi, za što već postoje više nego jasne naznake, a što mu onda, bar jedno vreme, svet toleriše. Možda nas odgovor na ovo pitanje upućuje i na kineski primer ("jedna zemlja sa dva sistema"). Ali, u tom slučaju, Jugoslavija može biti samo jedna zemlja sa tri sistema. Dokle?

Spoljnopolitičke sveske, "Jugoslavija – Evropa – Kosovski
čvor",
Forum za međunarodne odnose, 7. decembar 1998.

RAMBUJE IPAK NIJE DEJTON

U Rambujeu se nije dogodio Dejton za Kosovo, što ne znači da se (negdje) to više ne može dogoditi. Bitna razlika je u bombardovanju: za Dejton, ono je prethodilo, a za Rambuje, ono može uslijediti. Šta će se dogoditi zavisi, prije svega, od toga šta se sve može zbiti u vreme tronedjeljnog rambujevskog tajm-auta, odnosno od daljeg ponašanja strana u sporu na samom terenu. Zato su, valjda, prije davanja tajm-auta i uzete pismene izjave–garancije od obje strane da će se 15. marta pojaviti na nastavku pregovora i da će u međuvremenu imati dobro vladanje (državno-srpska strana je uputila pismo, a kosovsko-albanska je dala deklaraciju). Ima još razlika između Rambujea i Dejtona, iako mogu izgledati samo tehničke ili protokolarne. Dejton je imao jednog predsjedavajućeg i samo njegove posrednike. Rambuje ima dva predsjedavajuća, tri posrednika iz tri zemlje i "nadzorni odbor" sastavljen od ministara inostranih poslova iz šest velikih zemalja predstavnika Kontakt–grupe. Pogrešan je, međutim, zaključak, koji se već čuje, da su rezultati iz Rambujea isti kao i oni iz naše poslovice o djeci i babicama (iako ima sličnosti u brojnosti i stanju nekih učesnika).

Rambuje je bio zamišljen kao drama u jednom činu, pretvorio se u dvočinku (razlog: zadovoljavajuće ponašanje pregovarača) sa dodatkom produženog vikenda. Pošto je ova "šok terapija" za balkanske bolesnike dala početne rezultate, sve je proglašeno za prvu fazu pregovora i dat je tajm-aut koji ima da bude iskorišćen za "igru u parovima", po sistemu "svak sa svakim". Pravila igre za tajm-aut su, takođe, propisana: za nedozvoljeno, a posebno za nasilno mijenjanje "zatečenog" stanja – slijede kazne. Ostaje nam iščekivanje sa ukusom predaha.

Od tri pisana i javna dokumenta sa pregovora u Rambujeu, (svi su inače kratki), najkraći je albanski, najnejasniji je državno-srpski, a najjasniji su *Zaključci* Kontakt–grupe – koja jedina navodi rezultate, a ne samo ili pretežno probleme. Prema tim *Zaključcima*

postignut je konsenzus o stvaranju suštinske autonomije za Kosovo, o mehanizmu za fer i slobodne izbore (razumije se na Kosovu, ne u Srbiji), o uspostavljanju demokratskih institucija, o nezavisnom sudstvu (pravnom sistemu) i o zaštiti ljudskih prava, kao i prava etničkih zajednica na Kosovu. Zaključci predstavljaju ono što Kontakt-grupa smatra postignutim rezultatom, ali i daljom obavezom. Uz suštinsku autonomiju ponavlja se i stav o nepovredivosti teritorijalnog integriteta i suvereniteta SRJ. Sastanak-konferenciju u Rambujeu zaključci ocjenjuju kao istorijsku, što ponavlja i gospodin Iber Vedrin. (Francuzi kao i Srbi vole istorijske događaje). Značajan za dalje pregovaranje je stav iz *Zaključaka* da je stvoren "politički okvir" za autonomiju i da su postavljeni "osnovi" za modalitete prisustva međunarodnih civilnih i vojnih snaga na Kosovu. (Nije se odustalo od vojnog prisustva, a OEBS priprema transformaciju svoje civilne verifikatorske misije koja je već na Kosovu – saznaje se u međuvremenu). Kao cilj druge faze pregovora, *Zaključci* navode "sve aspekte primjene sporazuma" i saopštava se da će se strogo voditi računa da državno-srpska i kosovsko-albanska strana ostanu dosljedne obavezi da se pojave 15. marta na nastavku pregovora. Posljednja dva stava iz *Zaključaka* sadrže ozbiljna upozorenja objema stranama u pogledu poštovanja svih preuzetih ili zahtijevanih obaveza iz sporazuma Milošević-Holbruk (oktobar prošle godine), iz odnosnih rezolucija Savjeta bezbjednosti UN, kao i iz Rambujea. Prijetnja primjene sile radi "uvođenja reda" ostaje, iako je direktno pominju, zasad samo SAD i NATO (što je ne čini manje realnom, iako, očito, nije neposredno izvjesna).

Albanska strana je davala najmanje izjava. Njena deklaracija je i najkraći pisani dokument (samo tri stava) i kao tekst je najjasnija: potpisaće sporazum poslije "konsultacija s narodom Kosova, političkim i vojnim institucijama". (U međuvremenu su se zapetljali u razlike oko pitanja formiranja vlade). Očekuju da referendum o nezavisnosti Kosova uđe u definitivan tekst Sporazuma (dakle, biće pregovora i o tome), a zaobilazi se pitanje razoružavanja OVK i pominje spremnost te organizacije "da iskoristi priliku kako bi učestvovala u transformaciji" koja treba da se sprovede "u skladu sa Sporazumom".

Dokument-pismo državne delegacije srpske strane dozvoljava zaključak da Sporazum još nije postignut i da tek predstoji, jer "svi elementi autonomije u momentu utvrđivanja Sporazuma moraju biti poznati i jasno definisani", ali, konstatuje da je došlo do "značajnog napretka" u definisanju političkog rješenja za "široku autonomiju

Kosova i Metohije". Srpska strana ističe i slaže se sa Kontakt-grupom da nema nezavisnosti Kosmeta, da nema treće republike, prihvata "široku autonomiju" uz poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta Srbije i SRJ. Prihvata i nastavak pregovora 15. marta u Francuskoj.

Tronedjeljni radni tajm-aut, ustvari, odgovara svima. To potvrđuju problemi i sporna pitanja koja je imala svaka od tri strane – srpska, albanska i posrednička.

Ako ocjenjujemo po mnoštvu izjava na brojnim konferencijama za novinare (sa elementima spektakla) gospodina Milutinovića, kao glavnog pregovarača državno-srpske delegacije, ona je imala dva problema – autonomiju za Kosovo (pa još "široku" ili "suštinsku"), jer je centralistički sistem vlasti u Srbiji i autoritarni način vršenja te vlasti, sasvim u skladu sa svojom prirodom, doživljavaju kao oduzimanje vlasti (što je tačno), i dolazak NATO na Kosovo, odnosno razmještaj stranih vojnih snaga radi primjene sporazuma o toj autonomiji, što se opet od režima u Srbiji, i opet ne sasvim bez razloga, vidi kao "okupacija i protektorat nad dijelom naše teritorije". Zato je sve to zajedno transformisano u "preraspodjelu vlasti" i odbranu suvereniteta i teritorijalnog integriteta uz zanemarivanje činjenice da NATO već ima saglasnost za nesmetan prolaz trupa i opreme preko teritorije SRJ za BiH (Dejtonski sporazum koji Savezna skupština nije nikad ratifikovala pa nije imala prilike da upražnjava na konkretan i zakonom utvrđeni način suverenitet i teritorijalni integritet), da se avijacija NATO svakodnevno nalazi u vazдушnom prostoru iznad Kosova, tj. dijelu Srbije, dakle, Jugoslavije, da je isključena PVO VJ (radari, rakete itd.), a da se na Kosmetu već nalaze verifikatori koji, u najmanju ruku, imaju vojno iskustvo, ako dobar deo njih nijesu i vojni stručnjaci u civilu (sporazum Milošević-Holbruk od oktobra prošle godine). Nakon svega, ima smisla pitanje – zašto ne bi međunarodne vojne snage razoružavale OVK i potvrdile stav velikih sila i međunarodne zajednice da nema promjena granica, da nema nezavisnosti Kosova, da ima srpsko-jugoslovenskog suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Ostaje zato i pitanje – šta to treba da se brani: postojeći režim i njegova vlast, ili Kosovo, odnosno suverenitet i teritorijalni integritet?

Albanska strana je imala, takođe, dva problema – referendum poslije trogodišnjeg prelaznog perioda, od koga nije odustala, i razoružavanje OVK, gdje prihvata njeno "učješće u transformaciji". Tvrđokornost stavova kosovsko-albanskih predstavnika, njihovi međusobni odnosi, ukopanost u sopstvene pozicije bili su golem

problem za Kontakt-grupu, ali i "pomoć" suprotnoj strani, o čemu je, skoro ekskluzivno brinula gospođa Medlin Olbrait, što joj je i donijelo izvjestan "rambujeovski oreol" i to ne samo u Beogradu već i na Zapadu, uključujući SAD.

Kontakt-grupa je imala, ne samo probleme i sporove sa dvije pregovaračke strane, već i unutar same Grupe. Ovo drugo u oba smjera: na relaciji Rusija-Zapad, ali i unutar evroatlantske alijanse. Razlike su se ispoljile jače nego ranije. Povod za prvu varijantu razlika je činjenica da Kontakt-grupa pri utvrđivanju principa za rješavanje kosovske krize (januar, London) nije razmatrala upotrebu NATO snaga na Kosovu, a pogotovo ne kaznene vazdušne udare, čime je postignuto jedinstvo Kontakt-grupe, odnosno dobijeno je učešće i saglasnost Rusije. Druga varijanta razlika je, po suštini gledano, otkrila da nije unutar evroatlantske alijanse do kraja riješeno pitanje uloge NATO u sadašnjim (posthladnoratovskim i postbipolarnim) međunarodnim odnosima. Uz to, ovo se događa pred pedesetogodišnji jubilej ovog vojnog saveza. Pokazalo se da Zapadna Evropa ima svoje ideje o svojoj ulozi u rješavanju kriza na svom prostoru. Pokazalo se da ona razmišlja da li treba samo da podržava i "nosi" ulogu SAD i NATO kao oblika kolektivne bezbjednosti, odnosno da pored ekonomske, političke, finansijske integracije treba da ima i bezbjednosnu komponentu. Pokazalo se i to da političari i državnici Evrope gospodina Miloševića možda vide kao evropskog Sadama Huseina, ali da ne vide Srbiju i Jugoslaviju – kao Irak. Sve ovo, razumije se ne treba precjenjivati. Odnosi unutar alijanse ostaju saveznički, a sa Rusijom partnerski ("strateško partnerstvo"). Ovo nama malo može pomoći, iako na strani režima postoji uvjerenje da je svojom vještom politikom razjedinio Kontakt-grupu.

Kosovo i njegova kriza, politika režima u Beogradu – samo su povod, samo predmet oko koga su se ispoljile latentne razlike. To samo potvrđuje da su Srbija, a s njom i Jugoslavija postali i prostor za nadmetanje velikih. Svejedno da li su oni "prosrpski" ili "antisrpski". Potvrđuje se da smo više, zapravo, sve više objekt umjesto subjekt u evropskim odnosima, a da na svoj međunarodni položaj kao režim i država utičemo samo kroz stvaranje kriza. Cilj međunarodne zajednice i njenih čelnih faktora je isključivanje tog generatora krize. Spor među njima, kad su Srbija i Jugoslavija u pitanju, samo je oko metoda kojim to treba učiniti. Ovo, takođe, spada u rezultate Rambujea gdje je državno-srpska delegacija, po sopstvenom priznanju, uspješno, dosljedno i principijelno odbranila suverenitet i teritorijalni integritet od

Kontakt-grupe – koja ta dva atributa Srbije i Jugoslavije nije ni dovodila u pitanje, kao što je odbranila i principe te iste Kontakt-grupe od nje same – iako ih je ona svo vrijeme potvrđivala!

Poslije svega ostaje da vidimo da li će uspjesi koje je – kako se tvrdi – državna delegacija srpske strane postigla u Rambujeu biti "pretvoreni" i u pobjedu da bi u drugoj fazi (15. mart) došlo do popuštanja i ustupaka (poznata matrica ponašanja režima u Beogradu). Nadajmo se samo da u "radnom tajm-autu" neće doći do eksplozije – koja bi mogla sve da okrene u tragičnom smjeru.

Pobjeda, 28. februar 1999.

RAMBUJE U PARIZU

Rambujevski "radni tajm-aut" za učesnike "mirovnog rješavanja političkim sredstvima problema na Kosmetu", istekao je. Sjutra već počinje "Rambuje 2", ali, u Parizu. Koji je to već put da se pitanja od sudbinskog značaja za Srbiju, Jugoslaviju, rješavaju u Parizu!. Sve u ovom, već odlazećem vijeku. Pariz sa Versajem i Rambujeom postao je istorijski srpski grad.

Tronedjeljni tajm-aut je bio toliko ispunjen raznim aktivnostima i sastancima – od Vašingtona, preko Londona, Prištine, Beograda, Skoplja, Tirane pa sve do Moskve – da ni oni koji su iz dana u dan, tokom tri nedjelje pomno pratili sve – ne bi bili u stanju da ih u potpunosti navedu na mogućem tv-kvizu. Finale tog tajm-auta je, svakako, posjeta Beogradu njegovog čestog posjetioca Amerikanca Holbruka, kao i Rusa Ivanova, ali i predstavnika prijateljske zemlje koja, zbog svojih međunarodnih obaveza, uvijek na kraju stane na stranu međunarodne zajednice, ostajući prijatelj i dalje – Grka Papandreua. U međuvremenu, građani i nacija u trgovinama kupuju potrepštine na poček, kao što na poček uživaju i polimir u svojoj zemlji i državi. Na samom Kosmetu je, pak, kako nedavno jedna evropska radiostanica počela svoj blok vijesti sa tih prostora: "uobičajen dan, opet se ginulo"! U vremenu koje današnji mladi ne pamte, a mnogi stariji zaboravljaju, u jednom periodu već daleke libanske krize, vijest nije bila vijest ako je u danu život izgubilo manje od desetak ljudi. Da li se to već prepliće pretnja "irakizacije" sa pretnjom "libanizacije" ovih prostora Balkana? Ako je tako, može li se zaključiti da, bilo kako bilo, međunarodne snage ipak moraju doći. A ako je opet, to tako – nije li bolje da dođu u miru?

Zemlje članice Kontakt-grupe i Evropska unija, ostale su dosledne svojim zaključcima iz *Rambujea 1*. Ukratko, od *Rambujea 2* očekuju i traže da dvije strane (da li opet bez susreta "licem u lice") potpišu već podnijeti nacrt sporazuma o prelaznom rješenju za kosovsku krizu, i to "u paketu", što će reći i politički i vojno-

bezbjednosni dio. Dolazak na Kosovo međunarodnih vojnih snaga u licu NATO, ostao je neizmješten. Politički dio ovog sporazuma, ustvari, smatraju usaglašenim, osim, može biti, nekih "detalja". Nedostatak političke mašte? Diktat – "uzmi ili ostavi"? A, da li im je ostavljen prostor za "maštanje"? Moramo im odati priznanje za –nezgrapnost! Odluka arbitraže o Brčkom usred ovog grozničavog tajm-auta nesumnjivo je učinila "čorbu gušćom". Za čuđenje je, isto toliko i čuđenje onih koji su na arbitražu pristali još u Dejtonu. Kao da nijesu znali da su unaprijed prihvatili rezultat arbitriranja. Slučaj Poplašen je nešto drugačije prirode. On spada u politički folklor ovog podneblja. Njegovo otpuštanje s posla su izdejstvovali oni koji stoje iza njegovog političkog ponašanja na funkciji na kojoj se nalazio (samo oni nijesu u Republici Srpskoj), pa je to poruka njima, a najmanje gospodinu Poplašenu.

Beograd je u tronedjeljnoj "međuigri" pokazao daleko više mašte. Nastavljeno je sa mitinzima verbalnog patriotizma i istine, a RTS je tome priključila i patriotsko-antireformsku Crnu Goru. Učinjeno je sve da se pronađe novi Vuk Branković i diskredituju demokratske i reformske snage u manjoj federalnoj jedinici. Oba predsjednika, i savezni i republički (srpski), svima su i svakome dosljedno saopštavali: NATO – ne, međunarodne vojne snage na Kosovu – ne. Izvršena je, na najvišem nivou promocija knjige "Iz krize u reforme", predsjednika vlade Srbije; osuđeni su na po pet mjeseci zatvora jedan glavni urednik i dva novinara u sudskom postupku koji nije ni dokazao, niti dokazivao njihovu krivicu; objavljene su i potjernice (među ostalima) za trojicom kosovskih Albanaca koji su članovi kosovsko-albanske delegacije u *Rambujeu 1*. (Valjda su i potjernice bile na početku – jer ovi su suđeni i osuđeni još prije dvije godine). Uspješno su narušeni odnosi sa Makedonijom, ali i sa onim balkanskim susjedima koji su ponudili da njihovi parlamentarci dođu i razgovaraju u Beogradu o rješenju za kosovsku krizu. S njima "nije imao ko da razgovara". Ostalo je i nejasno šta oni hoće, kad je Kosmet "naše unutrašnje pitanje". Uostalom, zašto se ti odnosi sa drugima ne bi malo i poremetili – kada su odnosi unutar federacije sa Crnom Gorom, dovedeni do kritične tačke. Ostaje nejasno samo "kako uskoro može nastati zajednica balkanskih naroda"? No, sve je to sanirano posjetom ministra spoljnih poslova SRJ Belorusiji!

Kosovsko-albanska strana je povukla dva poteza koji imaju naboj balkanske vještine. Odstranjeno je (ako je) tvrdo krilo koje je personifikovao Adem Demači. Ostaje da se vidi koliko je to refleks

borbe za prevlast nad kosovsko-albanskim nacionalnim pokretom, a koliko ozbi-ljan politički rez. Oni su se, takođe, značajno približili prihvatanju/ potpisivanju sporazuma iz Rambujea "u paketu". Nijesu, doduše to još uradili iako su najavljivali pa su uspjeli da razočaraju i najdosljednije podržavaoce na strani.

Kosmet krvari na obje strane. Magla u kojoj se sve događa je gusta. Pokušaji da se kroz nju vidi izlaz, a gledaju i "patrioti" i "izdajnici", prečesto su frustrirajući. Ima li kraja tzv. jugo-krizi? Jer, kažu mnogi analitičari, ovo je njen završni čin, iako, po svemu sudeći, može potrajati. Pokušaj koji ovdje slijedi je takav – ne skida maglu. Politički sporazum o budućem statusu Kosmeta je, ustvari, već postignut. Istini za volju, ovdje je zvanično proglašen za nepostojeći. Nije nam predočeno šta je onda postojeći. Pa valjda je nešto postignuto onim papirićima koji su kružili neprekidno u Rambujeu, kako nas je obavijestio Predsjednik Srbije. Opet magla! Znamo samo da nećemo NATO, niti strane trupe na Kosovu. Da li je dovoljno danas da fišek bude odgovor veziru? Da li je to zaista jedini mogući odgovor? U svakom slučaju, jasno je da je strano vojno prisustvo na Kosovu čvorište, kao i da će biti i u pregovaračkoj etapi koja sutra počinje. Albanska strana dolazak NATO smatra uslovom svih uslova. U tome vide garanciju, ali, možda još važnije, to traže, jer druga strana to neće. Nijesu još potpisali sporazum, jer strahuju od nagodbe Milošević – Zapad. Državno-srpska strana neće NATO, ne toliko zbog principa kojima se svo vrijeme busa u prsa, već upravo zato što to Albanci hoće. Kontakt-grupa i posebno SAD, ne vjeruju da je budući sporazum uopšte moguće primijeniti bez takvog vojnog nadzora. Razlike oko ovoga postoje i unutar Kontakt-grupe, kao i unutar evro-atlantske alijanse, ali i između Rusije i Zapada. Da sve bude "jednostavnije", razlike postoje i između američke administracije i njenog Kongresa. Kad se sve to pažljivije analizira, postaje jasno da potrebu međunarodnog učešća u primjeni sporazuma niko ne osporava, čak ni vojnog – osim srpsko-jugoslovenske strane. Za Evropljane, bar neke i važne, to može biti pitanje forme a ne sadržaja. Za Ruse to je samo uslovljeno prihvatanjem od strane SRJ kao suverene države, ali postoji i njihova spremnost da u tome učestvuju. Rusi ovaj stav čak toliko ponavljaju da počinje da liči na poziv da se to u Beogradu i prihvati. Rasplet slijedi. Vjerovatno brzo. Svi imaju interesa da se ukupno stanje stabilizuje. Pa voljeli neki u Beogradu, a i na Kosovu, taj interes, ili ne. Holbruk je svoju prošlonedjeljnu misiju završio javnom konstatacijom da Beograd ulazi u konfrontaciju sa Zapadom, čak da je

već u toj konfrontaciji i da je moguć "veći rat". I on se je, međutim, okrenuo sutrašnjem danu – *Rambujeu 2*, kao i svi ostali. Poček – i dalje.

Pobjeda, 14. mart 1999.

KRAJ RAMBUJEJA U PARIZU

Završen je, i to neuspjehom, "Rambuđe 2". Nije, međutim, jasno do kraja da li će, a još manje kada će – biti nastavak? "Pregovori su suspendovani, ali ne i prekinuti". "Ostavljeno je vrijeme da se srpska strana predomisli". To vrijeme je kratko i Zapad očekuje "neposredno i brzo angažovanje gospodina Miloševića".

U Parizu su, ipak, dati odgovori na neka pitanja, na neka se očekuju, a neka će, vjerovatno, još ostati bez odgovora. Delegacija kosovskih Albanaca potpisala je sporazum. Svoje potpise su stavili i posrednici Hil i Petrič. Sve u prisustvu ministara inostranih poslova Francuske i Velike Britanije, Vedrina i Kuka, kao svjedoka i predstavnika Kontakt-grupe. Treći posrednik, Majorski je prisustvovao ali nije potpisao, jer nije vidio svrhu jednostranog potpisivanja sporazuma.

Državna delegacija Srbije potpisala je, takođe, ali – svoj nacrt sporazuma koji je, kao neprihvatljiv "zbirni amandman" na nacrt Rambuđeovskog sporazuma – odbijen u cjelini od strane međunarodnih posrednika.

Pregovori, bez direktnih susreta strana u sporu (što i nije potpuna novina u istoriji pregovaranja) unaprijeđeni su jednom stvarnom inovacijom: svaka strana potpisuje tekst svog sporazuma!? Rezultat: dva teksta, svaki sa potpisom samo jedne, razumije se "one druge" strane!

Utvrđivanje pozicija za nastavak pregovora? Kraj pregovaranja? U svakom slučaju, cilj i domet ovih pregovaračkih poluinovacija i inovacija različit je za svaku od tri strane: za srpsko-jugoslovensku, za albansko-kosovsku i za međunarodno-posredničku. Srpska je izolovanija nego prije: potpisani sopstveni sporazum u sopstvenom prisustvu je paradigma izolacije i samoizolacije; albanska je ojačana i postala je samouvjerenija ("mi smo završili svoj dio posla"), a posrednička – koja je, na izvjestan način, sama sebi postavila ultimatum "ili-ili", svjesna da sporazum nije postignut, sada

je u nedoumici za koje, "ili" da se opredijeli: Novi pregovori uz prethodni novi ultimatum gospodinu Miloševiću i sebi, ili prelazak na upotrebu vojne sile (što pogoršavanje situacije na samom Kosovu a posebno povlačenje verifikatora može ubrzati).

Poslije pariske runde pregovora – imamo još neke odgovore. Sad znamo da je "široka autonomija" (termin koji je koristila srpska strana u svojim javnim izjavama, tokom pregovaranja) ustvari, samouprava, iako se, bar sa pravne tačke gledišta, te dvije stvari teško mogu poistovjetiti. Naime, dokument koji je potpisala državna delegacija zove se "Sporazum o samoupravi na Kosmetu", a samouprava se u tom tekstu kvalifikuje kao "suštinska". Možemo se pitati zašto takav (ili sličan) dokument nije ponuđen ranije, bar u proteklih tri godine od Dejtona, dok su kosovski problemi još bili uvažavani kao "naše unutrašnje pitanje", ili bar, u protekloj godini – dok su po štampi kružili nedemantovani nacrti sporazuma o autonomiji, a kosovska kriza se razgarala – već sada, kada je cijela kriza internacionalizovana u potpunosti.

Međunarodni posrednici smatraju da je to revizija 70 odsto dogovorenoga u Rambuđeju, dok se istovremeno saznaje, na bazi izjava ruskih predstavnika ruskoj štampi, da je tekst nacrta sporazuma na kome se baziraju i Rambuđe i Pariz, uručen još u drugoj polovini februara, ne samo kosovsko-albanskoj strani, već i državno-srpskoj!

Osim toga, ruski ministar inostranih poslova Ivanov savjetovao je, koliko juče, srpsko-jugoslovenskoj strani da potpiše u Parizu ponuđeni sporazum o Kosovu. Razumije se da bi Rusi i dalje bili i biće protiv primjene sile. To je ruska "iračka formula" koja, istina, ne sprečava bombardovanje.

Kada je riječ o Rusima, vrijedi podsjetiti se njihovog reagovanja, ovih dana, na širenje NATO na Istok – prijemom Mađarske, Češke i Poljske. Ostajući jasno i glasno protiv tog širenja NATO, Jeljcinovo Ministarstvo inostranih poslova, u zvaničnom saopštenju, poručuje da će Rusija ostati dosljedna razvoju odnosa sa tom vojnom organizacijom i saradnji u okviru savjeta Rusija-NATO. Jer je, kažu, saradnja najbolji način za prevazilaženje razlika.

U Beogradu se nastavlja politika inata. SAD, njihovi predstavnici i posrednici, direktno su, a ostali sa Zapada indirektno, proglašeni za prevarante i poručuje im se da "Kosovo mogu uzeti, ali samo silom"! Kao da ih pozivaju da to učine!

U tome su jedinstveni lideri vladajućih stranaka – Milošević, Šešelj, Drašković i Bulatović, dok se istovremeno pojačava pritisak na

nezavisne javne medije u Srbiji i na reformsku vlast u Crnoj Gori. Zatražena je i zaštita od NATO – kod Savjeta bezbjednosti UN i od OEBS, koji su, međutim, već počeli povlačenje svojih verifikatora sa Kosova.

Kao odgovor na sve – srbijanska i krnja savezna vlada podržavaju rad i držanje svoje delegacije u Parizu. Postoji još jedan primjer vrijedan razmišljanja, o kome se takođe pisalo u našoj štampi. Sjeverna Koreja je – poslije duge primjene politike inata – učinila kompromis, pa je prihvatila nadzor SAD nad svojim nuklearnim postrojenjem (reaktor) u zamjenu za pomoć u uzgajanju krompira! Izbor i uzor imamo!

Ukupna situacija danas nije pat-situacija, kako su je neki analitičari odmah okvalifikovali. Ona je ćor-sokak! Iz pat-situacija nema izlaza! Iz ćorsokaka ima! Iz ćorsokaka se izlazi rušenjem zida (a zna se i ko bi to radio), ili mijenjanjem pravca kretanja – a zna se ko i to treba da uradi.

Niko glavom nije srušio zid – pa nastavio dalje, ali glavom se, pored ostaloga – određuje pravac kretanja!

Pobjeda, 21. mart 1999.

NALIČJE TRI KOSOVSKE POBEDE

Kosovska kriza je daleko od rešenja. Možda je i dalje nego što je bila. Juna prošle godine predajom Kosmeta na upravu međunarodnim vojnim snagama (u kojima supstancijalnu ulogu ima NATO), i povlačenjem svih srpsko-jugoslovenskih oružanih snaga i struktura vlasti (kumanovski Vojno-tehnički sporazum i Rezolucija Saveta bezbednosti UN 1244), završena je samo jedna njena etapa, što je svaka strana proglasila za sopstvenu pobjedu. Sad, devet meseci posle tih samoproklamovanih pobjeda, možemo da vidimo svu dubinu njihovog naličja – svih zajedno i svake pojedinačno. Kriza traje, a njeno trajanje u vremenu i prostoru samo je dobilo neke nove oblike i neke nove pravce. Možda će izgledati paradoksalno u odnosu na deklarisanu ciljevu svih učesnika ove krize, a nije, ako konstatujemo da su njena složenost i slojevitost, koje se još uvek nezadrživo slivaju u produženu kosovsku tragediju, rezultat delovanja njenih neposrednih učesnika koji nisu imali dovoljno političke volje (izgleda da nisu ni želeli da je imaju) da minimume svojih maksimuma pretvore u kompromis, ali i onih snaga koje su nastojale da te aktere usmere, da posreduju i na kraju nametnu rešenja, što je i učinjeno ("šatl diplomatija" koja je još sa Dejtonskim sporazumom prerasla u "diplomatiju nametanja" upotrebom nasilja vojno-tehnološke moći i nadmoći kao odgovor na već izvršeno nasilje).

Sva nastojanja da se pitanje i problem Kosmeta objasni "vekovnom mržnjom" i nemogućnošću zajedničkog ili uporednog života, jednostranim tumačenjem istorijskih ili etničkih prava – sve su to uglavnom opravdavanja maksimalističkih zahteva i ciljeva jedne ili druge strane, a prečesto olako prihvatana od trećih faktora ovog kriznog žarišta Balkana i Evrope. U najmanju ruku to su brzopleto, a često ciljano prihvaćena tumačenja dramatičnih i tragičnih istorijskih geopolitičkih promena na Balkanu u sklopu globalnih i dubokih evropskih promena, koje su tako neštedimice, kao i na početku XX veka zalivene krvlju u ime ideala "svetog trojstva": etnosa, teritorije i

države. Zato se, zbog balkanskog poimanja društvenih i političkih promena i posebno zbog načina njihovog "izvođenja", danas se njegovi prostori nalaze pod međunarodnim protektoratom (Bosna i Hercegovina i Kosovo), ili pod međunarodnim nadzorom različitih stepena (Srbija, Crna Gora, Albanija), odnosno pod međunarodnim patronatom (Makedonija, Bugarska, Rumunija). U sve tri varijante sa istim ciljem: stabilizacija ukupnog prostora i njegovo priključenje magistralnim pravcima razvoja u "ostatku" Evrope. Za balkanske prostore i njihove ljude, naročito za Srbe i Albance, još nije završen ni XIX a kamoli XX vek.

U međuvremenu, Kosovo kao krizno žarište, ali i kao pojam, s obzirom na ukupne posledice, ali i na način njegovog dosadašnjeg rešavanja i njegove posledice, postalo je pojam-međaš u trostrukom smislu. Prvo, za samo Kosovo, jer ono više nikad neće biti što je bilo; drugo, za Srbiju i Jugoslaviju, jer, kako god se konačno reši, to će imati svoje posledice na obe; i konačno, treće, ovo krizno žarište direktno se odražava na dalje oblikovanje odnosa u samoj evroatlantskoj alijansi, zatim između nje i evropske integracije, kao i između njih i drugih vodećih zemalja u svetskoj zajednici, potvrđujući da se u globalnim razmerama odvija neumitni, iako spori proces multipolarizacije u međunarodnim odnosima. Neke zemlje su se osetile čak podstaknute da ponovo razmotre svoje vojne doktrine, a neke razmišljaju o programima i projektovanju antiraketnih sistema (da li je to nagoveštaj nove trke u naoružavanju?).

I

Vrhunac već odavno poražene, i unutra i napolju, a interesima Srbije i Jugoslavije i njihovih građana i naroda suprotne politike, predstavlja političko-vojni poraz kosovske politike Slobodana Miloševića i njegovog režima. Ta politika je kosovskom avanturom dovela do novog i još dubljeg sunovrata države, naroda i građana. Njeni rezultati su novi i dublji pad već osiromašene privrede i stanovništva, razaranje i ljudske žrtve, još dublja međunarodna izolacija Srbije i Jugoslavije i potpuna unutrašnja podela na narod i građane koji očekuju i traže ozbiljne, korenite promene i na vlast koja i pored gubitka legitimiteta, i dalje hoće da vlada pa u tom cilju ubrzano postaje sve represivnija u svim svojim funkcijama. Preostalo je još jedino da izazove samouništavanje i sebe i gradajna putem nove

kosovske avanture ili građanskog rata i oružanog sukoba unutar Srbije i Jugoslavije.

Glavni generator stanja na Kosovu i Metohiji, u Srbiji, u odnosima sa drugom federalnom jedinicom – Crnom Gorom, urušavanja privrede, kao i gubljenja međunarodnog prestiža – bio je i ostaje vladajući režim u Srbiji, razarajući sve čega se dotakao, gubeći sve što je branio i proglašavajući sve to za pobeđe svoje politike. Sam po sebi, problem Kosova, posmatran istorijski, nije stvorio današnji srpsko-jugoslovenski režim i njegov tvorac. On je stariji od sve tri jugoslovenske i sve tri albanske države. Šta više, on je kao problem i ranije bivao internacionalizovan. Postojeći srpski režim sa politikom prema Kosovu i na Kosovu samo je produbio problem i doveo do razarajućeg učinka i za državu i za Kosovo. Ostala mu je samo "tapija na Kosovo" sa kojom jedino može da maše, što i čini. Desetogodišnje držanje Kosova i Metohije pod posebnom upravom i stalnom raznovrsnom represijom, odbijanje demokratskog rešenja za Kosmet, direktna zloupotreba Pokrajine i njenih građana u cilju osiguranja izbornih prednosti na svim do sad održanim izborima u Srbiji i Jugoslaviji, uz uporno odbijanje saradnje sa međunarodnom zajednicom u rešavanju kosovske krize i, konačno uvođenje zemlje i naroda u kosovski rat 1998-1999. godine, koncentrisani su izraz i paradigma pogrešne, po rezultatima katastrofalne politike koja je vođena celu jednu deceniju, pa i duže, dovodeći do sunovrata zemlje, njenih građana, a posebno Srbije i srpskog naroda u ime kojih je ta i takva politika i vođena. Kosmet je danas "unutrašnje pitanje" Srbije i Jugoslavije samo politički. Internacionalizacija je više nego potpuna: politička, diplomatska i vojna. Zatvaranje očiju pred realnostima Evrope i sveta, pred društvenopolitičkim i ekonomskim promenama, zaustalvanje i sprečavanje tih promena nije nikad bilo besplatno, a sve je skuplje što duže traje. Miloševićeva kosovska "pobeda" sada je novi razlog za novo odlaganje, zapravo za sprečavanje bilo kakvih promena kompatibilnih sa savremenom Evropom.

II

Nacionalno-političke snage kosovskih Albanaca, svesne da predvode autentični nacionalni pokret, ispoljile su ne malu zatvorenost za realnosti današnje Evrope i sveta, za realnosti bližeg i daljeg okruženja. U uslovima istorijskih društvenih i političkih promena na starom kontinentu i u regionu, odlučili su se na kraju XX za program

tog pokreta iz XIX veka, za nezavisnost Kosova kao etapni cilj do stvaranja jedinstvene države za sve Albance na Balkanu. Nacionalno pitanje kao demokratsko, poistovetili su sa teritorijalnim i tako postali pobornici promena državnih granica u današnjoj Evropi i to na njenom najturbulentnijem prostoru. Transponovali su katastrofalnu zabludu srpskog režima i dobrog dela srpske intelektualne elite o "svim Srbima u jednoj državi" koju je srpski narod, gde god se nalazio, već platio, i to preksupo, a plaćaće je sve dok njegove političke snage, a posebno vladajuće, ne usvoje stav da se svako nacionalno pitanje, uključujući i albansko i srpsko, može rešavati samo kao demokratsko i samo demokratskim sredstvima. Albanski narod na Kosmetu i njegova politička elita, a posebno vodeće strukture, danas su u gotovo istoj situaciji i pred njima stoji isti problem i ista potreba.

Nikad u svojoj modernoj, pa ni u ranijoj istoriji nisu svi Srbi, kao ni svi Albanci živeli u jednoj, "svojoj" državi (izuzetak su za Srbe prva i druga Jugoslavija, ukupno sedamdeset godina, a za Albance državna tvorevina nastala kao rezultat italijanskog osvajanja istočnog i jugoistočnog Jadrana u toku Drugog svetskog rata, ukupno četiri godine). Uvek je prostiranje i jednog i drugog naroda bilo teritorijalno šire od teritorijalnog prostiranja njihovih država. U savremenim evropskim i regionalnim uslovima postaviti kao cilj nacionalnog pokreta njegovu državotvornost, apsolutizovati pravo na samoopredeljenje i identifikovati ga sa pravom na teritorijalno otcepljenje, vodi direktno u krvave etničke i građanske ratove koji proizvode posledice za daleko šire prostore, teritorijalno i politički, nego što su teritorije u pitanju. Posle ratova u Hrvatskoj, zatim u Bosni i Hercegovini, to je, valjda, ubedljivo pokazao i kosovski rat. Pojava i delovanje vojnog krila kosovsko-albanskog nacionalnog pokreta – Oslobođilačke vojske Kosova inače, nije neočekivana i nije prvi put u dugom trajanju albanskog nacionalnog pokreta ispunjenom usponima i padovima. Način delovanja OVK koji se kreće u rasponu od terorizma preko gerile i opet do terorizma i nasilja, uz savezništvo sa albanskim krimogenim sredinama i na Kosovu i u samoj Albaniji, njegovo uporno marginalizovanje albanskih demokratskih, umerenih i civilnih snaga i njihove elite, progon i izgon Srba i drugog nealbanskog stanovništva, ugrozili su, međutim, demokratska obeležja i ciljeve ovog pokreta i uvele ga u još jednu političko-društvenu zamku u koju su ušli i srpski režim i njegov tvorac: "Prvo država, pa onda demokratija". Primena ove maksime i strategije koju ona nudi, a čija je suština prvo vlast u ime sopstvenog etnosa i nad tim etnosom, pa onda sve drugo, traje u

Srbiji i danas reprodukujući sve izolovaniju državu i sve beznadežniji narod. Ovakva strategija i taktika OVK, ovakva njena politika, rođena je iz frustracije kosovsko-albanskog nacionalnog pokreta nastale u raskoraku između njegovih ambicija i realnih, objektivnih mogućnosti za njihovo ostvarenje. Represija srpskog režima na Kosmetu, radikalizovane struje u tom pokretu kao i riskantna taktika nekih međunarodnih posrednika, bili su samo babice pri tom rađanju.

III

Odgovor međunarodne zajednice i njenih čelnih članica, posle albanskog prihvatanja i srpskog odbijanja rambujevskog sporazuma, na Miloševićevo generisanje krize i rata koji su pretili da se preliju i van prostora Kosmeta, teško se može svesti u politički racionalne i plodotvorne. Taj i takav odgovor je konačno zaustavio oružane operacije između srpsko-jugoslovenskih oružanih snaga i OVK, doveo do potpunog izlaska prvih sa teritorije Kosmeta, omogućio povratak stotina hiljada albanskih izbeglica (što je u početku više ličilo na stampedo ovih, samo sad u obrnutom smeru, preko potpuno neobezbeđenih državnih granica) i uspostavio vojnu i civilnu međunarodnu upravu nad Kosmetom.

Međutim, odgovor u vidu vojno-vazduhoplovnih udara evroatlantske alijanse, i to bez prethodne saglasnosti međunarodne zajednice posredstvom Ujedinjenih nacija i Saveta bezbednosti, koji je, uz to obuhvatio i dejstva po civilnim objektima i infrastrukturi za potrebe civilnog stanovništva, izazivajući civilne žrtve i nesrazmerna razaranja, postao je i još će dugo biti događaj i postupak sa veoma značajnim posledicama na odnose u Evropi i svetu, u njihovim političkim kao i akademskim krugovima, ali i u širokoj javnosti. Takav odgovor nije raspleo kosovski čvor, niti je to mogao. Što se sporije i protivrečnije sa proklamovanim ciljevima same vojne intervencije kao i sadržajem Rezolucije Saveta bezbednosti UN 1244, odvija kosovski mirovni proces, ovakve procene su sve glasnije u javnim i političkim krugovima u Evropi i svetu, pa i u samim SAD.

Naknadne ocene i kritička razmatranja delovanja evroatlantske alijanse, koja su se, pojavila još u vreme njenog najavljanja kao i njenog toka, izazvale su ozbiljne frikcije i razlike, posebno između SAD/NATO i Rusije, kao i između Kine i SAD, ostale su u okvirima partnerstva kojim je odavno zamenjena međusobna konfrontacija, a sad se realpolitički postepeno premošćavaju. Poseban značaj,

međutim, dobijaju kritike i kritička razmatranja u političkoj javnosti i akademskim krugovima u zapadnim zemljama. One imaju dva izvorišta koja se međusobno prepliću. Jedan je legalistički i oslanja se na međunarodni poredak i sistem Ujedinjenih nacija, a polazi od kompetencija ove univerzalne međunarodne organizacije i međunarodnog prava. Svodi se na pitanje odnosa državnog suvereniteta i ljudskih prava u slučajevima njihovog masovnog i masivnog kršenja (nasilje, etničko čišćenje, "unutrašnja agresija", prekomerna upotreba sile od strane države). Drugi je humanitarni, a za središte ima pitanje da li se sme radi sprečavanja jedne izazvati druga humanitarna nesreća i uzima u obzir razmere civilnih žrtava i materijalnog razaranja nasilnog, oružanog sprečavanja humanitarnih nesreća. Postavlja se i pitanje šta su sve bili pravi, stvarni ciljevi intervencije NATO.

Razvoj na samom Kosmetu posle ulaska KFOR i formiranja UNMIK već je, *de facto*, postavio pitanje svrsishodnosti oružane intervencije na Kosovu i u Jugoslaviji, a u nekim zapadno-evropskim zemljama se postavlja i pitanje uloge i potrebe za tzv. "novim NATO" i registruje porast odbojnosti prema SAD u javnosti nekih od tih zemalja, kao i u delu zemalja tzv. trećeg sveta. Nijedno od pomenutih kritičkih razmatranja, međutim, kojima se teško može osporiti ozbiljnost i utemeljenost, ne odriče potrebu tzv. humanitarnih intervencija, niti na bilo koji način implicira odbranu oficijelne politike Srbije i njene političko-intelektualne elite, kako to prorežimska propaganda uporno dokazuje. Naprotiv, ta razmatranja su u apsolutnoj većini slučajeva praćena kritičkim ograđivanjem i otvorenom kritikom srpske kosovske politike i, uopšte, politike srpskog režima u poslednjoj deceniji. Ove naknadne kritičke procene ne umanjuju odgovornost niti oslobađaju od nje domaći režim i njegove tvorce, utoliko pre što su ovi imali dovoljno uverljivih signala, čak i svedočanstava, da je oružana intervencija evroatlantske alijanse realna pretnja. O tome, uostalom, svedoče i neke izjave iz obe srpske vlade – republičke i savezne ("Protiv NATO nemamo šansi, ali se moramo boriti" – jedan potpredsednik savezne vlade, ili, posle konačnog neuspeha pariskih pregovora, "Que sera, sera" – predsednik Republike Srbije).

IV

Posle devetomesečnog perioda "mira", situacijom na Kosovu nije niko više zadovoljan. Ni srpska ni albanska strana, a ni međunarodna zajednica.

1. I pored vojnog, političkog i civilnog prisustva međunarodne zajednice na Kosovu, nasilje na ovom prostoru nije zaustavljeno, bezbednost građana nije osigurana, proganjanje i izgon srpskog i drugog nealbanskog stanovništva i otvorenog terora nad njim od strane ekstremnih i radikalizovanih Albanaca i dalje traje pretvorivši se u otvoreno etničko čišćenje. Represija srpskog režima nad albanskim stanovništvom, zamenjena je širokom i javnom represijom nad nealbanskim, pa čak i nad "nelojalnim" Albancima. Kako je potonji razvoj pokazao, OVK nije demilitarizovana (predaja oružja i stvaranje tzv. Korpusa odbrane Kosova), a nije ni razoružana (u upotrebi su, u najnovijim oružanim incidentima svi kalibri i vrste pešadijskog naoružanja). Pojava i delovanje navodne "lokalne" OVK u tampon zoni na jugu Srbije, potvrđuje da je OVK samo reorganizovana i pregrupisana i da se nalazi na "novim zadacima". U međuvremenu preuzela je lokalnu vlast, posebno u seoskim, ali i manjim gradskim celinama. U nekim područjima i mestima vlast je "privatizovana" od strane radikalizovanih grupa i mafije pa dolazi i do lokalnih međusobnih sukobljavanja. Stvorene su opet paralelne strukture vlasti na Kosmetu, samo sad paralelne vojnoj, policijskoj i civilnoj vlasti međunarodne zajednice. Bivši (?) pripadnici OVK i neki njeni bivši (?) čelnici, a sad politički predstavnici u privremenim organima međunarodne civilne vlasti, daju izjave u rasponu od verbalnog javnog zalaganja za multietničko i demokratsko Kosovo, do onih kojima se podstiču akcije i politika koje to praktično onemogućavaju. Zato može i dalje da traje teror i etničko čišćenje, a dospelo se i do oružanih incidenata u tampon-zoni na srbijanskom jugu (Preševo, Bujanovac, Medveđa), koja je postala bremenita novim oružanim sukobima, što i albanska strana koristi za svoje taktičke i strateške ciljeve.

Civilna uprava Ujedinjenih nacija, nezadovoljna sopstvenim učinkom, ali i podrškom UN, zapravo podrškom od strane velikih sila i glavnih faktora međunarodne zajednice, uglavnom zahteva podršku i sredstva za rad, i njihovim nedostatkom objašnjava svoju nemoć i aktuelnu situaciju, donosi arbitrarne odluke bez dovoljno konsultovanja sa predstavnicima nacionalnih zajednica, osim sa albanskim. Nakon obnavljanja elementarnih komunalnih sistema, monetarnih mera, projektuje lične karte i pasoše za građane Kosova. Formirano je i Privremeno administrativno veće Kosova bez učešća

Srba koji to odbijaju zbog odsustva elementarnih bezbednosnih uslova. Suočena sa realnom situacijom, njenim daljim komplikovanjem i nastavkom nasilja, civilna uprava izlazi sa idejom o rešavanju političkog statusa Kosova kao da je to "čarobni štapić" za sve nedaće koje su snašle i Kosovo i međunarodnu upravu, dok predstavnici OEBS povremeno "prete" popisom stanovništva, kao da su za sve to sazreli uslovi, kao da su ispitani i utvrđeni stavovi u vezi sa statusom Kosova u regionu, posebno stavovi Srbije, Crne Gore, Makedonije, Albanije... Sve u svemu, civilna, a i vojna uprava Kosmeta kao da se više bave albanskim pitanjem na Balkanu, nego Kosovom kao pitanjem regionalne stabilnosti i mira; kao nacionalnim pitanjem većinskog stanovništva umesto kao pitanjem koje demokratskim rešenjima, na osnovama i u okviru Rezolucije SB UN 1244, treba da stabilizuje Balkan. Održavanje sadašnje situacije, objektivno, ide u prilog jedino Miloševiću i Tačiju, svakom iz njegovih razloga. Ostaje bez dovoljno jasnog odgovora pitanje, koliko je to jasno centrima međunarodne moći koji stoje iza civilne i vojne uprave na Kosmetu.

2. Pozicija zvanične srpsko-jugoslovenske vlasti, njenih političkih, vojnih i propagandnih struktura i oslonaca, prerasla je u "nastavak rata drugim sredstvima". Iza takve pozicije stoji potreba da se domaćoj javnosti dokazuje i dokaže kako je ona jedina u stanju da zastupa i brani interese Srbije i Jugoslavije i to sa jedino mogućih pozicija: suprotstavljanja međunarodnom prisustvu na Kosmetu (koje je, inače, prethodno prihvaćeno). Zato kritika i verbalni napadi na međunarodnu civilnu i vojnu upravu dobijaju smisao zalaganja za povratak na prethodno stanje – *status quo ante bellum*. Ta situacija je odavno promenjena, a sve je u kretanju koje ne dozvoljava vraćanje natrag, pa ne odgovara ni kratkoročnim ciljevima aktuelne vlasti u Beogradu. Njen javni stav se, inače, prošetao od proglašavanja "pobede nad agresorom" i uveravanju domaće javnosti da su sačuvani suverenitet i teritorijalni integritet, da je sačuvano Kosovo (famozna "tapija") i uspeha kojim je "Ujedinjenim nacijama vraćena uloga koja im i pripada", na čemu se i dalje insistira, preko žestokih verbalnih napada na sve međunarodne organizacije i zapadne centre moći, do zahteva koji već dva puta ističe i sam Slobodan Milošević, da se svi ovi povuku sa Kosmeta i prepuste njemu da "sredimo situaciju, jer mi to možemo i imamo snage za to". Zahtev isto toliko realan kao što je bila realna i politika koja je Kosovo i Srbiju i dovela u današnje stanje, a ostvariv jedino putem konačnog i svesnog samouništanja svega što je još preostalo nakon svih poraznih pobeda njegovog režima.

Srbi na Kosmetu su nezadovoljni i ogorčeni jer su to oni isti ljudi kojima je Milošević obećao da "niko ne sme da ih bije", a sad su u izbeglištvu, a tek jedna trećina njih je ostala na Kosovu i to u izolovanim enklavama. Nastavljaju iseljavanje, a uz sve to još su i podeljeni međusobno. Vlasti iz Beograda su inicirale i organizovale Srpsku narodnu skupštinu koja je, zajedno sa svojim lokalnim ograncima (tamo gde ih ima), funkcionalizovana političkim potrebama i ciljevima režima u Beogradu, i odbija saradnju sa međunarodnim vlastima na Kosovu, kao što odbija saradnju i kritikuje u međuvremenu formirano Srpsko nacionalno veće, jedinu organizaciju koju su Srbi na Kosovu formirali sami za sebe, a uz to jedinu koju predstavnici međunarodne zajednice na Kosovu i van njega prihvataju kao sagovornika i partnera.

Srpska demokratska opozicija, već po definiciji jer je opozicija a ne vlast, malo šta može da učini osim pružanja političke podrške srpskom i nealbanskom stanovništvu. Ta podrška je s punim opravdanjem i razlogom usmerena nerežimskom, autohtono nastalom Srpskom nacionalnom veću. Podržava stav Veća o potrebi saradnje sa međunarodnim vlastima na Kosmetu i stvaranju bezbednosnih uslova za njihov ostanak i opstanak, kao i povratak svih izbeglica. Ustvari, demokratska opozicija i Veće dele uverenje da samo promenjena i demokratizovana Srbija i Jugoslavija može i treba da bude okvir za rešavanje kosovske krize, kao i odnosa između dve federalne jedinice – Srbije i Crne Gore. To je i osnova na kojoj Veće učestvuje u objedinjavanju demokratske opozicije Srbije i njenim aktivnostima. U samoj opoziciji, međutim, manifestuju se određene razlike od kojih je u javnosti najvidljivije to što pojedine demokratsko-nacionalne stranke u svojim javnim istupanjima (izjave, saopštenja) kao da se takmiče u oštirini stavova i kritike međunarodnih vlasti na Kosovu sa režimskim stavovima i kritikom i njihovim glasilima, što teško može biti stvarna podrška snagama Srba i nealbanskog stanovništva koje je ostalo na Kosmetu i koje u saradnji sa međunarodnim vlastima, s pravom vide svoj pravi interes i put sopstvenog opstanka. O tim izjavama dovoljno govori već i činjenica da one u delovima, ili u celini redovno dobijaju prostor i vreme na prorežimskim medijima informisanja, i to uprkos tome što su i te stranke svrstane među "janičare" i "sluge NATO". Stiče se utisak da demokratska opozicija, odnosno njen deo "kaska" za politikom režima, umesto da nudi alternativu. Da li je to recidiv već ranije viđenog "kaskanja" za Miloševićevim "nacionalnim i državnim

programom" koji je tako tragično demonstriran i ubedljivo poražen u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini?!

3. OVK i radikalizovane nacionalističke snage kosmetskih Albanaca, takođe, su nezadovoljne. Za njihov zamah dobijen vojnom intervencijom NATO, što su doživeli kao savezništvo (a objektivno je to i bilo) i svoj povratak na Kosovo, što su sve doživeli kao svoju odlučujuću vojno-političku pobjedu (što je teško osporavati) u "maršu" ka strateškom cilju, postale su nestrpljive da ga što pre ostvare: potpuno preuzimanje vlasti na Kosovu i nastavak "oslobađanja vekovnih albanskih prostora" i u "okolini" Kosova. Taj proces, po njihovim procenama, ide isuviše sporo, i to u vreme i pod okolnostima koje cene kao istorijsku priliku. Na takve procene albanske strane utiče više faktora. Glavni su – odsustvo razvijene strategije međunarodne zajednice, posebno NATO, UN i EU za stabilizovanje prilika na samom Kosovu i kolebanja oko dosledne primene Rezolucije UN 1244; zatim, kretanja u samoj Srbiji koja su pregnantna očekivanjem promena iako je njihovo ostvarivanje još uvek u obrnutoj proporciji sa tim očekivanjima (dosadašnja sterilnost nastojanja opozicije i građana koji međusobno još ne korespondiraju na pravi način); i, na kraju, stav izolacije režima u Beogradu i samog Miloševića od strane međunarodne zajednice (ponašanje zemalja u neposrednom okruženju, pritisak Zapada na Tiranu da se uzdrži od mešanja i aspiracija OVK, porast nezadovoljstva u evropskim i vanevropskim centrima moći ponašanjem "nepostojeće" OVK). Te opšte okolnosti izazivaju žurbu albanske strane i njenih političkih i vojnih predstavnika da se što pre primaknu strateškom cilju pre neminovnih, kad god bile, promena u samoj Srbiji i Jugoslaviji, jer bi taj preobražaj i stabilizacija bili najozbiljniji ograničavajući faktor za radikalizovane, a preživjele i odbačene retrogradne ideje, politički program i njihovu primenu. To je osnova na kojoj počivaju ambicije radikalizovanog nacionalizma kosovsko-albanske strane da još pre izbora (lokalnih i opštih) na Kosmetu stvore i učvrste pozicije koje će automatski obezbediti preuzimanje pune političke i druge vlasti, kako na lokalnom, tako i na pokrajinskom nivou. U takvim okolnostima taktika albanskih "pobednika", čija je suština nastojanje da se međunarodna uprava (KFOR, UNMIK, PAVK), kao i domaća opozicija (umerene snage, nevladin i građanski sektor albanskog društva) stavi pred svršen čin, postaje logična i po cenu sukobljavanja (političkog, ali i nasilnog) sa "spoljnim saveznicom".

V

Sadašnja kosovska situacija je vrlo složena. Nestabilna je, čak kritična, jer ostaje bremenita novim "mini krizama" kakve su u procesu jugoslovenskog zapleta i raspleta po pravilu vodile u nove faze opšte krize, u nove oružane sukobe i ratove. Toga su svesni svi na Kosovu i oko, odnosno van njega, ali se prema toj realnosti različito odnose polazeći od različitih, pa i oprečnih ciljeva i interesa. Kosovska kriza u sadašnjoj fazi pruža osnov za zaključak da je na prekretnici: ili će se dalje komplikovati, vodeći u izbijanje oružanih sukoba, ili će se usmeriti ka stabilizaciji i smirivanju, što, za razliku od prve varijante, neće biti nimalo lako, nezavisno od subjektivnih želja i namera pojedinih učesnika.

Najnovija aktivnost međunarodne zajednice i njenih čelnih činioaca – velikih sila, već preduzeti i najavljeni koraci, ukazuju na dva pravca delovanja. Na samom Kosovu sa ciljem zaustavljanja i presecanja opasnog razvoja u pravcu "izvoza nasilja van Kosova" (posete američkih diplomata Rubina i Hila kao i predstavnika EU Solane i upozorenja koja su diskretno, ali i javno upućena političkim liderima Albanaca) i najavljeni sastanak već skoro zaboravljene Kontakt-grupe velikih sila za Kosovo (francuska inicijativa koju su svi prihvatili uključujući i Rusiju) uz protivljenje režima u Beogradu koji smatra da je Kosovo u isključivoj nadležnosti Saveta bezbednosti UN sa verovatnim ciljem da se reafirmiše dobnrao devalvirana Rezolucija 1244. i usvoji celovita i koherentna strategija za kosovsku krizu, upravo na osnovama te Rezolucije i stvore uslovi za političko rešavanje (na što ukazuje i ruski predlog u tri tačke).

Razvoj na Kosovu i oko njega pokazao je da su međunarodna zajednica, pre svega NATO, a zatim EU i UN preuzeli Kosovo bez prave i koherentne strategije, (što dovodi u pitanje njihova objašnjenja motiva, posebno evroatlanske alijanse, pa čak i ciljeva izvršene vojne intervencije), pa ih je posle okončanih ratnih dejstava više nosio tok događaja nego što su ih KFOR i UNMIK usmeravali. Zato je sad za njih suštinsko pitanje, ne samo odnos prema aktivnostima radikalizovanih i ekstremnih albanskih snaga na Kosovu, već i prema njihovoj politici i ciljevima koje te aktivnosti transparentno demonstriraju (nasilje koje traje, a vrši se već i prema "nelojalnim" Albancima, etničko čišćenje nealbanskog žvlja, poglavito Srba i Roma, "izvoz nasilja van Kosova" – kao da je nasilje normalna stvar na Kosovu!).

Odgovor na sve to još uvek nedostaje. Ni vojna ni civilna vlast na Kosovu ne uspeva (ako to želi i namerava, a nema ni ovlašćenja) da se oslobodi neugodnog "ratnog saveznika" (pravo vreme za to kao da je prošlo, što ovaj obilato koristi) niti njegove radikalizovane i nacionalističke politike i ciljeva. Međunarodna zajednica, a pre svega velike sile koje su od početka involvirane u rešavanje jugoslovenske krize dovedena je pred sličnu dilemu koja se postavljala na početku devedesetih godina: da li ići na dalje drobljenje Balkana, na dalje preoblikovanje njegove geopolitičke karte stvaranjem malih i nemoćnih, ali po ambicijama opasnih država, ili taj proces konačno zatvoriti i usmeriti ga na političko-ekonomsko i uopšte društveno-političko korespondiranje sa evropskim procesima. Odgovor na ovo pitanje ovaj put može biti presudan, ne samo za konačni status Kosova, za Srbiju i Jugoslaviju, već i za daleko šire, prvenstveno regionalne (Makedonija, Crna Gora, Grčka, Albanija), ali i za evropske prostore – politički i teritorijalno.

Ako se želi odrečan odgovor nije dovoljno zaustaviti dosadašnji, a još manje samo najnoviji tok događaja na Kosovu i oko njega. Taj tok se može izmeniti prvenstveno "civilizovanjem" navodno raspuštene i razoružane OVK i prebacivanjem težišta oslonca sa radikalizovanih i nacionalističkih, na umerene snage ukupnog društva bez obzira na etničku pripadnost, a pre svega na one snage u albanskom društvu koje su, nažalost, još u toku priprema za akciju NATO marginalizovane zarad "ratnih saveznika". Drugim rečima, ono što je nužno jeste ravnoteža umerenih snaga, a ne radikalizovanih i umerenih. Ova druga je nemoguća. Zar to dosadašnji razvoj, posle obustave ratnih dejstava i bombardovanja, nije potvrdio!

Manevri KFOR koji se ovih dana održavaju, očigledan su vojno-politički odgovor na nastalu situaciju na Kosmetu i oko njega, te demonstriraju više poruka: spremnost za delovanje na samom Kosmetu, odgovor na učestale izjave Miloševića i njegovog establišmenta (vojnog i političkog) o povratku Vojske Jugoslavije na Kosovo, ali i na zaoštavanje stanja u odnosima Beograda i Podgorice. U svakom slučaju, radi se o porukama upozorenja i prevencije mogućeg razvoja u pravcu oružanih sukoba u bilo kojoj od navedenih varijanti. Kao taktički potez i prevencija, ovi manevri mogu biti korisni. Međutim, strategija za rešavanje kosovskog kriznog žarišta koje ne samo da traje, već preči i da se razvije dalje i proširi morala bi da bude u okvirima i na osnovama Rezolucije SB UN 1244, koja je već počela

da bleđi upravo zbog nedostatka takve strategije međunarodne zajednice i njene uprave, što je i njih dovelo na ivicu kredibiliteta.

Stabilizovanje prilika, pre svega bezbednosti i mira za sve građane i sve etničke zajednice, stvaranje uslova za povratak svih izbeglica, uvođenje zakonitosti i funkcionisanje pravosuđa – sve su to bazični elementi bilo kakvog i kolikog smirivanja i mira, ali i preduslov funkcionisanja svake pa i međunarodne, privremene ili bilo kakve uprave Kosovom. Istovremeno, bili bi podsticaj, a i podrška promenama u pravcu demokratizacije i same Srbije, a time i stabilizovanja procesa demokratizacije celog regiona Jugoistočne Evrope, odnosno Balkana. Ustvari, stabilizovanje prilika na Kosovu pod međunarodnim pravom i puna primena Rezolucije kojom je ova i uvedena, bila bi najefikasnija podrška demokratskoj opoziciji i uopšte njenim građansko-demokratskim snagama posle efekata koje je na uslove njenog delovanja kao i na raspoloženje građana, a to će reći biračkog tela, imala oružana intervencija evroatlantske alijanse. Bila bi izuzetno značajan doprinos ukidanju političkih i drugih procesa kojima se hrani i održava poraženi, ali još žilavi autoritarni režim u Beogradu. Otuda ideje o privremenom političkom rešenju za Kosovo, o uvođenju privremenog ustava, o čemu se u poslednje vreme govori na raznim stranama, popis stanovništva kako bi se utvrdio stvarni broj izbeglica ali i "doseljenika", lične karte i pasoši, lokalni i opšti izbori, sve to može i treba da bude korisno samo u kontekstu navedene strategije. U suprotnom, ako se preduzimaju kao parcijalne mere, kao "gašenje požara", mogu samo komplikovati stanje, jer "ništa nije tako trajno kao privremena rešenja" koja mogu postati samo način za legalizovanje već preuzetih političkih i drugih pozicija od strane radikalno-nacionalističke elite kosovskih Albanaca, koja je već i sopstvenom narodu nanela velike štete dokidajući demokratizam albanskog nacionalnog pokreta. Drugim rečima, to ne sme biti u funkciji ciljeva "raspuštene" OVK, već u funkciji mira i demokratizacije za Kosovo i za region Balkana.

Srbi na Kosmetu, kao i sve druge albanske nacionalne zajednice, izbeglo stanovništvo i njihove političke strukture, mogu izboriti pozicije sa kojih će uticati na sopstveni položaj kao i na ukupnu situaciju samo pod dva uslova.

Prvo, moraju se osloboditi svakog tutorstva, politike podela i konfrontacija što ih je sve kao rezultat ukupne politike i prakse dovelo u situaciju u kojoj se danas nalaze. Ta politika autoritarnog, samovoljnog Miloševićevog režima imala je na Kosovu svoju

promociju, ali je upravo na Kosovu i doživela svoj politički i vojni poraz. Uprkos tome, taj režim i njegov tvorac i dalje koriste upravo Kosovo kako bi produžili svoju vladavinu. Drugo, nužna je stvarna i puna saradnja Srba sa međunarodnom upravom Kosova, sa njenim organima i učešće u njima. Nužno je da svoje interese sami zastupaju, jer, oni sami najbolje znaju taj interes, pogotovo što niko neće raditi za njih i u njihovo ime. Konfrontacije, stalno odbijanje i uslovljavanje učešća u tim organima i posebno u Privremenom administrativnom veću predstavlja politiku samoizolacionizma, postajući sastavni deo miloševićevske politike samoizolacije. Šta više, tok samog mirovnog procesa, po svojoj unutrašnjoj logici, pogotovo na osnovama stabilizovane strategije međunarodne zajednice, što, izgleda upravo predstoji, izolovaće one koji ne učestvuju u mirovnom procesu ili se konfrontiraju sa njim. Svako naknadno priključivanje tom procesu značiće kašnjenje u realizaciji sopstvenog interesa. Saradnja sa međunarodnom upravom kroz učešće u njenim organima prelazne vlasti, nije nikakvo "davanje legitimiteta" toj upravi i tim organima. To je pogrešan argument, jer to njima i ne treba. Oni to već imaju prema Rezoluciji 1244. SB UN. To treba da budu strateške uporišne tačke Srpskog nacionalnog veća i svih drugih političkih struktura kosovskih Srba. Jedinstvo na platformi konfrontacije, iznuđivanja i uslovljavanja, je lažno jedinstvo i može trajati samo jedno vreme, nikako svo vreme. A, ono što nikako ne treba gubiti je, upravo, vreme.

Demokratska opozicija Srbije i sve njene demokratske i građanske snage, treba upravo u ta dva kardinalna pitanja da pomognu i podrže kosovske Srbe i Srpsko nacionalno veće kao i demokratske snage svih nacionalnih zajednica na Kosmetu.

Danas, 4-13. april 2000.

PORAZI POBEDNIKA KOSOVSKOG RATA

Sa prvom dekadom juna ove godine prošla je prva godišnjica završetka kosovskog rata 1998-1999. godine, jedinog u kojem država Srbija priznaje da je učestvovala, za razliku od ratova vođenih na prostorima bivše Jugoslavije u poslednjoj deceniji ovog veka i jedinog rata koji je vodio NATO od svog nastanka. Niko od "kosovskih pobednika" nije propustio da obeleži ovu godišnjicu, ali niko tako pompezno kao zvanična Srbija koja, napokon, takođe sad ima svoj odbrambeni rat kao i ostale bivše jugoslovenske republike.

Za ovu priliku pravo pitanje bi, ustvari, moglo da glasi: da li je to uopšte bio rat i zašto, da li je uopšte morao da se vodi, ili je to sve zajedno bilo "samo" raznovido, krvavo i tragično mrcvarenje sopstvenih građana i sopstvenog naroda u čije ime je ono i vršeno, bilo da je reč o srpskoj ili o albanskoj strani, kojem se zatim priključuje, bez autorizacije Saveta bezbednosti i mimo slova sopstvenog osnivačkog dokumenta i NATO svojom vazдушnom intervencijom. Miloševićev režim je silom upakovanom u istorijske mitove srpskog naroda, učvršćivao vlast i način vladanja Kosovom i Srbijom u celini. NATO je intervencijom s pozivom na "pravo humanitarne intervencije", nudio demokratiju i humanizam. Vodeće kosovsko-albanske političko-vojne strukture, celu tragediju, čija je žrtva i njihov narod, doživljava kao odlučujući istorijski iskorak u izdvajanju Kosova iz Srbije i Jugoslavije, kao rešavajuću etapu za okupljanje svih Albanaca u jednu državu makar i po cenu stvaranja stanja koje Kosovo udaljava od Evrope i njenih vrednosti više nego što je ikad bilo u svojoj ovovekovnoj istoriji. Svi su dobili rat, a niko nije uspostavio mir. Svi zajedno, "nastavljajući rat mirnim sredstvima", a unutar sebe podeljeni na različite struje, klanove, lobije, angažovali su UN, EU, OEBS i brojne humanitarne organizacije Evrope i sveta u kojima se za proteklih godinu dana sve češće i sve otvorenije pitaju da li je trebalo ratovati i intervenisati. Sumnje u učinjeno počinju da nadrastaju uverenje u opravdanost i pravednost učinjenog. Stanje na

samom Kosovu za to daje dovoljno osnova, jer je prestao rat, a oružje nije utihlo, uništavanje ljudskih života je dovoljno često da statistika ima dnevni posao. Praksa stvaranja etnički čiste države neumitno deluje preko slabih prepreka, dnevna politika vlada nad strateškim konceptima, a vizije sve više liče na utopiju.

Primereno je ovoj prilici još jedno pitanje (izgovoreno i napisano, neizgovoreno i nenapisano): da li je moguće da je rat bio neizbežan, kako nas vlast uverava, da je zaista bio jedino rešenje koliko god bio logičan u sledu i kontekstu načina raspada bivše Jugoslavije i, naročito, kao rezultat "kosovske politike" režima i njegovog tvorca. Zašto se u rat uopšte ušlo, kad je njegov ishod bio, ne samo predvidiv, već i poznat. Zašto je onda odbijen ugovor iz Rambujea kad se znalo da je njegovo odbijanje *casus belli*.

Kakvi god bili odgovori na ova i druga pitanja, Kumanovski sporazum ("Vojno-tehnički sporazum..." – kako to lepo zvuči: ni pobednički ni gubitnički!) sadrži dve osnovne stvari: oročeno i programirano povlačenje sa Kosova i Metohije svih oružanih snaga i policije svih vidova Jugoslavije i Srbije i prepuštanje–predaju Kosova međunarodnim oružanim snagama (NATO). "Kolateralni rezultat" bio je i povlačenje kompletne civilne vlasti Srbije sa Kosova, a sa vojskom, policijom i vlašću egzodus srpskog i nealbanskog stanovništva sa Kosmeta – broj se, kažu, kreće do, pa i preko 300.000. Poznata matrica "pobeda" u svim ratovima na tlu bivše državne zajednice u kojima Srbija "nije učestvovala". Ponovo je pobeda jedne vlasti postala poraz jednog naroda!

Sporazum iz Kumanova je bio i preduslov za usvajanje, u Savetu bezbednosti UN, Rezolucije o Kosovu (unapred pripremljena i usaglašena među velikim silama sa anticipacijom Vojno-tehničkog sporazuma) čija je važnost bez glasanja složno podržana u SB (uključujući Rusiju i Kinu) upravo ovog 11. juna, koja sadrži tri suštinska kruga pitanja vezana za Kosovo: uspostavljanje vojne vlasti NATO (KFOR) na Kosovu nad kojom UN nemaju komandu, zatim stvaranje prelazne civilne međunarodne (UN) vlasti na Kosovu, čime je *de facto* ustanovljen protektorat Ujedinjenih nacija nad Kosovom i, najzad, u vezi sa budućnošću Kosova i Metohije koji ostaju u okvirima Jugoslavije (suverenitet) – Srbija se ne pominje – Rezolucija 1244 SB obavezuje na "puno uvažavanje ugovora iz Rambujea". Onog istog koji je Narodna skupština Republike Srbije (socijalističko-julovsko-radikalska + SPO) odbila i time *de facto* prihvatila povod za vojno-vazдушnu intervenciju NATO. Tako se ugovor iz Rambujea vratilo

natrag, ali više ne kao ponuda i predlog, već kao obavezujuće uputstvo za uređenje Kosova i njegov položaj u sastavu Jugoslavije. Ovo poslednje i jeste izvoriste nezadovoljstva na obe "pobedničke" strane, beogradskoj i prištinskoj, što izaziva konfuziju i van Kosova i van Srbije, iako za nju nisu neodgovorni ni međunarodna zajednica niti njeni predstavnici za Kosovo.

To je "pobeda" čije pravo značenje nikad nije objasnila slavodobitna vlast ošamućena učinkom i spontanom nezadovoljstvom građana i naroda, uključujući i povratnike sa kosovskog fronta, a zatim zauzeta "obnovom i izgradnjom" (ubedljiv razlog za novo odlaganje korenitih promena i reformi), a još više agresivnom represijom neistomišljenika svih vrsta i boja proglašavajući ih danonočno za izdajnike, za "pešadiju NATO", za "natovske stranke", a u poslednje vreme i za teroriste, iako većina njih nije sedela u Skupštini kada je donošena sudbonosna odluka, niko od njih nije bio na kumanovskim pregovorima, niti je vodio razgovore sa Ahtisarijem i Černomirdinom, a uz to, nisu oni izazvali najnoviji svekoliki unutrašnji i spoljni sunovrat Srbije i Jugoslavije. Da li je radikalnim snagama kosovskih Albanaca koje dobro znaju da samo nova Srbija, demokratizovana i uklopljena u Evropu, može zajedno sa tom Evropom i svetom, da ostvari demokratsko rešenje, potrebna bolja podrška?!

U međuvremenu, nadajmo se da je za proteklih godinu dana svako ponešto naučio, ili je na putu da to učini. Srbi sa Kosova, da se moraju sami organizovati i saradivati sa predstavnicima međunarodne zajednice, jer to nema ko da učini umesto njih; kosovski Albanci da savezništvo oko jednog cilja ne podrazumeva to isto oko svih drugih, a naročito krajnjeg cilja; međunarodna zajednica, a posebno SAD, da je biranje saveznika daleko suptilnija stvar nego što to može da izgleda; Srbi u "centralnoj Srbiji" da "Moskva suzama ne veruje" ni kad se radi o isporukama gasa niti o stavu Rusije u Savetu bezbednosti, ali ni kad se radi o očekivanju opozicije u Srbiji o smeni vlasti, a na putu su da konačno nauče i kinesku poslovicu da "daleka voda požar ne gasi".

Republika, br. 240-241, 1-31. juli 2000.

O GRAĐENJU NOVE SPOLJNE POLITIKE

Svih proteklih godina sva alternativna, demokratsko-opoziciona promišljanja o spoljnoj politici Srbije/Jugoslavije polazila su ili se završavala ukazivanjem da je promena spoljne politike nemoguća bez korenite promene unutrašnje politike, unutrašnjeg stanja države i društva kao i bez promene pravaca njihovog daljeg razvoja koji bi bili usklađeni sa dominantnim tokovima savremene Evrope i sveta umesto da idu u sve veći raskorak i udaljavanje od Evrope.

Svako traganje za novom spoljnom politikom i nalaženjem svog mesta u međunarodnim, u evropskim odnosima, da bi bilo plodotvorno, mora polaziti od zatečenih, odnosno stvorenih realnosti u protekloj deceniji. To znači od realnosti same Srbije i SRJ kao i od realnosti Evrope i sveta. Samo ona politika koja polazi od realnog stanja u međunarodnim odnosima, od realnih procena pravaca razvoja u međunarodnim odnosima, od realnog odnosa snaga umesto od željenih, subjektivnih, iracionalnih projekcija, može biti uspešna, može osigurati savremene nacionalne i državne interese i biti prihvatljiva svom okruženju i svojim partnerima. Tako se jedino može izgraditi međunarodni položaj koji omogućava da se utiče na sopstvenu sudbinu – sposobnost koju su Miloševićeva Srbija i Jugoslavija izgubile pa su se češće pojavljivale kao objekt umesto kao subjekt međunarodnih odnosa.

Završeno je davno vreme hladnog rata, ravnoteže moći i ravnoteže straha. Završena je era bipolarizma, stvaraju se novi odnosi, novi raspored snaga i njihovih centara. Konfrontacija je ustupila mesto partnerstvu, sučeljavanje dogovaranju i pregovaranju. Svet je postao bolji, ali, i dalje nije i ne može biti idealan. Nije nikad ni bio. Samodovoljnost je ustuknula pred tokovima integracije i regionalne saradnje.

Jugoslavija je postala manja, ona je jedna od zemalja u lancu novonastalih država na tlu nekadašnje države i sastavni je deo izmenjene političke karte Jugoistočne Evrope i Balkana. Ona se danas

okreće svom prirodnom i civilizacijskom okruženju, ali sa teškim bremenom dojučerašnjice; sa potrebama čije zadovoljenje prevazilazi njene sopstvene privredno-finansijske resurse; sa razorenom strukturom društva. Srbija i Jugoslavija izlaze iz izolacije i samoizolacije, ispod sankcija spolja i blokada iznutra, sa razorenom privredom, sa nesređenim unutrašnjim državnim pitanjima i delom teritorije koji je pod faktičkim protektoratom. Njen unutrašnji, društveni i politički razvoj i dalje će biti presudan za njen međunarodni položaj i spoljnu politiku.

PREDUSLOVI ZA GRAĐENJE NOVE SPOLJNE POLITIKE

Nužan je puni raskid, diskontinuitet sa politikom vođenom proteklih deset godina. Uprošćeno govoreći, nova politika mora u svemu biti suprotna prethodnoj: otvaranje prema svetu umesto konfrontacije, saradnja i partnerstvo umesto samoizolacije, rešavanje otvorenih i spornih pitanja umesto njihovog umnožavanja, poštovanje i izvršavanje međunarodno-pravno preuzetih obaveza umesto izbegavanja i faktičkog odbacivanja preuzetih obaveza; uvažavanje drugih zemalja i naroda umesto nacionalne samodovoljnosti i samoobmanjivanja da su za sve nedaće kroz koje je prolazila Srbija i njeni građani krivi isključivo drugi. Spoljna politika mora biti racionalna, vezana za realno stanje i tokove, za realan odnos snaga u međunarodnim odnosima a ne projekcija subjektivnih, iracionalnih ideoloških i kvazinaučnih projekcija, mora da se oslanja na realistične procene sopstvenog položaja, mogućnosti i moć, za realno ostvarive savremene državne i nacionalne interese. Drugi uvek ima na umu ono što neko misli o samom sebi, ali, postupa uvek u skladu sa onim što on misli o nekome. To važi i za države kao i njihove odnose...

Uvažavanje međunarodno-pravno preuzetih obaveza i njihova primena spada u nezaobilazne preduslove izgradnje kredibiliteta Srbije/Jugoslavije, uostalom kao i svakog drugog subjekta u međunarodnim odnosima. Uverljivost, prihvatljivost i uspešnost spoljne politike direktno zavise od poštovanja međunarodno prihvaćenih obaveza. Ovo se odnosi kako na obaveze koje je preuzela prethodna država – SFRJ, tako i na sporazume i obaveze koje je međunarodnim sporazumima i aktima Ujedinjenih nacija preuzela SRJ, a posebno se odnosi na Dejton-Pariski mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu i na Rezoluciju Saveta bezbednosti UN 1244 o Kosovu. U takve međunarodno-pravne obaveze spada i saradnja sa Tribunalom

za ratne zločine na teritoriji bivše SFRJ u Hagu. Za razliku od obaveza koje proizilaze iz prethodna dva međunarodna dokumenta, saradnja sa Haškim tribunalom je političkim izjavama člnika evropskih zemalja i SAD pa i samog Tribunala, u kontekstu tek izvršenih promena u Srbiji i Jugoslaviji i potrebe konsolidacije nove, demokratske vlasti, "odgođena" na izvesno vreme, ali ostaje kao međunarodnopravna obaveza preuzeta upravo od strane Miloševića i bivšeg režima. Haški tribunal je međunarodnopravna činjenica i organ Ujedinjenih nacija a saradnja sa njim je neizbežna.

Uspešna spoljna politika svake demokratske zemlje, odnosno njeno građenje, pa i spvorođenje, zahteva da budu zadovoljeni i neki važni uslovi, odnosno potrebe. To su javnost spoljne politike, jasne nadležnosti u sferi njenog "pravljenja" i odlučivanja, i razume se, kvalifikovanu diplomatiju.

U demokratskom društvu javnost spoljne politike ne sme biti zamenjena odlučivanjem u zatvorenom krugu, a još manje prepuštena moćnom pojedincu ili vladajućoj porodici, što je tipično za autoritarne režime kakav je bio dosadašnji u Srbiji/Jugoslaviji. Uz javnost, poseban značaj ima jasna podela uloga između predstavničkih tela (parlament) i izvršnih (vlada) kao izraz odgovornosti prvih za izradu i usvajanje osnovnih smernica spoljne politike, a drugih za njihovu primenu i izvršavanje.

O STRATEŠKIM PRAVCIMA DELOVANJA

Projektovanje i izgradnja međunarodno-političkog položaja zemlje i pravaca njene spoljne politike od primarnog su značaja za svaku ozbiljnu, celovitu i racionalnu spoljnu politiku. Njeno formulisanje i razvijanje je ozbiljan i složen proces, a ona treba da zadovolji dva kriterija: da bude optimalna i ostvariva. Treba da se oslanja na realnu sliku sveta, na realistično zaključivanje o pravcima razvoja međunarodnih odnosa, ali i dovoljno fleksibilna za ostvarivanje državno-nacionalnih interesa date zemlje i njenog društva.

Ima nekoliko spoljnopolitičkih opcija Srbije odnosno Jugoslavije i svaka ima svoje zastupnike. Jedna od njih je o Srbiji u bloku slovenskih ili pravoslavnih naroda. Druga, relativno novija je koncepcija o bloku "slobodoljubivih i nezavisnih naroda i država" sa Srbijom u njegovim "prvim redovima" tj. u predvodničkim redovima. Proizvoljnost projekcije sveta je više nego očigledna u oba slučaja. Prva opcija je uživala razumevanje, ako ne i podršku bivšeg

beogradskog režima, a ušla je u program Srpske radikalne stranke kao njena "slovenska varijanta". Svoju kulminaciju ova varijanta je doživela u kontekstu vojne intervencije NATO izglasavanjem odluke bivše Savezne skupštine Jugoslavije o uključivanju SRJ u Savez Rusije i Belorusije. Druga, opcija koja je u svojoj suštini-prizivanje vremena konfrontacija u međunarodnim odnosima, nadograđena opcijom nesvrstane politike, bila je postala oficijelna opcija, čak je predstavljala osnovnu aktivnost zvanične Miloševićeve diplomatije prema trećem svetu i zemljama u razvoju. Danas, posle demokratskog preokreta u Srbiji i Jugoslaviji, obe su marginalizovane ali nisu bez svojih zastupnika.

Postoji i koncept o neutralnom statusu, ili o aktivnoj neutralnosti Srbije na međunarodnoj, odnosno na evropskoj sceni. On zastupa poziciju nevezivanja, posebno ugovornog, za bilo koju veliku silu odnosno bezbednosni projekat dok se ne izgradi evropska bezbednosna politika i njen sistem kako se time ne bi unapred ograničavala sloboda izbora sopstvenih postupaka pa i nadmetanje jačih ili velikih oko prostora Srbije i Jugoslavije. Ovaj koncept, polazeći od pitanja bezbednosne politike, međutim, ne osporava evropsku opciju spoljne politike kao jedinu optimalnu i realnu za Srbiju i Jugoslaviju.

Sad, posle demokratskog preokreta u Srbiji i Jugoslaviji, može se slobodno zaključiti da je evropska opcija kao strateško opredeljenje za međunarodno-političku poziciju i politiku Srbije odnela ubedljivu prevagu. Ovo ne samo zato što novo državno rukovodstvo ne propušta priliku da to jasno i javno stavi do znanja, već zato što je ona tekovina izvršene promene u Srbiji i Jugoslaviji. Ostvarivanje vitalnih interesa Srbije, posebno u vezi ekonomskog razvoja ne može se zamisliti mimo uključivanja u evropske regionalne i kontinentalne integracione tokove, bez ulaska u Pakt bezbednosti Jugoistočne Evrope, bez povezivanja sa Evropskom unijom i ulaska u druge evropske organizacije i institucije kao OEBS, Savet Evrope itd. Srbija i Jugoslavija moraju, u sopstvenom interesu, da preuzmu svoj deo obaveza, odgovornosti i saradnje sa svojim neposrednim i širim evropskim okruženjem, sa vitalno važnim partnerima kao što su Nemačka, Rusija, Francuska, Velika Britanija, Italija i sve druge evropske zemlje.

Izborni i faktičko plebiscitarno odbacivanje Miloševića i režima koji je on stvorio i simbolizovao, izvršeno je ne samo zbog nagomilanog nezadovoljstva građana, već i njihovim težnjama i

programskim opredeljenjem Demokratske opozicije Srbije da Srbija bude tamo gde i pripada, ekonomski i politički – u Evropi. Posmatrano u istorijskom kontekstu, vekovni spor između evropeizacije Srbije i njenog patrijarhalnog konzervativizma, iako ovim nije konačno završen, doveo je snage modernizacije i evropeizacije u odlučujuće vođstvo.

BEZBEDNOSNA POLITIKA

Bezbednosna politika Srbije i Jugoslavije kao sastavni deo ukupnog koncepta njenog međunarodnog položaja ima poseban značaj. Jugoslavija teško može osigurati realnu bezbednost za sebe bez obzira za impresivne efektive u ljudstvu i u tehnici koje je uglavnom nasledila od bivše Jugoslavije, zbog čega se postavlja pitanje njene tehnološke modernizacije, a uz modernizaciju i određivanje mesta armije primereno položaju i njenoj ulozi u svakom demokratskom sistemu. Ruinirana i iscrpena privreda i finansije teško mogu osigurati njeno tehnološko unapređivanje. Zato uključivanje u evropski sistem bezbednosti treba da bude cilj Srbije. Tu se međutim, postavljaju i neka druga pitanja.

Prvo je pitanje samog evropskog bezbednosnog koncepta, politike i sistema koji je još uvek u ranoj fazi. Još stoji pitanje da li će NATO prerasti u sveevropski bezbednosni sistem, ili će Evropa izgrađivati svoj bezbednosni identitet, politiku i sistem. Uz to, ne treba potcenjivati ni političko-psihološki efekat kosovskog rata i vojne intervencije NATO kako na građane, tako i na postojeće vojno-bezbednosne strukture. Otuda je verovatna određena uzdržanost Srbije/Jugoslavije, tim pre što odlučivanje o ovim pitanjima ne spada u ovom trenutku u neposredne prioritete. Jasno je, ipak, ako se svi u Evropi nađu unutar NATO, odnosno unutar Partnerstva za mir, rešenje bi se onda moglo tražiti u statusu kakav imaju zemlje koje su se odlučile samo za ovu drugu opciju tj. učešće samo u Partnerstvu.

URAVNOTEŽENA MEĐUNARODNA SARADNJA

Ostvarivanje evropske opcije podrazumeva održavanje i unapređivanje odnosa sa SAD kao i drugim ključnim faktorima u međunarodnim odnosima i organizacijama. Isključivo vezivanje za SAD kao primarna strateška orijentacija predstavljala bi pretenciozno i anahrono iskakanje iz evropskog konteksta. S druge strane,

ostvarivanje evropske opcije podrazumeva neprekidno unapređivanje odnosa sa SAD kako na bilateralnom planu tako, i kroz druge organizacije uključiv evropske i evroatlantske. Iako postoje tačke u kojima se ne poklapaju ili čak razilaze interesi Evrope i SAD, u sadašnjem rasporedu snaga u svetu odnosi sa SAD i njihovo razvijanje čini vitalni interes Evrope, drugih ključnih zemalja u svetu, uključiv Rusiju, pa treba da bude snažan interes i Srbije/Jugoslavije. Zato je obnavljanje odnosa prekinutih tokom kosovskog rata i njihovo vraćanje u što razvijeniji partnerski odnos ne samo poželjan već i nužan.

Civilizacijski i istorijski razlozi upućuju Srbiju na svestrano razvijanje odnosa sa Rusijom, koja i posle raspada SSSR, spada među najuticajnije faktore u Evropi, a svojim odbrambeno-vojnim potencijalima i statusom spada u ključne faktore balansa snaga na međunarodnoj sceni. Osnova za sadržajne i stabilne odnose sa Rusijom već postoji, tim pre što su i njeni strateški interesi u čvršćem povezivanju sa Evropom i preuzimanje njenih vrednosti i standarda, a ima i svoje razvojne potrebe koje ne može izolovano ostvarivati. Sve to čini solidnu osnovu realnih stabilnih i pragmatičnih odnosa uz uvažavanje i negovanje istorijske tradicije i međusobne bliskosti naroda.

Imajući u vidu stanje globalnih međunarodnih odnosa kao i pravce njihovog razvoja, za novu spoljnu politiku Srbije/Jugoslavije razvijanje odnosa i sa ključnim zemljama van evroatlantskog prostora zadržava svoj značaj. Postepen ali vidljiv prelazak sa monopolarnog sveta ka multipolarizmu je očigledan. Na toj osnovi dolazi i do proširivanja Grupe 7 + Rusija u koju će, nesumnjivo, ući i Kina. Uz to očigledan je porast značaja i uloge ključnih zemalja Azije, arapskog sveta, kao i ključnih zemalja Latinske Amerike. Otuda optika nove spoljne politike mora sve to imati u vidu iako ona, sama po sebi, više nemože imati globalni karakter/kakav je imala spoljna politika bivše Jugoslavije.

ODNOSI SA SUSEDNIM DRŽAVAMA

Početak i kraj XX veka na balkanskim prostorima obeležili su nasilje i ratovi. Promena do koje je došlo u Srbiji ima sve izgleda da bude granični događaj koji označava kraj serije ratova, nasilja, prevlast demokratije nad istoirjom nasilja i kriza regionalnih razmera koje su se prelivale i dalje od samog regiona. Zajedno sa već

izvršenim promenama u Hrvatskoj, promena u Beogradu i Srbiji, označava razvoj u pravcu stabilizacije celog prostora Jugoistočne Evrope. Uklonjene su granice na kojima je bio zaustavljen tok demokratskih promena koje vode Balkan u svet, Evropu i XXI vek.

Ovim razvojem nisu uklonjene sve neuralgične tačke i moguće turbulencije koje očekuju svoje rešenje. Ostaje složeno i prioritetno pitanje sređivanja odnosa Srbije/Jugoslavije sa njenim susedima, a tu je i Kosovo koje je još daleko od normalnog života, gde se još nije ušlo u nenasilne oblike života i punu primenu Rezolucije SB UN 1244 koja ostaje ključni međunarodno prihvaćeni dokument za delovanje svih aktera kosovske krize i razrešavanja kosovskog čvora.

Sređivanje odnosa sa novim i starim susedima, građenje međusobnog poverenja treba da bude u vrhu prioriteta promenjene Srbije i Jugoslavije. Postizanje tog cilja ne zavisi prosto od uspostavljanja i održavanja normalnih odnosa sa njima u svim sferama. Suštinsko ostvarivanje takvog cilja zahteva svestrane i mnogostruke napore zbog čega treba da teče i kroz dalje unutrašnje promene u Srbiji, kroz sagledavanje i uklanjanje korena koji su doveli do rušilačke politike Miloševićevske Srbije u protekloj deceniji, do otuđivanja, sukobljavanja i ratovanja, do zabluda i pogrešnih projekcija vlastitih i tuđih interesa i, konačno do načina njihovog ostvarivanja.

Nužno je oslobađanje od ratobornog, agresivnog nacionalizma i njegovih korena kao i stvorenog stanja "duha nacije". Razumljivo da će sličnih ili istih potreba biti i na drugim stranama, ali to ne sme biti razlog odlaganja niti potcenjivanja ove potrebe, a drugi neka rešavaju takve ili slične potrebe kod sebe. Ovakvo stvaranje osnove za novo međusobno poverenje dalo bi snažan kredibilitet ukupnoj novoj politici i njenoj uverljivosti ne samo u odnosima sa susednim zemljama.

Uz to, kad su u pitanju odnosi sa državama i narodima koji su nekad bili u sastavu zajedničke državne tvorevine, treba da budu jasno odbačene ideje državotvorstva, državotvorne reintegracije i zamenjene konceptom mira, stabilnosti svih i svake države ponaosob. Cilj svih treba da bude stabilizacija celog prostora i njegovo prožimanje konceptom razvoja i zadovoljavanja savremenih ekonomskih i političkih potreba.

Najzad, kad je u pitanju geostrateški položaj Srbije na Balkanu, nema sumnje da i u savremenim uslovima ona zauzima njegovo središte, njegovu prirodnu "raskrnicu". To je položaj koji daje značajne prednosti, ali on nameće i ne manje značajne obaveze prema

neposrednom okruženju ali i prema evropskom i bliskoistočnom prostoru. Gde vodi oslanjanje samo na prednosti ovog položaja na tragičan način je demonstrirala politika oborenog režima i njegovog tvorca. Svaka demokratska vlast i njena politika to moraju imati u vidu upravo radi stabilnosti sopstvene zemlje kao i šireg prostora u kome je ona smeštena.

Ako se imaju u vidu pobrojani faktori – suočavanje sa samima sobom, odbacivanje državotvorstva kao cilj reintegracije prostora bivše Jugoslavije i uvođenje sklada između prednosti i obaveza koje nameće geostrateški položaj Srbije – uz već odbačenu i tvrdoglavo branjenu miloševićevsku tezu o kontinuitetu međunarodnopravnog personaliteta sadašnje sa bivšom Jugoslavijom, onda sva ostala pitanja iz odnosa sa susedima, i naročito sa novonastalim samostalnim državama na tlu nekadašnje zajedničke, koliko god bila značajna i složena, dobijaju status normalnih međudržavnih pitanja i problema koji se onda mogu rešavati direktnim pregovorima u obostranu korist. Što je za budućnost još važnije, to otvara prostor za formulisanje i ostvarivanje zajedničkih interesa, što Srbiji i Jugoslaviji onda jača kredibilitet u međunarodnim odnosima. Miloševićeva Srbija i Jugoslavija su bile poznate ne po tome što su imale probleme sa susedima, već po tome što su ih umnožavale. Nova Srbija i Jugoslavija treba da budu poznate po tome što ih rešavaju na konstruktivan, demokratski način uz očuvanje sopstvenog, ali i uz uvažavanje i razumevanje interesa drugih.

Helsinška povelja, br. 34. i 35. (novembar i decembar 2000)

DODATAK

MEĐUNARODNI POLOŽAJ SR JUGOSLAVIJE

Međunarodni položaj SR Jugoslavije je neodvojiv od burnih, uz to naglih i istorijskih promena na tlu Evrope i sveta u celini čiji smo svedoci poslednjih godina. Razume se, na naš međunarodni položaj utiču i unutrašnji, domaći procesi, kretanja na domaćoj političkoj sceni, usmerenost ili neusaglašenost tih kretanja. Naši partneri formiraju svoje stavove i ponašanje prema nama ne samo na bazi onoga što o sebi kažemo već i onoga što činimo ili ne činimo.

Držeći se dnevnog reda ove skupštinske sednice, govoriću ukratko:

- o bitnim karakteristikama međunarodnog okruženja Jugoslavije sa stanovišta njihovog uticaja na naš međunarodni položaj, i
- o glavnim akcijama – potezima preduzetim od strane Vlade SRJ na međunarodnoj sceni.

I

Međunarodna zajednica posle dramatičnih promena na Istoku Evrope nalazi se u fazi značajnih promena odnosa snaga i izgradnje nove svetske političke, ekonomske i vojne strukture moći. Svet se nalazi u jednom od prelaznih perioda svoje istorije koji je neizvestan i otud u povećanom stepenu podložan stvaranju rizičnih situacija i nestabilnosti.

Iako još nije jasno definisan novi svetski poredak, uočljivi su novi elementi i principi, koji određuju i nov odnos snaga u svetu. Ekonomska, finansijska i posebno tehnološka snaga postaju osnovni parametri stvarne moći i uticaja, determinišući i političku i vojnu moć:

- Demokratizacija društva, poštovanje ljudskih prava i prava manjina, vladavina prava i uvažavanje ekološke problematike postaju globalna pitanja od najvećeg značaja i, pored ekonomskih i političkih, čine okosnicu novog međunarodnog poretka koji se tek rađa.

- Pitanja bezbednosti i izgradnja novih bezbednosnih struktura otud imaju izuzetan značaj za mir i stabilnost u svetu.

- Pred potrebom redefinisavanja svojih interesa i traženja novog političkog identiteta nalaze se ne samo zemlje Istočne i Srednje Evrope, već i zemlje Zapada i njihove političke i vojne organizacije, pre svega EU, NATO, ZEU.

- Zapadni blok zemalja, poznat iz perioda hladnog rata, ostao je, usled promena koje su izvršene na istočnoj polovini Evrope, i kojima je i sam težio, bez svog pandana, pa, po logici stvari, ne može ni sam ostati kakav je bio. On traži ne samo svoj novi identitet, već i nove međusobne odnose, zatim nove odnose sa preobraženom polovinom Evrope, redefiniše neke svoje interese u pojedinim regionima Evrope i sveta, a u konkretnom slučaju, u našem užem regionu – Jugoistočna Evropa i Balkan. Iskušenja su velika a postoje i očiti izrazi vraćanja na stare šeme i koncepte kao i primenu preživelih metoda i sredstava koji su u neskladu sa novim svetskim poretom ako on treba da bude nov i pravedan, a upravo takav želimo svi, a ne "stari novi poredak".

U takvim opštim evropskim i svetskim uslovima odvijala se jugoslovenska kriza, raspad SFRJ, formiranje novih država na njenom tlu. U takvim uslovima se traži i izlaz, razrešenje jugoslovenske krize.

S obzirom na stav glavnih međunarodnih faktora da su Srbija i Crna Gora, odnosno SRJ, glavni krivci za krizu i ratove u Jugoslaviji, SRJ se našla u izuzetno nepovoljnoj i teškoj političkoj, ekonomskoj i diplomatskoj izolaciji, koja pretri dugotrajnim negativnim posledicama.

Otud je neophodno što pre ostvariti uslove za ukidanje sankcija i otklanjanje nametnute izolacije. Potrebno je racionalno i brzo ispuniti postavljene uslove međunarodne zajednice (UN, EU, KEBS) koji ne ugrožavaju teritorijalni integritet i nacionalno dostojanstvo SRJ. Mirovne inicijative i kurs nove jugoslovenske Vlade pozitivno su primljeni od međunarodne zajednice. Ali, očigledno je da se bez prestanka rata u BiH i dalje demokratizacije u SRJ što je i naš interes, ne može očekivati bilo kakav pozitivan pomak prema SRJ i njeno zauzimanje punopravnog i ravnopravnog mesta u međunarodnoj zajednici koje odgovara našim novim potrebama i državno-nacionalim, interesima, a pre svega, njenih naroda i građana.

Otsustvo suštinskog napretka u smirivanju ratnih sukoba u BiH, sve brojniji dokazi o zločinima i etničkom čišćenju na ratom zahvaćenom području, enormno povećanje broja izbeglica, kao i učestale procene o predstojećim katastrofalnim stradanjima zbog

zime, gladi, bolesti i nastavljanja sukoba, u međunarodnoj zajednici stvaraju raspoloženje da se u BiH mora nešto hitno učiniti.

Otud glavni međunarodni faktori ne isključuju ni mogućnost pribegavanja vojnoj opciji, iako i dalje smatraju da za nalaženje ukupnog rešenja krize treba prvenstveno koristiti politička sredstva. NATO i ZEU već od ranije imaju razrađene planove eventualnog delovanja.

Sve se glasnije, na žalost, čuje teza da su politički oblici pritiska i sankcija na Srbiju i SRJ istrošeni, a da je rešenje problema daleko. Međunarodna zajednica, pogotovo EZ, a naročito neke njene članice, sve teže podnose svoju nemoć da doprinesu ne samo nalaženju ukupnog rešenja jugoslovenske krize, već i zaustavljanju rata u BiH, kao elementarnom preduslovu nalaženja političkog rešenja.

Javno mnjenje ovih zemalja vrši otvoren pritisak na svoje vlade da obezbede neki konkretan napredak u rešavanju rata i krize. Otud je pitanje jugoslovenske krize odavno postalo i unutrašnje pitanje ovih zemalja.

Pitanje Kosova se, takođe, pokreće pred međunarodnim ustanovama, pri čemu se izražava velika bojazan da bi zaoštavanje situacije na Kosovu moglo dovesti do otvaranja velike balkanske, pa čak i šire krize. Otuda je pojačano delovanje "preventivne diplomatije" glavnih međunarodnih faktora prema Kosovu, uz uočljivu njihovu nedoslednost i nekoherentnost.

II

U cilju zaustavljanja dalje erozije i inače teškog međunarodnog položaja SR Jugoslavije, Predsednik SRJ i Predsednik Vlade ostvarili su niz kontakata, pre svega u pravcu uklanjanja uzroka koji su usloveli ovakav nepovoljan položaj naše zemlje u svetskoj zajednici, a zatim i stvaranja uravnoteženijeg pristupa u svetu prema problemima koji postoje na tlu bivše SFRJ. U svim kontaktima kao prioritetni ciljevi SRJ isticani su uspostavljanje mira u Bosni i Hercegovini i ukidanje sankcija Saveta bezbednosti UN, a time i uslova da SR Jugoslavija u međunarodnoj zajednici zauzme mesto koje joj s pravom pripada.

Prvi prodor u ovom smislu, kao što znate, učinjen je na Londonskoj konferenciji, gde su po opštoj oceni stvoreni okvir i osnove mirnog procesa. Samo prihvatanje jugoslovenske delegacije na čijem čelu su bili predsednik SRJ Dobrica Ćosić i predsednik Savezne vlade Milan Panić predstavlja preokret u dotadašnjem odnosu prema SR

Jugoslaviji, odnosno to je na određen način značilo prihvatanje postojanja nove države. Bitnu činjenicu predstavlja i to što je, kao okvir celokupnog mirovnog procesa, Londonska konferencija prihvatila upravo program nove jugoslovenske Vlade. Time je ona dobila ulogu jednog od najodgovornijih faktora u rešavanju jugoslovenske krize. Pregovori koji su nastavljeni po radnim grupama u Ženevi potvrđuju visoko uvažavanje konstruktivnog doprinosa jugoslovenske delegacije, posebno u Grupi za jačanje mera poverenja. Nakon Londonske konferencije uočljive su i postupne promene u odnosu svetskih medija prema krizi u Jugoslaviji, odnosno njihov balansirani pristup u informativnom smislu.

Učešće jugoslovenske delegacije, sa predsednikom Savezne vlade MIlanom Panićem kao šefom delegacije u radu 47. zasedanja Generalne skupštine UN, bila je prilika da se u kontaktima sa nizom sagovornika dalje afirmiše politika mira nove Savezne vlade. U izuzetno teškim i nepovoljnim uslovima za Jugoslaviju, kada je pretilo njeno potpuno isključenje iz članstva OUN, delegacija je razvila vrlo široku i svestranu aktivnost za ostvarenje najpovoljnijeg mogućeg ishoda u pogledu statusa Jugoslavije u OUN.

Neposredno po dolasku, 21. septembra, šef jugoslovenske delegacije obratio se pismom svim članicama UN, u kome je ukazao na neodrživost, neprihvatljivost i krajnje štetne posledice predložene rezolucije 777. Saveta bezbednosti UN. U bilateralnim i drugim kontaktima zatraženo je zatim odlaganje usvajanja rezolucije od 90 dana, kako bi se omogućilo usvajanje pravednijeg i realnijeg stava o statusu Jugoslavije u OUN.

Šef jugoslovenske delegacije Panić i njegovi saradnici imali su susret sa ministrima inostranih poslova pet zemalja stalnih članica Saveta bezbednosti OUN. U istoriji UN je bez presedana da pet ministara inostranih poslova stalnih članica Saveta bezbednosti i njihovi ambasadori u UN, održe susret sa jednom zemljom članicom – Jugoslavijom.

Vrlo je bitno da je u raspravi na ovom sastanku većina ministara pozitivno ocenila stavove jugoslovenske Vlade i njene napore za mirnim i konstruktivnim rešavanjem problema koji mogu bitno doprineti rešavanju jugoslovenske krize. Ministri su bili spremni da usvoje zahtev Premijera za odlaganje usvajanja rezolucije, ali su pragmatični razlozi preovladali. Na ovo je najviše uticao stav da je pritisak da se Jugoslavija isključi iz UN vrlo veliki i da bi odlaganje usvajanja predložene rezolucije izazvalo njihove žestoke reakcije i

ponovne zahteve za znatno radikalnije rešenje koje bi onda bilo teško izbeći. Postojala je, međutim, opasnost da bi veliko zaoštavanje našeg stava oko donošenja rezolucije doprinelo čak i obustavi rada naše Misije pri UN. Za našu delegaciju je bilo veoma važno da ne zalupi vrata prema Ujedinjenim nacijama, kako bi Jugoslavija mogla aktivno da nastavi saradnju sa UN, da se bori za ukidanje sankcija, za unapređenje našeg međunarodnog položaja. Kao konačan rezultat svih aktivnosti jugoslovenske delegacije u Generalnoj skupštini, došlo je, u datim okolnostima, do usvajanja najpovoljnije varijante o statusu Jugoslavije u OUN. Misija Jugoslavije pri Ujedinjenim nacijama nastavlja da radi. Mesto Jugoslavije ostalo je u Ujedinjenim nacijama, s tim što samo ne učestvujemo u radu Generalne skupštine. Veoma je važno da Jugoslavija može normalno da radi i opšti sa telima Generalne skupštine, naročito sa Savetom bezbednosti i sa nejdovim Komitetom za sankcije protiv Jugoslavije.

Pored pitanja položaja i statusa Jugoslavije u UN, u susretima koje sam imao sa preko 40 ministara inostranih poslova tokom 47. zasedanja Generalne skupštine, dominirala je tema jugoslovenske krize i način za njeno miroljubivo rešenje, što je bila prilika da se dalje afirmišu naša politika mira. Bez izuzetka, u svim razgovorima su podržali ovakvu orijentaciju rukovodstva SRJ. Sa naše strane, kao prioritetno je postavljeno pitanje ukidanja ili postepenog ublažavanja sankcija, posebno na humanitarnom planu.

III

Iz naših kontakata i susreta koji su do sada ostvareni na međunarodnom planu, proizilazi da, i pored snažne aktivnosti i dosadašnjih konstruktivnih koraka Savezne vlade, i dalje postoje određeni zahtevi koje SR Jugoslavija nije ispunila, a koji se postavljaju kao uslov časnog povratka naše zemlje u svetsku zajednicu. Ti zahtevi su, pre svega, aktivno učešće SR Jugoslavije u mirovnom procesu, njen doprinos zaustavljanju rata u Bosni i Hercegovini, kao i doprinos uspešnom toku i završetku pregovora u Ženevi. Jedan od osnovnih preduslova je i demokratizacija unutrašnjeg života u zemlji, pri čemu se misli i na sprovođenje prevremenih, potpuno demokratskih izbora na svim nivoima. Demokratizacija uključuje i poštovanje ljudskih prava i obezbeđenje prava nacionalnih zajednica i manjina.

Ovi i ovakvi zahtevi u suštini se podudaraju sa programom i zadacima koje je Savezna vlada sebi postavila odmah nakon svog

formiranja. Prema tome, ne može se govoriti samo o uslovima koji nam se, tobože, isključivo diktiraju sa strane. Nesporna je činjenica da je, pre svega, u vitalnom interesu naroda SR Jugoslavije da se što pre uspostavi mir na celokupnom prostoru bivše SFRJ kako bi se moglo pristupiti iznalaženju pravednih i trajnih rešenja za sve probleme koji nas sada pritiskaju. Tu spada i izlazak iz teške ekonomske krize i obnavljanje normalnog života za sve građane SR Jugoslavije. Raspisivanje novih izbora u Jugoslaviji želja je i šire jugoslovenske javnosti, kao što je veoma važno da se i konačno, u okviru Srbije i SRJ, razreši teški kosovski problem, jer bi u suprotnom on ostao trajni izvor nestabilnosti na ovim prostorima. Pitanje ljudskih prava, odnosno prilagođavanje standardima priznatog međunarodnog prava u svim aspektima, apsolutan je imperativ koji se mora poštovati ako se želi izgradnja modernog društva i stabilan mir. Sa ovim je blisko povezana i humanitarna oblast, gde rešavanje problema velikog broja izbeglica mora imati prioritet.

Ostvarivanje ovakvog programa Vlade omogućiće SR Jugoslaviji da bude prihvaćena kao uvaženi član svetske zajednice, a to je jedini put koji vodi prosperitetu i zadovoljenju potreba građana ove zemlje. Svaki drugi put doveo bi do njene još veće izolacije sa nesagledivim posledicama.

Vlada SR Jugoslavije rešena je da nastavi sa realizacijom svog programa vodeći računa da je to bazični društveni i nacionalni interes naše federacije, njenih građana i njenih naroda.

Izlaganje u Saveznoj skupštini SRJ na zasedanju oba Veća
16. oktobra 1992. objavljeno u dnevnoj štampi.
Ovde dato prema originalnom tekstu – lična arhiva.

REČ NA OKRUGLOM STOLU "MEĐUNARODNE POLITIKE": "SVET I JUGOSLOVENSKA KRIZA"

Živimo u teškim vremenima. Državu smo stvorili u veoma teškom vremenu i ona prolazi kroz izuzetno buran period. Literati bi to nazvali smutnim vremenima. U svojim analizama to obično tretiramo kao kompleksan, komplikovan, težak, složen period. Sve su to eufemizmi, a ista reč. Duboko sam uveren da su narodi koji su živeli u bivšoj zajedničkoj državi, svi zajedno i svaki pojedinačno, teško pogođeni onim što se dogodilo na našim prostorima i stavovima koje je međunarodna zajednica, posebno Evropska zajednica, zauzela. To je drama koja je prerasla u tragediju.

U tim okolnostima teško je očuvati hladnu glavu. Želim da vas pozdravim kao skup ljudi koji su ovde došli hladne, pribrane i trezvene glave da ponude, ovoj državi, njenim građanima i narodima, alternative za racionalan izlazak iz ne znam kog kruga pakla u kome se nalazimo. Ispod nas ima još tih krugova, iznad nas – možemo krenuti prema izlazu.

Sigurno je da vododelnicu u toj situaciji predstavlja stvaranje SR Jugoslavije. Londonska konferencija je novi pokušaj međunarodne zajednice da nam pomogne da izađemo iz te situacije. Na toj Konferenciji aktivno smo učestvovali, dali smo joj pečat i preuzeli određene obaveze i mi i međunarodna zajednica. To je onaj krug unutar koga treba da tražimo pravce izlaska iz situacije u kojoj se nalazimo za očuvanje države, prava građana i naroda i stvaranja mogućnosti da budemo konstruktivni faktor u ovom delu Evrope, na prostoru Balkana. To je ona raskrsnica na kojoj se u ovom trenutku nalazimo.

Prema narodu i narodima koji se nalaze u ovoj državi učinjene su velike nepravde. Ne terba ni jednog trenutka da zaboravimo da je srpski narod jedini koji je prikraćen za jedno pravo koje je dignuto na

nivo postulata u rešavanju jugoslovenske krize – pravo na samoopredeljenje. Znamo njegove državno-pravne i političke aspekte. Rezultat toga je da trećina ovog naroda neće biti u zajedničkoj državi, iako nam je ona nuđena. To je situacija u kojoj se nalazimo. Kako izaći iz nje? Kako da postanemo ono što očekujemo, pre sega, sami od sebe, i ono što od nas očekuje naše okruženje, Evropa i svet.

Mislim da imamo tri oslonca koja možemo koristiti i ne smemo propustiti da se na njih oslonimo.

Prvo, imamo državu, istina smanjenu državu. Možemo time biti zadovoljni ili nezadovoljni, ali je imamo. I ne samo da je imamo. Bitno je da je ona de facto uvažena, odnosno, da se de facto poštuju njene granice. Ni jedan ozbiljan političar, ni jedan predstavnik ozbiljnih zemalja koje su danas faktori u rešavanju sudbine Evrope, pa i naše sudbine, nažalost često nam je drugi rešavaju, nije porekao naše nove granice. Prema tome, ni Kosovo, našu rak-ranu. Pitanje je samo kako ćemo se mi postaviti da iz te situacije izađemo, da naše Kosovo ostane naše Kosovo, a da svi ljudi koji žive tamo imaju i kolektivna i individualna prava koja im pripadaju po svim standardima.

Druga činjenica na koju moramo da se oslonimo, to je potpuna i prava internacionalizacija pitanja srpskog naroda u Hrvatskoj. To ni jednog trenutka ne smemo da zaboravimo. To je, takođe, oslonac.

I, treće, institucionalizacija pitanja Srba u Bosni i Hercegovini koji su postali apsolutno nezaobilazni u bilo kakvom rešavanju buduće sudbine BiH.

Mi moramo podržati delove sopstvenog naroda koji nam pripadaju, ali ne možemo dozvoliti da se njegova matica – SRJ – dovede u situaciju da ne može da mu pomaže, da ne može i sama da bitiše.

To je kvadratura kruga u kome se nalazimo. Sva ova tri oslonca su uvažena od međunarodne zajednice, bez obzira na stepen u kome se ova država, SR Jugoslavija, priznaje ili ne. Ali, nisu i unaperd garantovana. Da li u našem delovanju oslonac treba da bude na tvrdi politiku, na odbacivanje podrške, za potiranje svake kritike koja dolazi na naš račun sa strane, ili treba da nam ti oslonci budu podsticaj da utvrdimo ono što smo stekli, ono što imamo, ono što nam je ostalo, ako hoćete, pa da na tome gradimo budućnost ove države, naših građana i naroda koji je čine. Za mene u tome nema dileme. Ali, moramo raditi brzo, smišljeno i racionalno. Pozdravljam ovaj skup kao skup racionalnih ljudi koji će, bez obzira na moguće međusobne

razlike, doprineti nuđenju pravaca za izlazak iz ovog pakla u neki od njegovih gornjih krugova.

Brzo iz njega nećemo izaći. Ali, ako tako budemo radili, mi ćemo izaći ne samo iz pakla, nego ćemo izaći na onu ravan koja će nas učiniti poželjnim partnerom u rešavanju pitanja na ovom prostoru.

Šta treba da uradimo da iz ovoga izađemo? Na koji način: Mi moramo doprineti uspostavljanju mira, zaustavljanju rata u Bosni i Hercegovini, moramo da učinimo sve što možemo da, poštujući sebe i poštujući realnosti na ovom prostoru, krenemo ozbiljno ka izgledima za rešenje ove situacije i u normalizaciju odnosa sa novim i starim susedima.

Čineći to ne silazimo ispod onoga što predstavlja, taj izraz se često upotrebljava, nacionalno i državno dostojanstvo, a ono se sastoji u ove tri činjenice koje sam naveo. Moramo se osloniti na demokratske snage u susednim zemljama, a one postoje. To je strpljiv, filigranski posao. Moramo se osloniti i na državne interese ovih susednih zemalja. Ako smo javno saopštili da nemamo teritorijalne pretenzije – podsećam na 27. april ove godine i ustavnu Deklaraciju. Dakle, ako javno izjavljujemo da teritorijalnih pretenzija nemamo, kao ni problema sa granicama, onda na tome treba i da gradimo našu politiku.

Mi imamo centralni položaj na Balkanu. Imamo i mogućnost da postanemo gravitacioni centar evropskih kretanja na ovom balkanskom prostoru. Razume se, ovo implicira da se oslonimo na stare demokratske evropske tradicije čiji smo deo na jedan ili drugi način, ali i na nove koje su u međuvremenu stvorene. Mi smo potpisali niz dokumenata koji se tiču međuevropskih odnosa, odnosa između država, o položaju naroda i nacionalnih manjina, o ljudskim pravima. Treba da budemo dosledni potpisu koji smo stavili na ta dokumenta.

Nisu nam neprijatleji svi koji nas kritikuju. Nisu zle namere u svakoj kritičkoj poruci koja nam je upućena. Ako to ne shvatimo, ako idemo u prkos, ako idemo u probijanje, razbijanje, zanemarivanje i razvodnjavanje obaveza koje smo preuzeli, a koje su u našem interesu, nećemo ništa postići. Sići ćemo u neki niži krug pakla od onog u kome se već nalazimo. Veoma mi je teško da kažem, ali moram reći glasno - njegovo dno još nismo dotakli. Mnogo bih voleo da se to i ne dogodi već da krenemo ka isplivavanju. Mi ne smemo sami sebi da postavljamo pregrade.

Od pitanja kontinuiteta napravljena je pregrada. Sa kontinuitetom je izvršena politizacija, ako hoćete, mistifikacija i

manipulacija. Najbolji dokaz za to je da je pitanje kontinuiteta, onako kako je postavljeno, postalo političko, a ne državno-pravno pitanje, to je način na koji zastupamo bezrezervni i apsolutni državno-pravni kontinuitet Jugoslavije. Pa zar to nije očigledno. Sve kategorije su pomešane, čak i pravne institucije su pomešane. Jedno je kontinuitet, a drugo sukcesija, iako se oni dodiruju i prepliću. Jedno je pravni kontinuitet, a drugo istorijski ili ideološki i međunarodni. Zašto ne razmrsimo taj čvor i ne dođemo do njegove srži. A mi smo ono što smo bili i ono što ćemo biti. Koji kontinuitet. Kontinuitet nije režim, kontinuitet nije ličnost, kontinuitet nije politika jednog trenutka i jednog vremena, kao što ni patriotizam nije identičan sa režimom. To su stvari koje moramo učiniti razumljivim našim ljudima.

Alternative imamo. Imamo ih i u osloncima o kojima sam govorio. Imamo ih i u pitanju kontinuiteta. Moramo raditi racionalno i ugraditi pitanje kontinuiteta u rešavanje jugoslovenske krize. Ta vrata nam nisu potpuno zatvorena. Nema automatskog priznavanja, ali postoji i neautomatsko priznavanje. Ako budemo morali, podnećemo zahtev. Mi moramo raditi na demokratskim osnovama, na izgradnji orijentacije koja je doprinos Evropi i evropejizaciji ovog prostora, u najboljem smislu te reči. Moramo dati svoj doprinos, sebe sačuvati, postati svi zajedno ono što hoćemo i čemu težimo.

Nemojmo tražiti neprijatelje, tražimo saveznike i prijatelje među onima koji nas mogu razumeti. Njih ima i nije ih teško pronaći kao što to može da izgleda. Imaćemo drugačiji ugled, drugačiji položaj i drugačije mogućnosti.

Stenogram, lična arhiva, 29. novembar 1992.

PRINCIPI SPOLJNE POLITIKE KOALICIJE "ZAJEDNO"

STANJE

1. Srbija i SRJ su u krajnje teškom međunarodnom položaju: van svih međunarodnih, svetskih i regionalnih političkih, ekonomskih i finansijskih organizacija i institucija, u izmenjenom regionalnom i evropskom okruženju u čijem stavu prevladuje nepoverenje u unutrašnju i spoljnu politiku Srbije i SRJ, u njene namere i u doslednost u izvršavanju i sprovođenju preuzetih obaveza, sa polunormalizovanim diplomatskim i blokiranim ekonomskim i finansijskim odnosima sa svetom. Umesto realne nezavisnosti, primerene svetu u kome raste i regionalna i globalna međuzavisnost, u porastu je internacionalizacija njenih realnih problema. Nalaze se češće u situaciji objekata nego subjekata u međunarodnim odnosima.

ODGOVORNOST

2. Ovako nizak međunarodni položaj je direktan rezultat, ali i potpuna negacija dosadašnje politike Srbije i SRJ i njihovog establišmenta, odnosno onih političkih snaga koje su direktno učestvovalе u izazivanju političkog i nacionalističkog nasilja, a zatim i u vođenju rata za nasleđe bivše Jugoslavije.

VIZIJA

3. Zalažući se za korenite i sveobuhvatne političke i ekonomske promene u zemlji u skladu sa savremenim promenama u Evropi i realnim interesom države i građana, zalažemo se i za temeljne, suštinske promene spoljne politike. Naš međunarodni položaj može se izmeniti korenitim unutrašnjim reformama ali i promenom spoljne

politike koja izvire iz njih, a koje idu u susret utvrđenim i međunarodno prihvaćenim normama i vrednostima. Samo tako možemo steći potrebni kredibilitet i postati deo demokratske porodice zemalja i naroda, a time uticati sa svoje strane na sopstveni međunarodni položaj.

4. Spoljna politika mora biti rasterećena stranačke ideologije i preživelih ideološko-političkih klišeja. Ona ne sme biti podređena usko stranačkim i režimskim interesima, već mora polaziti od državnog i nacionalnog interesa svih građana i podređena realnim potrebama sticanja i izgradnje autentičnog mesta u savremenim odnosima u regionu, Evropi i svetu koje bi olakšavalo i omogućavalo ostvarivanje interesa i države i građana.

OSNOVNI INTERES

5. Polazeći od realnih promena u Evropi, posebno u jugoistočnoj Evropi i naročito na Balkanu, kao i od promenjene Jugoslavije ali i načina raspada bivše Jugoslavije, naš državni interes, a i interes međunarodne zajednice je stvaranje i održavanje bezbednosti u regionu Balkana i stabilnih odnosa među državama na njegovom prostoru. Dej-tonski sporazum i razni projekti regionalne saradnje namenjeni su upravo tom cilju i potrebi. Međunarodna zajednica ne želi ni bezbednosnu, ni ekonomsku, infrastrukturnu niti bilo koju drugu "crnu rupu" u regionu jugoistočne Evrope, niti će je dozvoliti. Mir, stabilnost i razvoj u zemlji i regionu su i naš državni i nacionalni interes. Zbog toga su odnos prema primeni Sporazuma i utvrđivanje odnosa sa susedima dva presudna polazišta za našu spoljnu politiku kao i ekonomsku i svaku drugu reintegraciju

(...)¹

8. Isti stav imamo u odnosu na prihvatanje svih potpisanih obaveza, spoljnih i unutrašnjih, sadržanih u Dejtonskom sporazumu i njegovim aneksima. Ovaj sporazum je presecanjem rata u Bosni i Hercegovini ustanovio mir i stvorio uslove za rasplet krize na prostoru bivše Jugoslavije za stabilizaciju svake od involviranih zemalja i regiona u celini, što je i u najboljem interesu Srbije. U tom cilju su Jugoslavija (i Hrvatska, BiH kao i oba entiteta u njoj) preuzeli

¹ Deo teksta nedostaje iz tehničkih razloga. Na žalost, nismo bili u mogućnosti da do originalnog teksta dođemo, bar ne do trenutka kada je ova knjiga bila spremna za štampu.

višestruke i jasne obaveze čija primena ima presudan značaj za uključivanje SRJ i Srbije u međunarodnu zajednicu.

9. Primena Dejtonskog mirovnog sporazuma podrazumeva i potpisanu obavezu saradnje sa Haškim sudom za ratne zločine počinjene na tlu bivše Jugoslavije. Suđenje ratnim zločincima je jedini način individualizacije, umesto "kolektivizacije" ratnog zločina, a predstavlja obavezu stipulisanu, na osnovu međunarodnih konvencija o ratnim zločinima, i u našem krivičnom zakonodavstvu.

ODNOSI SA SUSEDIMA

10. Spoljna politika svake zemlje pa i naše, počinje na njenim granicama. Odnosi sa susednim zemljama su najbolji i najsigurniji test i karaktera i ciljeva politike i delovanja prema sopstvenom okruženju. U svetlu nastanka više samostalnih i suverenih država na tlu bivše zajedničke, ovo se u potpunoj meri odnosi na Srbiju i Jugoslaviju.

11. Stvarna, a ne samo deklarativna normalizacija srpsko-hrvatskih odnosa zbog njihove složenosti je presudni faktor stabilnosti celog prostora bivše Jugoslavije, a ima poseban značaj za stabilizaciju Bosne i Hercegovine i primenu obaveza preuzetih Dejtonskim kao i Erdutskim sporazumom. Zalažemo se za suštinski i brz proces normalizacije jugoslovensko-hrvatskih odnosa.

12. Odnosi sa Bosnom i Hercegovinom moraju polaziti od doslednog izvršavanja Dejtonskog mirovnog sporazuma koji pre svega traži uvažavanje celovitosti BiH kao države tri naroda i dva (državna) entiteta, specijalne odnose sa Republikom Srpskom i omogućavanje slobodnog povratka svih izbeglica.

13. Zalažemo se za svestrani razvoj svih obostrano prihvatljivih oblika i oblasti saradnje sa Republikom Makedonijom. Sa njom delimo odgovornost za stabilnost u južnom delu Balkana, a odnosi sa njom imaju i dopunski značaj imajući u vidu da nas njen prostor spaja sa drugim zemljama zajedničkog regiona, a da nas tradicionalni pravci komunikacije na njenom prostoru povezuju sa Bliskim istokom.

14. U odnosima sa Slovenijom zalažemo se za ubrzanje uspostavljanja diplomatskih odnosa i ugovorno regulisanje svih vrsta odnosa od obostranog interesa.

15. Zajedničko otvoreno pitanje koje imamo sa svim novonastalim državama na tlu bivše Jugoslavije je sukcesija prethodne države. Polazeći od već utvrđenog principa da su sve bivše republike SFRJ naslednici države prethodnice zalažemo se za pragmatičan i ubrzan postupak sukcesije bez uzajamnih uslovljavanja i zatezanja i

nepotrebnog, a pokazalo se i štetnog mešanja nasleđa sa međunarodno-pravnim kontinuitetom države

16. Odnosi Srbije i Jugoslavije sa ostalim susedima u neposrednom i širem okruženju imaju svoju tradicionalnu osnovu koja u novim uslovima kad su i oni na putu suštinskih političkih i ekonomskih promena i reformi stvara i nove mogućnosti bilateralne saradnje utvrđivanja i ostvarivanja obostrano korisnih interesa. Zalažemo se za takve odnose koji će crpsti svoj sadržaj i prednosti iz oba navedena izvorišta.

17. Otvoreni smo za sve oblike regionalne saradnje kao i regionalne bezbednosti koji polaze od realnih potreba razvoja regiona i svake zemlje u njemu uz puno poštovanje njihove samostalnosti i suvereniteta. U razvijanju regionalne saradnje na takvim principima vidimo i put u integrisanu Evropu i njene institucije.

LJUDSKA PRAVA

18. Ljudska prava, individualne i kolektivne slobode i prava su već odavno prestale da budu prostor koji se tretira kao isključivo unutrašnje pitanje. Pravna i institucionalna regulativa ovih pitanja je i međunarodno pravno regulisana. U tom pogledu sve i svaka pojedina zemlja su predmet institucionalizovane pažnje međunarodne zajednice i javnosti. I samo demokratsko ustrojstvo društva i države danas je nezamislivo bez prihvatanja i razvijanja pravnog i institucionalnog uređivanja ove oblasti, a uključivanje u međunarodnu zajednicu i integracija su i politički i institucionalno povezani s tim.

19. Kršenja upravo tih prava na prostoru bivše Jugoslavije, a posebno i masovno u toku njenog raspada kao i sada u vreme postojanja više samostalnih država na tlu bivše SFRJ, što se direktno odnosi i na Srbiju i sadašnju Jugoslaviju, podvrgnuta su posebnoj pažnji međunarodne zajednice, njenih institucija i organizacija. To je pretočeno i u ugovorne obaveze SRJ (Dejtonski sporazum), ali i preduslove normalizacije bilateralnih odnosa sa našim neposrednim i širim okruženjem kao i sa međunarodnim organizacijama i institucijama (UN, OEBS, Savet Evrope, Evropska unija).

20. Zalažemo se za dosledno uvažavanje i primenu svih građanskih, ljudskih, individualnih i kolektivnih prava u punom skladu sa međunarodno-pravno usvojenim vrednostima, normama i standardima. U tom smislu zalažemo se i za primenu svih međunarodno-pravno usvojenih standarda regulisanja položaja i prava

nacionalnih manjina. Zalažemo se za doradu gde god je to potrebno domaćeg zakonodavstva (njegovo moguće upotpunjavanje) kao i za posebne institucionalne forme primene tog zakonodavstva po ugledu na druge demokratske i razvijene zemlje (stalni odbori ili komisije u Saveznoj i republičkoj skupštini za oblast ljudskih prava, specijalni izvestilac za ljudska prava i sl.) kako bi se usklađivali zakonska regulativa i njena primena.

PITANJE KOSOVA

21. Pitanje ljudskih i nacionalnih prava Albanaca na Kosovu i Metohiji je jedno od najvažnijih pitanja demokratske budućnosti Srbije i Jugoslavije, kao i balkanskog regiona Evrope. Ono je zbog toga kao i zbog pitanja ljudskih prava građana i etničkih zajednica na tom prostoru poprimilo i svoju dimenziju internacionalizacije, a njegovo rešenje je postalo jedan od uslova ulaska Srbije i Jugoslavije u međunarodnu zajednicu i njene organizacije.

22. Polazimo od toga da rešenje za Kosovo i Metohiju ne može da bude ni usko stranačko ni predmet međustranačkih nagodbi. Svako rešenje teba da pođe od već utvrđenih međunarodno-pravnih normi i politički prihvaćenih stavova. Mora se voditi računa o ljudskim i etničkim interesima Albanaca, ali i o jednakim takvim pravima Srba i etničkih zajednica koje žive na Kosovu. Sva rešenja moraju da budu dugoročna i da uvedu stabilnost u regionu.

23. Polazimo, takođe, od političkog stava međunarodne zajednice i njenih institucija da pitanje Kosova i Metohije treba rešavati u okvirima Srbije i Jugoslavije i na osnovama široke autonomije. Forma i sadržaj autonomije moraju pomiriti dva osnovna interesa: autonomiju kao oblik administrativno-teritorijalne organizovanosti života i funkcionisanja, s jedne, i integritet države, s druge strane. Sve drugo može i treba da bude predmet dijaloga za koji smo spremni i predlažemo ga već sada. Takvo rešenje bi bilo snažan faktor ukupne regionalne stabilnosti i saradnje uključiv i široku i sadržajnu saradnju sa Republikom Albanijom i Republikom Makedonijom. Verujemo da svojim delatnostima kao demokratska opozicija, da zalaganjem za političku i ekonomsku demokratizaciju Srbije i Jugoslavije kroz korenite reforme, za promenu spoljne politike, stvaramo i demokratske okvire za rešavanje kosovskog pitanja.

ČLANSTVO U MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

24. Normalizacija odnosa i regulisanje našeg statusa sa međunarodnim organizacijama – Ujedinjene nacije, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Savet Evrope, Evropska unija, kao i druge – je orijentacija i cilj Srbije i SRJ. Učlanjenje u ove organizacije i saradnja sa njima su uslov punog normalizovanja naših odnosa sa svetom i sopstvenim okruženjem, mera naše stvarne prihvaćenosti u svetu i okvir međunarodne aktivnosti. Ovo tim pre što su značaj i uloga ovih organizacija, uz sve međunarodne složenosti i probleme unutar tih organizacija, snažno porasli posebno u sferi politike i kolektivne bezbednosti (EU i OEBS).

25. Članstvo u ovim organizacijama ili saradnja sa njima nisu otvorena jednosmerna ulica kojom se možemo uputiti kad i kako hoćemo. Postoje opšte prihvaćeni, pa i pisani uslovi za resa našeg naroda i građana Srbije i SRJ. Naprotiv, takva politika otvara vrata za ostvarivanje interesa naše zemlje i ljudi u skladu sa vrednostima i standardima savremene Evrope i dominirajućih tokova razvoja u svetu. Protiv smo politike uslovljavanja, zatezanja i pogađanja u ovim pitanjima čije rešavanje mora biti efikasno. Zalažemo se za:

- odstupanje od uslovljavanja članstva u međunarodnim organizacijama, priznavanjem međunarodno-pravnog kontinuiteta SRJ sa prethodnom državom (oni i ne postoje i svodi se prevashodno na sukcesiju koju treba brzo i pragmatično rešavati);
- za prihvatanje misija OEBS dužeg trajanja u SRJ koje je Vlada SRJ jednostavno otkazala 1993. godine;

- za prihvatanje ponude OEBS da pruži pomoć u toku demokratizacije sredstava masovnog informisanja i izborne regulative.

NORMALIZACIJA ODNOSA

27. Sve to stvara osnove i realne pretpostavke i za sređivanje i razvijanje uzajamnih odnosa kako sa vodećim zemljama u svetu, tako i sa svim drugim zemljama. Prvorazredni značaj za Srbiju i Jugoslaviju ima normalizacija odnosa sa SAD kao globalnom svetskom silom i zemljama zapadne Evrope među kojima se rastućim uticajem, a i značajem u Evropi izdvaja Nemačka, zemlje sa kojima su Srbija i Jugoslavija imali tradicionalno dobre odnose kao Velika Britanija, Francuska, Italija kao susedna i uticajna zemlja u Srednjoj Evropi i na Mediteranu, Španija, Skandinavske zemlje, uopšte sve zemlje Evrope.

28. Sa Rusijom i zemljama nekadašnjeg istočnog bloka, sa kojima smo imali razvijene odnose u mnogim oblastima saradnje, koje su i same već izvršile ili vrše značajne društvene, političke i ekonomske reforme, imamo interes za obnavljanjem i razvijanjem tih i novih odnosa rasterećenih od ideologizacije i naslonjene na stvarne obostrane mogućnosti i realne interese.

29. Polazeći od promena koje je doživela Evropa zalažemo se za njihovu realnu procenu, kao i za realnu procenu sopstvenog položaja, a time i nalaženje stvarnog interesa u odnosima sa svim tim kao i drugim zemljama. Protivimo se nastojanjima da se među njima traže razlike i da se igra na tim razlikama, kao što se protivimo izmišljenim stranim zaverama protiv Srba i Srbije, izmišljenim mešanjima u unutrašnje stvari Srbije i Jugoslavije i traženju ekskluzivnih savezništava.

30. Deo sveta možemo postati i sopstveni interes ostvarivati samo ako prihvatimo njegove tekovine, vrednosti i standarde. Zalažemo se za takvo izgrađivanje međunarodnog položaja Srbije i Savezne Republike Jugoslavije jer je to i potreba i imperativ sadašnjeg civilizacijskog toka.

Predlog Demokratske stranke koalicije "Zajedno",
iz lične arhive, februar 1997.

POSRTANJE I BUĐENJE SRBIJE

Pisma Lazi autora Aleksandra-Saše Nenadovića, izdanje Dan Graf 2001, samo je deo dnevnčkih zapisa poznatog novinara Politike i publiciste, svojevremenog dugogodišnjeg izveštača iz inostranstva (London, SAD, Brisel). Njegove knjige, da pomenemo samo dve, razgovora sa Kočom Popovićem, a zatim i sa Mirkom Tepavcem, odmah i davno razgrabljene, dragocene su za razumevanje vremena na koje se odnose, kao i za razumevanje ličnosti koje u njima govore i javno razmišljaju zajedno sa autorom.

Ova knjiga, *Pisma Lazi*, "dragom prijatelju, sagovorniku i vršnjaku", kako je zapisao autor, razlikuje se od ranijih. Pisma su urađena u formi dnevnčkih zapisa, a predstavljaju hronologiju tekućih zbivanja. Tok tih zbivanja, međutim, sadržinski nije "odsečen" od prethodnih, od onih događanja koja su Pismima prethodila uslovljavajući i potonja Pisma obuhvataju poslednju godinu i po dana vladavine Srbijom Slobodana Miloševića, zapravo vladavine bračnog para Milošević-Marković i njihove familije. To je vreme stisnuto između strave Miloševićeve kosovske "pobede" i virtuelnih vazdušnih "igara" NATO pretvorenih u brutalnu realnost nad Kosovom i Jugoslavijom, između dve iracionalne realnosti: Miloševićeve politike i natovskog odgovora na nju, sa jedne i probuđene Srbije 24. septembra i 5. oktobra 2000. tog istorijskog kontrapunkta u vremenu koje je dugo nosilo naziv "događanje naroda" s druge strane. Knjigu čine sedamdeset dva teksta pod isto toliko datuma i svaki je od njih celina za sebe, svaki je jedno pismo, a svi zajedno opis i analiza toka posrtanja i buđenja koji je vodio Velikoj Promeni 5. oktobra prošle godine. Ispunjeni su nadom i skepsom, očekivanjima i razočaranjima - onim istim raspoloženjima koja je imala i ogromna većina građana svih tih meseci sakupljajući gnev i ogorčenje, ali i energiju za pritisak na vlast koja im je razorila i prošlost i budućnost, pritisak na stranačku opoziciju da se ujedini i stane na čelo proboja unutrašnje i spoljne

izolacije u kojoj je Srbija živela i preživljavala iz godine u godinu celu poslednju deceniju tek minulog veka.

NENAMETLJIVI KOMENTARI – ANALIZE

Obuhvaćeni su svi važniji, a pogotovo ključni događaji od julske pobune građana i vojnih rezervista po srpskim gradovima, od Leskovca do Zrenjanina, od Špaca do Požarevca, zatvaranje režima i stalnog jačanja represije u najrazličitijim vidovima prema neistomišljenicima, građanima, buntovnoj i otporaškoj omladini, posrtanje stranačke opozicije, njeni raskoli i objedinjavanja kratkog daha do konačnog objedinjavanja koje će je odvesti u izbornu pobjedu, jačanje i širenje narodnog otpora i Otpora, a u svemu tome našla su svoje mesto i kosovska tragedija i zlosutni nestanak nekadašnjeg predsednika Srbije Ivana Stambolića, policijska represija i prorežimsko ponašanje vojnog vrha, kao i crnogorsko-srpsko razmeđavanje. Autor uspešno u svakom od sedamdeset dva teksta vezuje događaje za sažete ali produbljene analitičke komentare i objašnjenja, a ako počinje tekst njima onda svoj sud dokumentuje. Ti nenametljivi komentari-analize produbljuju ceo tekst knjige dajući joj autentičnost i uverljivost, a hronološki prilaz se nadgrađuje slojem logičke osmišljenosti. Nenadović, po vokaciji i nataloženom iskustvu novinara-publiciste i analitičara međunarodnih odnosa i zbivanja u njima, prati zbivanja tih godinu i po dana veštini i osmišljenim povezivanjem ove srpske drame sa odnosom sveta, njegovih ključnih zemalja i međunarodnog okruženja prema tim kritičnim mesecima na ovdašnjoj političkoj sceni. U tome ni jednog trenutka ne napušta kritičnu objektivnost prema međunarodnim faktorima, prema njihovim promašajima, ali ni prema nastojanjima da podrže promene. Realizam umesto zanosa, traženje suštine umesto ostajanja na pojavnom dominira svim tekstovima u ovoj knjizi.

ZBIRNA NEČISTA SAVEST

U ovim pismima pominju se ukupno 102. naše i strane ličnosti. Gledano iz tog ugla, može se reći da je to knjiga o Slobodanu Miloševiću, o bračnom paru i njihovoj oligarhiji, o njihovoj volji za moć, za vlast koja je prerasla u strast, ova u porok a sve zajedno u prestup i zločin. Pojedine stranice mogle bi biti nezaobilazne za studiju o političkom liku i karakteru Slobodana Miloševića. Na jednom mestu, na

primer, autor kaže: "Između S.M. ličnosti i vlasti u njegovoj čvrstoj ruci postojao je neki ukleto savršen sklad, i, za njega razorna. Već i zato što je on metodom svoga vladanja doveo sebe u položaj da mu ništa što je ispod vrha ne odgovara. Ako nije iznad svih ne može ni s kim". Pisma se mogu čitati i iz ugla hronologije padova i uspona i konačnog objedinjavanja stranačke opozicije i sudbine nekih opozicionih stranaka. Hronologija ponašanja Srpskog pokreta obnove praćenog iz događaja u događaj kako su data u ovoj knjizi, plastično ilustruje "doslednost u nedoslednosti" kako Nenadović to naziva. Proces koji je zaista tu veliku stranku na kraju doveo u stvarnu poziciju da bude vanparlamentarni ostatak opozicije, više je nego poučan ne samo za tu stranku. Upečatljiv je i odnos autora prema naporima građana, njihovom otrežnjavanju, njihovom gnevu, lako se vidi da to nije odnos idealizacije, ali jeste napor za razumevanjem o čemu svedoči tekst u kome autor interpretira tumačenje Žarka Koraća koji kao psiholog objašnjava zbirnu, kolektivnu nečistu savest. Tu je i još jedna ilustracija, jedan tekst koji odiše lirskim realizmom. Radi se o tekstu pod naslovom "Ljudi i volovi u životu i smrti". Prastari običaj žrtve u slavlju. Vo na ražnju (Čačak) u čast Nove godine kao žrtvovanje nečega ili nekoga s kim se "Ljudi od pamtivelyka mešaju, ispomažu i sudaraju". (A.N.). Ovde opet kontrapunkt: organizator proslave nove godine na Trgu republike, otporaš, posle zborovanja i programa saopštava "Nema razloga za slavlje. Da ne bude više žrtava, da ovo bude poslednji minut ćutanja – da poručimo svima ovo je ta godina". Bio je to 14. januar 2000. Žrtava je u toj godini, nažalost, bilo, ali, bio je i Preokret.

Danas, 10-11. mart 2001.

Beleška o autoru

(1930–2002)

Rođen 1930. godine, Novo Rujice, Lipljan, Kosovo u učiteljskoj porodici. Školovao se u Kumanovu, Jagodini i Beogradu gde je i maturirao u Drugoj muškoj gimnaziji. Studirao na Visokoj novinarsko-diplomatskoj školi i na Pravnom fakultetu Beogradskog univerziteta. Diplomirao na Institutu za međunarodne odnose u Pekingu 1958. godine.

Radni vek proveo u diplomatskoj službi u kojoj je prošao sve stepenice od atašea do opunomoćenog ministra. Bio načelnik Uprave za SSSR i Istočnu Evropu i načelnik Uprave za susedne zemlje; savetnik saveznog sekretara i pomoćnik Saveznog sekretara; ministar-savetnik i otpravnik poslova u Moskvi, ambasador u Bugarskoj i u Kini. Bio ministar inostranih poslova SRJ 1992/23 u vladi Milana Panića. Penzionisan 1994. godine. U političkom angažovanju tesno saradivao sa Demokratskom strankom, Građanskim savezom Srbije i Demokratskim centrom, posebno na pitanjima spoljne politike i međunarodnih odnosa. Zastupao je u više prilika na međunarodnim skupovima koalicije *Zajedno*, *Savez za promene* i *Demokratsku opoziciju Srbije*. Član i jedan od osnivača Foruma za međunarodne odnose čiji je bio i predsednik jedno vreme.

Napomena priređivača

Osim tekstova koje je na temu Kosova za ovu knjigu odabrao i priredio sam autor, u knjigu je uvršteno i nekoliko tekstova iz njegove zaostavštine o međunarodnim odnosima i spoljnoj politici zemlje uopšte, a u tom kontekstu dotiču se i Kosova.

Sadržaj

• <i>Napomena autora</i>	5
• O spoljnoj politici Savezne Republike Jugoslavije posle Dejtona	6
• Kosovo - mogućnost političkog rešenja	12
• Nedovršena politika nedovršene države	14
• Nova rekonpozicija Balkana - isključena	18
• Unutrašnje pitanje ili međunarodni problem	22
• Izigravamo balkanskog noja	25
• Sve zablude srpskih vlasti o Kosovu	28
• Vrijeme je za dijalog	35
• Međunarodna zajednica ima pravo da se meša u problem Kosova	40
• Inat svetu - treći put	47
• Mnogo puta zašto	51
• U tunelu, usred mraka - Jugoslavija i svijet danas	55
• Suvereniji nego britanska kruna	58
• Fusnote na floskule superpatriota	63

• Destrukcija i samodestrukcija	66
• Alhemičar izlisanog patriotizma	70
• Postali smo crna rupa Evrope	--
• Novi nedovršeni mir na Balka	79
• Rambuje ipak nije Dejton	88
• Rambuje u Parizu	92
• Kraj Rambujea u Parizu	95
• Naličje tri kosovske pobede	98
• Porazi pobjednika kosovskog rata	111
• O građenju nove spoljne politike	114
DODATAK	
• Međunarodni položaj SR Jugoslavije	123
• Reč na okruglom stolu "Međunarodne politike": "Svet i jugoslovenska kriza"	129
• Principi spoljne politike koalicije "Zajedno"	133
• Posrtanje i buđenje Srbije	139
• <i>Beleška o autoru</i>	142
• <i>Napomena priređivača</i>	143